

معارف وزیرلیگی

اۉزبېک تیلی

آلتینچی صنف درسلیک کتابی

باسیلگن ییلی: ۱۳۹۹

سرود ملی

دا وطن افغانستان دی
دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې
هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی
د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو
د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي
پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي
هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي
لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به
لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

معارف وزیرلیگی

اۏزبېک تیلی

آلتینچی صنف درسلیک کتابی
(۶- صنف)

باسیلگن ییلی: ۱۳۹۹ هـ . ش.

کتاب مشخصاتی

مضمون: اۋزبېک تیلی درسلیک کتابی

مؤلفلر: تعلیمی نصاب اۋزبېک بۋلیمی درسلیک کتابلر مؤلفلری

تېکشیرووچیلر: تعلیمی نصاب اۋزبېک بۋلیمی درسلیک کتابلر مؤلفلری

صنف: آلتینچی

متن تیلی: اۋزبېکی

یوکسلتیرووچی: درسلیک کتابلر تألیفی و تعلیمی نصابی نینگ یوکسلتیریش عمومی ریاستی

ترقه‌تووچی: معارف وزیرلیگی عامه آگاه‌لیگی و روابط ریاستی

باسیلگن ییلی: هجری شمسی ۱۳۹۹

ایمیل آدرس: curriculum@moe.gov.af

معارف وزیری‌نینگ پیامی

اقرأ باسم ربک

بیزگه حیات بغیشله‌گن و اۉقیش و یازیش بویوک نعمتی‌گه ایگه قیلگن تینگری تعالی‌دن منتدارمیز و الله‌ﷻ تمانیدن بیرینچی قتله اۉقیش پیامی نازل بۉلگن اینگ سۉنگی رسول حضرت محمد مصطفیﷺ‌گه کۉپ درودلر بۉلسین.

۱۳۹۷نچی ییلی، معارف ییلی نامیگه مسمی بۉلگن‌لیگی برچه‌لرگه معلوم دیر. شونده‌ی بیزنینگ عزیز مملکتی‌میزده تعلم و تربیه تیزیمی‌نینگ اَیریم بۉلیم‌لریده اساسی اۉزگریش‌لر کیلیشی ممکن. اۉقیتووچی، اۉقووچی، کتاب، مکتب، اداره و آته-آنه‌لر کینگش اداره‌لری، افغانستان معارف تیزیمی‌نینگ اساسی و آلتی‌لیک عنصرلریدن حسابلنه‌دی و بولر مملکت تعلیم و تربیه‌سینی رواجلنتیشریشده مهم رول اۉینه‌یدی. بونده‌ی بیر مهم پیتده، افغانستان معارفی‌نینگ بویوک عایله‌سی و باشچیسی، مملکت تعلیم و تربیه‌سی‌نینگ زمانوی تیزیمینی رواجلنتیریشده اساسی اۉزگریشلر یره‌تیش اوچون قرار قبول قیلگن.

شو اوچون، تعلیمی نصاب‌نی اصلاح و رواجلنتیریش، معارف وزیرلیگی‌نینگ مهم بیرینچی درجه‌ده‌گی ایشلریدن سنه‌له‌دی. درسلیک کتابلر کیفیتی، محتواسی و اولرنی مکتب‌لر، مدرسه‌لر و باشقه دولتی و شخصی تعلیمی اداره‌لرده ترقه‌تیش جریانی تۉغریسیده اعتبار قره‌تیش معارف وزیرلیگی‌نینگ دستورلریده بیرینچی اۉرینده دیر. بیزنینگ درسلیک کتابلریمز کیفیتلی بۉلمه‌گن صورتده، مملکتده تعلیمی پایدار هدفلرگه ایریشه‌آلمه‌یمیز.

یوقاریده‌گی ذکر بۉلگن هدفلر و بیر مهم تعلیمی تیزیم‌گه ایریشیش اوچون، مملکت بۉییچه برچه اۉقیتووچیلردن، اولرنی کیله‌جک نسل‌نینگ تربیه‌لووچیلری صفتیده، التماس قیله‌میز که اولر اوشبو کتاب و محتواسینی عزیز باله‌لرگه اۉرگه‌تیش جریانیده هرقنده‌ی سعی و حرکت‌لریدن باش تارتمه‌سین‌لر و دینی، ملی و انتقاد فکرلی بۉلگن فعال و آگاه نسل‌نی تربیه‌لش اوچون کوشش قیلسین‌لر. اۉقیتووچیلر، هرکون ینگی تعهد و مسؤولیت پذیرلیک‌دن تشقری، عزیز اۉقووچیلرنینگ یقین کیله‌جکده افغانستان‌نینگ ثمره‌لی، متمدن و معمار خلقی صفتیده رواجله‌نیشی‌نی نیت قیلیب، درس بیریش‌نی باشله‌سین‌لر.

عزیز اۉقووچیلردن، اولرنی مملکت‌نینگ کیله‌جک اینگ ارزشلی سرمایه‌سی صفتیده، ایسته‌یمن که اولر فرصت‌نی قۉلدن بیرمه‌ی، اۉقیتووچیلرنینگ درسیدن ادب و احترام کمالی بیلن علم اۉرگه‌نیب، اولرنینگ بیلیمیدن تۉغری شکلده فایده‌لنسین‌لر.

آخرده، مملکت برچه تعلیمی ایش بیلرمانلری، تعلیم و تربیت دانشمندلری و اوشبو درسلیک کتاب‌نی تیارلش و ایدیت قیلیش اوچون جدی سعی و حرکت قیلگن تعلیمی نصاب بۉلیمیده‌گی فنی همکارلردن منتدارچیلیک بیلدیریب، اولرگه تینگری تعالی‌دن بو مقدس و انسان‌ساز یۉلده موفقیت‌لیک ایسته‌یمن.

بیر معیاری و رواجلنگن معارف تیزیمی‌گه ایریشیش و آزاد خلق‌لی آباد، آگاه و مرفه افغانستان آرزوسی بیلن.

دکتور محمد میرویس بلخی

معارف وزیری

فهرست

بیرینچی درس

هدفلر:

۱– الله ﷻ اولوغلیگی حقیده معلومات تاپیب، اعتقادلر کوچه‌ییشی.

۲– دکلمه شکلیده اۏقیش‌نی اۏرگنیش.

سۏراقلر:

۱– یېر، کۆک و برچه مخلوق‌نی کیم یره‌تگن دیر؟

۲– الله ﷻ صفت‌لریدن نېچته‌سینی آت توتینگ!

حمد

اې کرمینـــــگ بیرلــــه فلـــک کارســـاز
لال قالیـــب وصـــفینگ ارا اهـــــل راز

وصـــفینگ اېـــرور حـــد بیانـــدین بـــرون
معرفتینـــگ ایکّـــی جهانـــدین بـــرون

کـــیم‌نـــی محبـــت ایلـــه فـــرد ایلادینـــگ
همتینـــــی چـــرخ نـــورد ایلادینـــگ

تـــاپتی فلـــک گنبـــدی ســـېندین وجـــود
قالـــدی تواضـــع بیلـــه ایـــلاب ســـجود

نـــرگس آچیـــب غیـــرت ایلـــه کـــۉزینی
لالـــه قیلـــور غرقـــهٔ خـــون اۏزینـــی

سوســـــن آزاد، اېتـــــار آزاده‌لیـــــق
ســـبزه قـــدم آســـتیده افتـــاده‌لیـــق

غنچـــه تعجـــب بیلـــه خنـــدان بۉلـــور	شــــبنم انگـــا رســـتهٔ دنـــدان بۉلـــور
هـــۉش کـــۉزین آچسـا کیشـــی هـــر ورق	معرفتـــــی دفتریـــــدن بیـــر ســـبق
انـــدا رقـــم حـــرف وجـــودی انینـــگ	ظـــاهر اۉلـــوب معنـــی بـــودی انینـــگ
اېي بـــاری صـــورتتـــه هویـــدا یوزونـــگ	عشـــق اېلیگـــا مایـــهٔ ســـودا یوزونـــگ
غیـــر تماشـــای یوزونـــگ قیلمـــایین	عشـــقدیـــن اۉزگـــا نیمـــه نـــی بیلمـــایین

کامران میرزا

اساسی توشونچه:

الله ﷻ فضل و کرمینی وصف قیلیش نامکن دیر. کاینات خلقتـی، دشـت و دلـه‌لـر کـۉم-کـۉک بۉلیشی، درخت و بوتّه‌لر یشنب گُل قیلیش‌لریگه هرکیم هوس‌کۉزی بـیلن باقسـه، هـر قیسیسـی الله ﷻ نینگ معرفت دفترچه‌سی دیر. شونینگ اوچون الله ﷻ نی سېویش هر بنده‌گه اېنگ کېره‌کلی دیر.

تحلیلی اۉقیش سۉراقلری:

درس متنی‌نی دقت بیلن اۉقیب، سۉنگ قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

۱- الله ﷻ وصفیگه کیم لال قالیب دیر؟

۲- الله ﷻ وصفی نیمه‌دن تشقری دیر؟

۳- الله ﷻ فرد اَیله‌گن کیشی نینگ اهمیتی قنده‌ی بۉله‌دی؟

۴- فلک گُنبدینی کیم یره‌تگن؟

۵- نرگس گلی، لاله گلی، سوسن گلی، غنچه، گل، و درختلر یفراغی کیشیگه قنده‌ی الله ﷻ معرفتی بۉله‌دی؟

۶- محبت و حقیقی عشق‌نی کیم‌گه بېریش کېره‌ک؟

فعالیتلر:

۱- تۉرت اۉقووچی حمدشریف‌نی دکلمه شکلده اۉقیسین‌لر.

۲- الله ﷻ صفت‌لریدن نېچیته‌سینی اَیتینگ!

۳- قوییده‌گی ینگی لغتلر معناسینی تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

کرم، لال قالیش، اهل راز، معرفت، تواضع، سجود

اوی تاپشیریغی:

حمدشعرینی نثرگه اۉزگرتیریب، کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلینگ!

فعالیت:

قوییده‌گی بیت‌لرنی جیم اؤقیب، کېین هر گروپدن نوبت بیلن دکلمه قیلینگ:

وصــــفینگ اېــــرور حـــد بیانـــدین بـــرون | معرفتینـــــگ ایکّـــــی جهانـــدین بـــــرون
کـــیم نـــی محبـــت ایلـــه فـــرد ایلادینـــگ | همتینـــــــی چـــــرخ نـــــورد ایلادینــــــگ
سوســـــــــــن آزاد اېتـــــــــار آزاده لیـــــــق | ســـــبزه قـــــدم آســـــتیده افتـــــاده لیـــــق
هـــوش کـــؤزین آچســـا کیشـــی هـــر ورق | معرفتــــــی دفتریـــــــدین بیــــــر ســــــبق
انـــدا رقـــم حـــرف وجـــودی انینـــگ | ظـــاهر اؤلـــوب معنـــی بـــودی انینـــگ

مناقشه و سؤزلشوو:

اؤقووچیلر ایکّی گروپ‌گه بؤلینیب، حمد درسی باره‌ســیده مـذاکره قیلسـین‌لـر، هـر گـروپ نېچـه چیرایلی بیت‌لرنی تنلب، بیر ورققه یازسین‌لر. اخیرده هر گروپدن بیر کیشی سَـیلنگن بیـت‌لرنـی اؤقیـب بېرسین و سَیلش دلیلینی اَیتسین.

فعالیتلر:

۱- بیر اؤقووچی حمد متنیدن بیـر بیتنـی اؤقیسـین و ایکّینچـی اؤقـووچی اونینـگ معنـا و مفهومینی اَیتسین. عکسینچه، اوچینچـی اؤقـووچی ایکّینچـی بیتنـی اؤقیسـین، تـؤرتینچی اؤقووچی، معنا و مفهومینی اَیتسین، شونده‌ی قیلیب آخرگچه دوام بېرسین‌لر.

۲- درس متنیدن فایده‌لنیب، الله ﷻ صفت‌لری باره‌سیده نېچه جمله یازینگ!

۳- الله ﷻ مخلوق‌لریدن نېچیته‌سی نینگ آتلرینی یازینگ!

۴- درس متنی نینگ آخیریدن اوچ بیت‌نی یازینگ، سؤنگ بیت‌لـرده ایشـله‌تـیلگن گـؤزه‌ل سؤزلرنی بېلگی‌لب، علیحده یازینگ.

قوییده‌گی بیت‌لرنی بیر اؤقووچی اؤقیسین، باشقه‌لر دقت بیلن اېشیتیب، قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بېرسینلر:

گردشـیدین ظـاهر اؤلـوب مهـر و مـاه | هسـتی صـانع غـه اېــرورلار گــواه
اول بیریســـی نـــور دره هـــر چمـــن | بــو بیریســـی شـــمع ســـپهر انجمـــن
بـو ایکّـی نینـگ تابشیـــدن هـر زمـان | اؤزگاچـه صـورت بـو چمـن دا عیـان
گـــاه شــــگوفه بؤلوبــــان اشــــکریز | گُــل گــا قیلــور بــاد صــبوحی ســتیز

۱- صانع نینگ بارلیگیگه نیمه‌لر گواه دیر؟

۲- اول بیریسیدن مقصد نیمه؟

۳- اول بیریسی چمن‌لرده نیمه بیره‌دی؟

۴- بو بیریسیدن مقصد نیمه؟

۵- بو بیریسی سپهر انجمنی‌گه نیمه دیر؟

۶- آی و کون (مهر و ماه) نینگ تابشیدن نیمه بؤله‌دی؟

۷- شگوفه قنده‌ی یاش تؤکاله‌دی؟

۸- یاش (اشک) دن مقصد نې دیر؟

اوی تاپشیریغی:

کتابچه‌لرینگیزگه بویوک تېنگری تعالی‌نینگ صانع و یره‌تووچی‌لیگی و او یره‌تگن گؤزه‌ل نرسه‌لر حقیده کمیده بېش سطرلیک انشاء یازیب کېلینگ!

ایکّینچی درس

هدفلر:

۱- حضرت محمدﷺ سیرت‌لری حقیده معلومات تاپیش.

۲- قۋشیمچه‌لر باره‌سیده معلومات تاپیش.

سۋراقلر:

۱- حضرت محمدﷺ قه‌یرده توغیلیب، قه‌یرده وفات قیلگن‌لر؟

۲- حضرت محمدﷺ نینگ اینگ کتّه معجزه‌لری نیمه دیر؟

مکّه قبیله‌لرینی کتّه اوروشدن قوتقردیلر!

بیر دهشتلی آقین کېلیب، کعبه دېوارلرینی بوزیب ییبارگن ایدی. نېچه مدتدن سۋنگ مکّه قبیله‌لری کعبه‌نی ینگیدن توزیشگه باشله‌دیلر.

کعبه دیوارلرینی توزه‌تدیلر، لېکن حجرالاسودنی قَیسی قبیله نماینده‌سی اۋز اۋرنیگه قۋییشیده جنجال بۋلدی. بو جنجال تۋرت کونگچه دوام ایتدی. قبیله‌لر اره‌سیده کتّه اوروش باشله‌نیشیگه آز قالدی. اخیرده کېنگاشیب، هر کیم بنی شیبه بابیدن کېلسه، شو قیین‌مسأله‌نی ییچسین دېب، کېلیشدیلر.

اۋشه پیتده حضرت محمدﷺ بنی شیبه بابیدن کیریب کېلدیلر و ییغیلگن کیشی‌لر حضرت محمدﷺ نی کۋریب، بو کیشی امین، بویورگن حکم‌لریگه کۋنه‌میز، دېدیلر.

کېین حضرت محمدﷺ چادرلرینی یېرگه یایدیلر، حجرالاسودنی مبارک قۉللریگه کۉتَریب چادر اوستیگه قۉیدیلر. سۉنگ قبیله‌لر سالارلریگه، چادر تېگره‌گیدن توتیب، کۉتریشنی بویوردیلر. قبیله‌لر سالارلری چادرنی کۉتریب، حجرالاسود قۉییله‌دیگن یېرگه آلیب باردیلر. ینه ده حضرت محمدﷺ اۉزلری حجرالاسودنی چادردن کۉتریب، اۉرنیگه قۉیدیلر. منه شو تدبیرلری بیلن مکّه قبیله‌لری اره‌سیده بۉله‌دیگن احتمالی کتّه اوروش دفع بۉلدی.

اساسی توشونچه:
کعبه‌نی قیته قوریشده، مکه قبیله‌لری اره‌سیده کتّه جنجال بۉلدی. بو جنجال کتّه اوروشگه سبب بۉلیشی‌گه آزقالدی، لېکن حضرت محمدﷺ تدبیرلری بیلن بو قیین‌چیلیک حل بۉلدی.

سۉراقلر:
درس متنینی دقت بیلن جیم اۉقینگ. سۉنگ قوییده‌گی سۉراقلرگه قیسقه و چقّان جواب بېرینگ:
* کعبه‌نی نیمه بوزگن ایدی؟
* مکّه قبیله‌لری نیمه قیلماقچی بۉلدیلر؟
* مکّه قبیله‌لری اره‌سیده نیمه اوچون جنجال بۉلدی؟
* مکّه قبیله‌لری کېنگاشیب، نیمه گه کېلیشدیلر؟
* حضرت محمدﷺ قیسی بابدن کېلدیلر؟
* ییغیلگن کیشیلر حضرت محمدﷺ حقیده نیمه دېدیلر؟
* حضرت محمدﷺ جنجال‌نی حل قیلیش اوچون نیمه تدبیر قیلدیلر؟

فعالیتلر:
الف– درس متنیدن فایده‌لنیب، شو درسده‌گی حضرت محمدﷺ نینگ قیلگن ایشلری باره‌سیده سۉزلنگ.
ب– قوییده‌گی ینگی سۉزلرنینگ معناسینی تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:
۱– قوتقه ریش ۲– آقین ۳– حجرالاسود ۴– ییچیش ۵– امین
۶– کۉنیش ۷– یایماق ۸– سالار
ج — هر قطاردن بیرکیشی توریب، توزگن جمله‌لریدن بیرته‌سینی اۉقیسین و باشقه‌لر فکر بیلدیرسین
د — اۉقیله‌دیگن متن‌نی دقت بیلن اېشیتیب، تۉغری املا بیلن یازینگ!

اوی تاپشیریغی:
قوله‌ی و عاقلانه تدبیر بیلن اېل اره‌سیده‌گی جنجاللر و اوروشلر آلدینی آلیش قاعده‌لری حقیده بېش سطرلیک بیر متن یازیب کېلینگ!

گرامر قاعده‌لری

قوییده‌گی جمله‌لرنی انیق اؤقیب، تگیگه خط چیزیلگن سؤزلرگه دقت قیلینگ:

اخیرده کېنگاشیب، هر کیم بنی شیبه بابیدن کېلسه، شو قیین‌چیلیک‌نی یېچسین دېب، کېلیشدیلر.
اؤشه پیتده حضرت محمدﷺ بنی شیبه بابیدن کیریب کېلدیلر. ییغیلگن کیشی‌لر، حضرت محمدﷺ نی کؤریب، بو کیشی امین، بویورگن حکم‌لریگه کؤنه‌میز، دېدیلر.

یوقاریده‌گی پاراگرافده (– ده، – یب، – دن، – سه، – نی، – گن، – گه، – میز) قؤشیمچه‌لر دیر.

قؤشیمچه:

سؤزنینگ اؤزه‌ک یا نېگیزی‌گه قؤشیلیب، اونینگ معناسی یا شکلی‌نی اؤزگرتیرووچی یا ینگی سؤز یساوچی قسمی‌نی "قؤشیمچه" دېیدیلر؛ مثاللر: قؤشمه، پول‌سیز، ارچه‌تو، الماليغ، قاردېک، بیرلیک، توگون، یېلپیغیچ و یاپیق.

یوقاریده‌گی سؤزلرنینگ تگیگه خط چیزیلگن مه، سیز، تو، لیغ، دېک، لیک، ون، غیچ و یق قسمی قؤشیمچه‌لر دیر.

فعالیتلر:

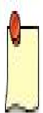
الف– درس متنی نینگ سؤنگی پاراگرافی‌نی چیرایلی خط بیلن یازینگ، سؤنگ متنده ایشله‌تیلگن قؤشیمچه‌لرنی تنلب، علیحده یازینگ.

ب– قوییده‌گی بؤش یېرلرنی مناسب سؤزلر بیلن تؤلدیرینگ:

* بیر دهشتلی آقین کېلیب . . . .. . ییبارگن ایدی، نېچه مدت‌دن سؤنگ . . . . باشله‌دیلر.
* کعبه دیوارلرینی توزه‌تدیلر . . . . قؤییشیده جنجال بؤلدی.
* اؤشه پیتده حضرت محمدﷺ . . . . کېلدیلر، ییغیلگن کیشی‌لر . . . . کؤریب، بو کیشی امین . . . . کؤنه‌میز، دېدیلر.

ج– اؤقیتووچی اؤقییدیگن متن‌نی دقت بیلن ایشیتیب، سؤنگ سؤراقلریگه جواب بېرینگ:

* حضرت محمدﷺ قدومی نینگ توپراغینی، کیم‌لر کؤزلریگه سُرمه قیله‌دیلر؟
* یولدوزلر کیم‌نینگ یوزیدن نور آله‌دی؟
* همه، کیم نینگ خؤشه چینی دور؟
* برچه نرسه‌لر قیسی کیشی نینگ طفیلیدن یره‌تیلگن دیر؟

اوی تاپشیریغی:

اؤقیتووچی سیزگه بیر متننی اؤقییدی. متنگه قولاق سالیب، کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ، کېین اوندن قؤشیمچه‌لی سؤزلرنی کؤچیریب یازینگ، اؤشه سؤزلردن قؤشیمچه‌لرنی بېلگی‌لب کؤرسه‌تینگ.

اوچینچی درس

هدفلر:

۱– مطالعه و اۉقیش اهمیتی‌نی توشونیب، اونگه قیزیقیش.

۲– حیاتده کېره‌کلی معلومات‌نی مطالعه آرقه‌لی تاپیش و اوندن فایده‌لنه آلیش.

سۉراقلر:

الف) یقین کونلرده کیم بیرارکتاب اۉقیگن یا بازاردن ساتیب آلگن؟ کتاب‌نینگ آتی نیمه؟

ب) سیز قنده‌ی کتابلرنی یاقتیره‌سیز؟

ج) کیم‌نینگ اویی‌ده کیچیک یا کتّه‌راق کتابخانه بار؟

مطالعه و اۉقیش اهمیتی

انسانلر عصرلر بۉییچه کېنگ بیلیم، معلومات و تجربه‌لرگه اېگه بۉلگن. بیلیم، معلومات و تجربه‌لر تورلی یۉل– یۉریق‌لر آرقه‌لی نسلدن– نسل‌گه اۉتیب کېلگن. هر بیر نسل، اۉتمیش نسل‌لر بیلیمی، معلوماتی و تجربه‌سینی کتابلر و تورلی یازوولردن اۉرگنگن.

اۉرگنیش آقیمی اۉقیش و تجربه یۉلی بیلن عمل‌گه آشه‌دی. بونده مدرسه، مکتب و کتابخانه‌لرنینگ اولوشی کتّه دیر. کیشی‌لر، اینیقسه یاشلر اوچون جوده کۉپ بیلیم و معلومات کېره‌ک. بولرنینگ کتّه بیر قسمی، یازمه اثرلرنی اۉقیش آرقه‌لی حاصل بۉله‌دی. شونینگ اوچون، مطالعه، هر بیر انسان تورموشی و فعالیتی‌نینگ اجره‌لمس بۉلیمی دیر. خداوند ﷻ اولوغ پیغمبریمیز حضرت محمد ﷺ گه

ایتگن بیرینچی سۉزی هم "اقرأ" یعنی "اۉقی" سۉزی بۉلگن و شو آتلی آیت هم نازل بۉلگن! اسلام مقدس تعلیماتیده هم مطالعه و اۉقیش تأکیدلنگن.

مطالعه انسانلرگه تورلی مدنیت، بیلیم، تجربه و تاریخی‌نی تانیته‌دی. بولردن تشقری، مطالعه آرقه‌لی انسانلرنینگ بیلیم و معلومات سویه‌لری اۉسه‌دی، آنگ و عمل‌لری اۉزگریب باره‌دی.

بویوک عالم‌لر، فیلسوفلر، حکیم و طبیب‌لر، منجم‌لر، ادیبلر و یازوچیلر علمی اثرلرنی اۉقیش آرقه‌لی بیلیم چۉققی‌لریگه چیققن‌لر و کۉپ اثرلر یره‌تگن‌لر.

بوکونگی یاشلر اوچون اۉرگنیش امکانلری کۉپ دیر. تورلی کتاب، مجله، جریده، تیلویزیون، رادیو و انترنیت، همده کورس‌لردن فایده‌لنیش‌لری ممکن.

مطالعه و اۉرگنیشده وقت جوده قیمتلی دیر. هر بیر کیشی کونیگه بیر- نېچه ساعت وقتی‌نی مطالعه‌گه اجره‌تیشی کېره‌ک. حاضرگی زمان بیلیم و یوتوقلریدن اوزاق قالگن کیشی، تورموش فعالیتلریگه اونوملی قۉشیله آلمه‌یدی.

اساسی توشونچه:

مطالعه و اۉقیش، انسانلر بیلیمی و معلوماتی‌نی آشیره‌دی. بویوک انسانلر مطالعه و اۉقیش طفیلی مشهور بۉلیب، کۉپ اثرلر یره‌تگن‌لر. مطالعه، انسان‌نی کمال و ترقیات ساری یېتکله‌یدی.

فعالیتلر:

الف- متن‌نی بېش دقیقه‌ده انیق و جیم اۉقینگ و قوییده‌گی سۉراقلرگه قیسقه جواب بېرینگ:

- متن عنوانی نیمه دیر؟
- خداوند ﷻ نینگ پیغمبریمیزگه ایتگن بیرینچی سۉزی نیمه ایدی؟
- انسانلر اوچون مکتب، مدرسه و پوهنتون‌لرده اۉقیش یېترلی ایمس‌می؟ نېگه؟
- کتاب و مطبوعات‌دن تشقری، باشقه نیمه‌لردن اۉرگنیش ممکن؟
- هر کیم بیرار کتاب یا جریده و یا مجله‌نی اۉقیگن بۉلسه، فقط آتی‌نی ایتسین.

ب- هر دسته‌دن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، اۉز دسته‌سی‌نینگ فکر و ملاحظه‌لرینی باشقه‌لرگه ایتسین.

ج- قوییده‌گی سۉزلرنی سۉزلیک یاردمیده معنا قیلینگ:

یۉل- یوریق، آرقه‌لی، یازو، اولوش، تورموش، اجره‌لمس، آنگ، قاندیریله‌دی، منجم‌لر، چۉقّی، یوتوق، اونوملی.

د- یوقاری سۉزلردن اوچته‌سینی تنلب، جمله توزینگ.

هـ- هر قطاردن اوچ کیشی نوبت بیلن توریب، توزگن جمله‌لریدن بیر- بیرته‌سینی اۉقیسین.

اوی تاپشیریغی:

هرکیم بیر کتاب یا مجله اۉقیسین و اۉقیگن مجله یا کتابی موضوع‌سی حقیده، اۉقیش اهمیتی حقیده، بېش سطرلیک متن یازیب کېلسین‌لر.

گرامردن قیترمه:

درس متنیدن آلینگن قوییده‌گی سؤزلرگه دقت قیلینگ و اولرده‌گی قۉشیمچه‌لرنی بېلگی‌لنگ:

انسانلر، تورلی، اۉقیش، یازووچی، علمی، بوگونگی، یخشیراق

فعالیتلر:

الف– مباحثه:

اۉقووچیلر اوچ گروپ گه بۉلینیب، بیرینچی گروپ کتاب، ایکّینچی گروپ رادیو و اوچینچی گروپ تیلویزیون نینگ کمیده آلتی‌ته فایده و ضررلری، قوله‌یلیک و قیین‌لیکلری حقیده اۉز ارا بحث‌لشیب، هرگروپ دن بیر کیشی بحث نتیجه‌سی نی اۉقیب یا گپیریب بېرسین.

ب– بېش‌ته قۉشیمچه‌لی سۉز یازینگ (ینگی مثاللر بۉلسین).

ج– هر قطاردن بیر کیشی نوبت بیلن یازگن سۉزلرینی تخته‌گه یازسین و قۉشیمچه‌لر تگیگه خط چیزیب، کۉرستسین.

د– هر جمله‌ده‌گی قۉشیمچه‌لر سانی‌نی سنب، کۉرسه‌تینگ:

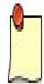
* حرمتلی اۉقووچیلر درسنی باشله‌دیلر.
* مېن سیزگه رنگلی قلم بېره‌من.
* موزدېک سوو، یاز کونلرده یاقیملی و لذتلی دیر.
* ییغین تېز توگه‌دی.

هـ– چه، لی، زار، لب، ین قۉشیمچه‌لرنی مناسب اۉزه‌ک‌لرگه قۉشینگ.

و– هر قطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، توزگن سۉزلرینی اۉقیسین.

ز– قوییده‌گی سۉزلرنینگ قیسی‌لریده قۉشیمچه ایشله‌تیلمه‌گن؟

یاغین، یخشی، کۉریش، گۉزه‌ل، جان، بیلک، ایشچی.

اوی تاپشیریغی:

اۉن‌ته سۉز یازینگ؛ اولرنینگ بېش‌ته‌سیده قۉشیمچه بۉلسین، بېش‌ته‌سیده بۉلمه‌سین.

تۆرتینچی درس

هدفلر:

۱– کۆکلم فصلی حقیده معلومات تاپیش، همده اوندن یخشی فایده‌لنیش.

۲– کېلیشیک قۆشیمچه‌لرنی بیلیش و جمله‌لرده ایشله‌تیب، اۆقیگن، اېشیتگن، اَیتگن و سۆزلَگن جمله‌لرده بېلگیله‌ی آلیش.

سۆراقلر:

۱– نوروز بیره‌می و دهقان کونیده نیمه‌لر قیلینه‌دی؟

۲– کۆکلم فصلی نېچه آیدن عبارت دیر؟ آتلرینی اَیتینگ!

کۆکلم فصلی

بهار دېیلگنده اۆسیش، یَیره‌لیش، حرکت، اینتیلیش، ینگی‌لنیش، اویغانیش کبی موضوعلر آنگیمیزگه کېله‌دی. هه! بهارنینگ ملایم و یاقیملی هواسی و فارم اېسی‌نینگ اېسیب کېلیشی بیلن، موزلنگن یورکلرده نور و حرارت یوگوره‌دی و بوتون موجودات وجودیگه، قیته‌دن جان کیره‌دی. هر تمانده علیحده رنگ و رونق، تازه‌لیک و پاک‌لیک کۆزگه تشلنه‌دی.

هه! کۆکلم فصلی وجودلرگه تینیم و آسایش، حیات‌گه لذت و تاتلیک بغیشله‌یدی. هر یانده، ادیرلر و تاغلر، سای و دله‌لرده رنگ‌مه–رنگ گل‌لرنینگ هیدی موج اوریب، انسان نی تورلی هیدلر و عطرلرگه بورکه‌یدی.

خیل‌مه–خیل قوشلرنینگ باغ و چمن‌لر و اېکین‌زارلرده سیره‌شی؛ بولاق‌لر و اریغ‌لر، کاریزلر و دریالر سووی تاشدن تاشگه تېگیب شاوقینلشی و بوتون موجودات‌نینگ جنبش و حرکتی طبیعت‌نینگ گۆزه‌ل‌لیگی‌گه ینه‌ده گۆزه‌ل‌لیک قۆشه‌دی.

حقیقت‌ده هم کۆکلم فصلی بیر گۆزه‌ل و چیرایلی فصل دیر. بوتون بارلیققه ینگی حیات و حرکت بېره‌دی. کۆکلم فصلی اۆسیش و گللب یشش، اېزگولیک و یخشی‌لیک امیدی و سېوینچی‌سینی بېروچی فصل دیر. او، اۆزی‌نینگ کېلیشی بیلن برچه انسانلرنی هرقیده بۆلسه‌لر ایش و حرکت سری

چارله‌یدی. بو موسمده اۋقووچیلر و اۋقیتووچیلر مکتب‌لریگه قیتیب ینگی درس و تعلیم‌لریگه باشله‌یدیلر. دهقانلر، یېرلرینی قۋش هیده‌ب، اوروغلرنی سېپه‌دیلر، باغبان‌لر باغ و چار باغلریگه کېلیب، اریغ‌لرینی تازه‌لب ینگی نهاللرنی ایکه‌دیلر، چاروادارلر و چوپان‌لر ماللرینی اۋتلاقلرگه اۋتله‌تیب باقه‌دیلر، ایشچی‌لر فابریکه‌لریگه باریب، ایشلریگه قیزیقه‌دیلر. خلاصه قیلیب اَیتگنده بو فصلده برچه‌لر اۋز ایشلرینی بجریش بیلن اۋلکه‌لری‌نینگ گللب یشنه‌شی‌گه اونوملی اولوش قۋشه‌دیلر.

کۋکلم فصلینی منه‌شو صفتلری اوچون وطنداشلریمیز قدرلب، هر ییل بهارنینگ بیرینچی کونینی نوروز بیره‌می یا دهقان کونی دېب، ایلیق کوتیب آله‌دیلر.

اساسی توشونچه:

کۋکلم فصلی طبیعت‌نینگ قیته اویغانیشی، ایشگه اینتیلیش و حیات اوچون شور و شوق کۋرسه‌تیش، فصلی دیر. بهار گۋزه‌ل‌لیک، گللب یشنش، اېزگولیک و تیریک‌لیک رمزی دیر. بو فصلده بوتون طبیعت و موجوداتی اویغانه‌دی.

فعالیتلر:

۱- درس متنی‌نی بېش دقیقه‌ده اۋقیب، قوییده‌گی سۋراقلرگه جواب بېرینگ:

- بهار دېیلگنده نیمه‌لر آنگیمیزگه کېله‌دی؟
- بهارنینگ ملایم و یاقیملی هواسی و فارم اېسینی وجودگه نیمه بغیشله‌یدی؟
- بهار فصلی‌ده نیمه‌لرنی کۋره‌سیز؟
- کۋکلم فصلی قنده‌ی بیر فصل دیر؟
- کۋکلم فصلی انسانگه نیمه‌نی سېوینچی بېره‌دی؟
- کۋکلم فصلینی خلقیمیز نیمه اوچون یخشی کوتیب آله‌دیلر؟

۲- تۋرت گروپ‌گه بۋلینیب، کۋکلم فصلی یخشی‌لیگی باره‌سیده اۋیلنگ، کېین هر گروپ‌دن بیر کیشی توریب اوز فکرینی باشقه‌لرگه اَیتسین.

۳- قوییده‌گی ینگی لغت‌لرنی کتاب سۋزلیگیدن تاپیب، تۋرت- بېش‌ته‌سینی مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

یَیره‌لیش، آنگ، اینتیلیش، یاقیملی، فارم، اېسین، اېسیش، موز، بورکه‌ماق، سیره‌ش، شاوقین، هیدی، انیق، سېوینچی، چارله‌ماق، موسم، اوروغ، اونوملی، اولوش، بیره‌م، ایلیق، تینیم.

۴- هر قطاردن بیر اۋقووچی توزگن جمله‌لریدن نېچیته‌سینی باشقه‌لرگه اۋقیب بېرسین. صنفداشلر تۋغری یا ناتۋغریلیگی حقیده اۋز فکرلرینی ایتسین‌لر.

۵- نوروز بیره‌می و دهقان کونینی قنده‌ی کوتیب آله‌سیز؟ بو باره‌ده هر گروپ‌دن بیر کیشی توریب، بیلگن‌لرینی باشقه‌لرگه اَیتیب بېرسین.

اوی تاپشیریغی:

۱- نوروز کونی عایله‌نگیزده نیمه یېمک‌لر پیشیره سیزلر؟ اوشبو حقده هر کیم اۋز عایله اعضالری یاردمی بیلن بیلگن‌لرینی نېچه سطرده یازیب کېلتیرسین.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤقیب، تگیگه خط چیزیلگن سؤزلرگه دقت قیلینگ:

– بابر، اېرکین‌دن سؤره‌دی: سېنی آته‌نگ کیم دیر؟

– قه‌ی یېردن بؤله‌سن؟

– بو یېرده نیمه قیله‌سن؟

– باتور کؤزلرینی آچیب، او یاق– بو یاققه قره‌دی.

– مکتب گه کېته یاتگنیمیزده مېن آرقه‌ده اېدیم، اوکه‌م آلدینده اېدی.

– بیزنینگ باله‌لریمیز ییلاققه کېتگن‌لر، اؤزیمیز قیشلاقده‌میز.

کېلیشیک قؤشیمچه‌لری:

آت یا که آتلشگن سؤزنینگ فعل‌گه، آت‌گه بؤلگن مناسبتی و تابع‌لیگی‌نی افاده‌له‌یدی. کېلیشیک‌لر نامی قوییده‌گی‌لردن عبارت دیر:

۱– باش کېلیشیک (   ) – : گللر کؤکردی، مېن کېتدیم.

۲– قره‌تقیچ کېلیشیک (نینگ) – : کتاب نینگ عنوانی، اونینگ آته سی

۳– توشوم کېلیشیک (نی) – : کتابنی اؤقیدیم، اونی کؤردیم.

۴– جؤنه‌لیش کېلیشیک (گه، که، قه) – : کپلک گلگه قؤندی، موشوککه نان بېردیم، قیشلاققه باردیک.

۵– اؤرین– پیت کېلیشیک (ده) – : کتابده یخشی معلومات بار، امتحان حالی آلدینده.

۶– چیقیش کېلیشیک (دن) – : اؤرتاغیم دن کتابینی سؤره دیم. اوندن درس اؤرگندیم.

فعالیتلر:

۱– قوییده‌گی متن‌نی اؤقیب، نوبت بیلن بیرین–کېتین اؤرین‌لرینگیزدن توریب، اولرده‌گی کېلیشیک قؤشیمچه‌لرنی بیر– بیرینگیزگه ایتیب بېرینگ:

بهلول بیر کون هارون‌الرشیدنینگ سراییگه باردی، خلیفه‌نی کؤریشی‌گه مؤفق بؤلمه‌دی، باریب تختی اوستیگه اؤلتیردی. یساوللر بهلول‌نی تانیمه‌ی، تخت‌دن توش، دېب اوریب باشینی یاردیلر. باشیدن قان آقه‌یاتگن چاغده هارون‌الرشید سرای‌دن چیقیب کېلدی. بهلول اونگه قره‌ب کولیب ییباردی. خلیفه اونینگ قاشیگه کېلیب، کؤپ ادب و تعظیم بیلن سؤره‌دی:

سیزگه نیمه بؤلدی؟ نیمه اوچون بونداق کوله‌سیز؟

بهلول:

مېن بير ساعت سېنينگ تختينگ اؤستيگه اؤلتيرديم، چيده‌آلمه‌ی، اوريب باشيم‌نی ياردیلر، سېن كيم ييل‌لردن بېری بو تخت‌نينگ اؤستيگه اؤلتيريبسن، سېنينگ حالينگ نې بؤلغه‌ی، دېب كوله‌من، دېدی.

هارون الرشيد بو سؤزنی اېشيتيب، بهلول‌نينگ اياغی‌گه توشيب، عذر سؤره‌ب، كؤپ تعظيم و اكرام بيلن اونی سرای‌دن اوزه‌تدی.

۲– قوييده‌گی جمله‌لرده كېليشيک قؤشيمچه‌لرينی بېلگيلب يازينگ:

– بهار دېيلگنده حركت و قوزغه‌ليش، ايش و فعاليت آنگی‌ميزگه كېله‌دی.

– بهارنينگ ملايم و ياقيملی هواسی اېسيب كېلگنده، موزلنگن يوره‌كلرگه نور و حركت يوگوره‌دی.

– بهارده تورلی گللرنينگ هيدی انسان نی تورلی هيدلر و عطرلرگه بوركه‌يدی.

– بهارنينگ كېليشی بيلن بوتون موجودات وجوديگه قيته‌دن جان كيره‌دی.

– بهارنينگ بيرينچی كونی– نوروز بيره‌می هر ييل ايليق كوتيب آلينه‌دی.

– بو موسم‌ده اؤقووچيلر و اؤقيتووچيلر مكتب‌لريگه قيتيب، درسلری‌گه باشله‌يديلر.

– بهار طبيعت‌نينگ گؤزه‌ل‌ليگی‌گه ينه‌ده گؤزه‌ل‌ليک قؤشه‌دی.

– ينگی ييل پېشوازی‌گه آلدين‌دن يخشی تيارگرليک آله‌ديلر.

۳– قوييده‌گی جمله‌لرنی مناسب كېليشيک قؤشيمچه‌لری بيلن تؤلديرينگ:

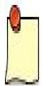
– گل . . . . كؤرماقچی بؤلسنگ، گلستان . . . . بار.

– بيز كېله‌جک هفته . . . . . بدخشان . . . . . . باررميز.

– بيز اؤتگن كونی طلا تېپه . . . . . تاپيلگن قديمگی يادگارليک‌لر . . . . . . موزيم . . . . . كؤرديک.

– قيرغی . . . . . چيده‌گن قيرغ بيری . . . . . هم چيده‌يدی.

– كوز . . . . . درختلر . . . . . آلتين ييراغلری تؤكيله‌دی.

اوی تاپشيريغی:

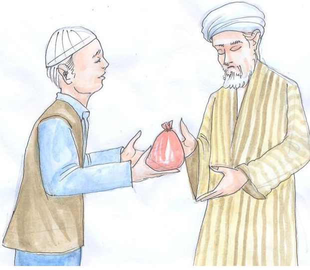
كېليشيک قؤشيمچه‌لرينی انيقلاوچی بېش سطرليک بير مطلب يازينگ.

بېشینچی درس

هدفلر:

۱- امانتدارلیک حقیده معلومات‌گه اېگه بۉلیش.

۲- باش کېلیشیک تۉغریسیده معلومات تاپیش.

سۉراقلر:

۱- امین دېب قنده‌ی کیشینی اَیته آله‌میز؟

۲- بیزلرگه بیر نرسه امانت تاپشیریلسه، نیمه قیلیشیمیز کېره‌ک؟

امانتدارلیک ثمره‌سی

ابراهیم بن ادهم مبارک(رحمةالله علیه) جنابلری، بیر تاجر نینگ باغیگه نېچه ییلدن بېری، باغبانلیک قیلردی. باغ اېگه‌سی بیر کونی باققه کېلیب، مبارک جناب‌لریگه:

مېنگه بیر چوچوک انار کېلتیرینگ، دېدی.

مبارک(رحمةالله علیه) جنابلری، انار درختلری آلدیگه باریب، بیر انارنی اوزیب کېلتیردی. تاجر انارنی بۉلک‌لب، یېب کۉرسه، شور اېکن. راحت‌سیزلنیب:

"سیزگه چوچوک انار کېلتیرینگ دېسم، شور انار کېلتیریب‌سیز! بارینگ چوچوک انار کېلتیرینگ! دېدی."

مبارک جنابلری باریب، ینه باشقه انار درختیدن بیر انار آلیب کېلدی. تاجر بو انارنی هم بۉلک‌لب، یېب کۉرسه، بو هم ناردان اېکن.

تاجر اۉپکه‌له‌نیب:

سیز چوچوک انار بیلن شور انارنی اَییره آلمه‌یسیزمی؟ دېدی.

مبارک(رحمةالله علیه) جنابلری: یۉق اَییره آلمه‌یمن!

تاجر: نیمه اوچون؟

مبارک(رحمةالله علیه) جنابلری: باغ‌نینگ مېوه‌لریدن حاضرگچه یېگنیم یۉق، شو اوچون تاتیینی بیلمه‌یمن.

تاجر تعجب‌لنیب: نیمه اوچون باغ نینگ مېوه‌لریدن یېمه‌دینگیز؟

مبارک(رحمةُالله‌علیه) جنابلری: سیز باغ نی مېنگه تاپشیرگن‌سیز، اما مېوه‌لریدن یېماققه اجازه بېرگنینگیز یۉق، دېدی.

تاجر، مبارک جنابلری‌نینگ امین‌لیگی‌گه ایشانیب، کېین او کیشی‌گه کۉپ احترام قیلر اېدی.

تاجر مبارک(رحمةُالله‌علیه) جنابلرینی نېچه قتله سینه‌دی، لېکن مبارک جنابلریدن هېچ قنده‌ی عیب و نقص تاپالمه‌دی.

تاجرنینگ بیر چیرایلی و مؤمنه قیزی بار اېدی. اونینگ ساوچیسی کۉپ اېدی. تاجر، مبارک جنابلری‌نینگ امین، صادق و فراستینی یاقتیریب، خاتینی و قیزی بیلن مصلحت‌لشیب، او کیشی بیلن قیزینی اویلنتیردی.

الله ﷻ نېچه ییلدن سۉنگ بولرگه محدث، عالم، تقوالی و اولیاء کیشی عبدالله بن مبارک نی عطا قیلدی.

اساسی توشونچه:

مبارک(رحمةُالله‌علیه) حضرتلری، امین، صادق و ایشانرلی کیشی اېدیلر. شو امانتدارلیگی اوچون الله ﷻ اونگه "عبدالله بن مبارک" دېگن محدث، عالم، تقوالی و اولیاء فرزندنی عطا قیلدی.

فعالیتلر:

۱- درس متنی‌نی اۉقیتووچی اۉقیسین، اۉقووچیلر اېشیتیب، قوییده‌گی سۉراقلرگه نوبت بیلن جواب بېرسین‌لر:

* مبارک جنابلری، بیر تاجر گه نیمه ایش قیلر اېدی؟
* بیر کونی تاجر باققه کېلیب، مبارک جنابلریگه نیمه ایش بویوردی؟
* مبارک جنابلری تاجرگه قنده‌ی انار آلیب کېلتیردی؟
* مبارک جنابلری‌نینگ ایکّینچی قتله آلیب کېلگن اناری قنده‌ی اېدی؟
* تاجر اۉپکه‌لنیب، مبارک حضرتلریگه نیمه دېدی؟
* مبارک جنابلری تاجرنینگ سۉراغیگه نیمه دېدی؟
* تاجر، مبارک جنابلری‌نینگ امین، صادق و فراستلی‌لیگی اوچون نیمه ایش قیلدی؟
* مبارک جنابلری و تاجرنینگ قیزی‌دن قنده‌ی فرزند توغیلدی؟

۲- درس متنی‌نی بیر اۉقووچی اۉقیسین، سۉنگ ایکّی اۉقووچی نوبتـده توریـب حکایـه‌نـی باشقه‌لرگه ایتسین‌لر.

۳- جدول‌نی تۉلدیرینگ:

۰	ق								
۱	ق								
۲	ق								
۳	ق								
۴	ق			غ					
۵	ق			غ					
۶	ق			ن					
۷	ق			ی		غ			
۸	ق			ق		و			

۱- اۉردککه اۉخشه‌گن کتّه‌راق قوش.
۲- انسان‌نینگ کۉزی اوستیده‌گی قیللرنینگ آتی.
۳- رنگ‌لر تۉریدن.
۴- انسان عضولریدن.
۵- قلعه، حصار.
۶- یاووق قوملریدن بۉلگن کیشی‌لرنی ایته‌دی.
۷- حمل آییده کېله‌دیگن بیر تورلی قوش.
۸- کۉپ ایاغلیک کیچیک حیوانلردن.

۴- قوییده‌گی لغتلر معناسینی تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

۱- چوچوک ۲- اۉپکه‌لماق ۳- آییرماق ۴- تات ۵- اولیاء

اوی تاپشیریغی:

قوییده‌گی تۉرتلیک‌لرنی کتابچه‌لرینگیزگه مشق خطـی بـیلن بیتینـگ، سـۉنگ توشـونچه‌سـینی یازیب کېلینگ:

قایسی مجلس دا کیم اېشیتسانگ سۉز
بیـلگیل اول سـۉز سېنگا امـانت دور
گـر آنی اۉزگـا یېـر دا فـاش اېتسانگ
اول امـانت غـه بـول خیـانت دور

هر کیشی کیم بیراو نی محـرم اېتیـب
مشـــــــورتـــده امیــن راز اېتتـی
گر یـاشــوردی بیلیب صـلاح سـۉزین
اۉزینــی قلــب و حیـله ســاز اېتتـی
حدیث الاربعین - علیشیرنوایی

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

* مکتب تمانیدن بېریلگن کتابلرنی امانت دېک سقلش کېره‌ک.
* سنجر ایشنی آخریگچه یېتکزدی.
* اریق یاقه‌سیده اۋسیملیک‌لر اۋسگن اېدی.
* یولدوزلر آسمان‌ده پارلب تورگن اېدی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده مکتب، سنجر، اریق، یولدوز سۋزلری باش کېلیشیک دیر.

باش کېلیشیک: بو کېلیشیک اساساً آت نینگ جمله‌ده اېگه (فاعل و مسند) اېکن‌لیگینی تأمینله‌یدی. اونینگ کۋرستگیچ قۋشیمچه‌سی یۋق، اما کیم؟ نیمه؟ کیم‌لر؟ نیمه‌لر؟ سۋراقلریدن بیریگه جواب بۋله‌دی.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرگه باش کېلیشیک‌نی کۋرسه‌تینگ:

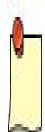
* تاجر بیر کونی باققه کېلیب، مبارک جنابلریدن بیر انار ایسته‌دی.
* مبارک جنابلری، انار درختیدن بیر انار اوزیب کېلدی.
* انار درختی کۋپ سیرحاصل اېدی.
* تگاب‌ده تاتلی انار تاپیله‌دی.
* قندهارده چوچوک انارلر بار.
* انار درختی‌نینگ گلی قیب- قیزیل دیر.

۲- قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بۋش جایلرینی بېریلگن سۋزلر بیلن تۋلدیرینگ:

یېر، اوکتم چوپان، تاغ‌لردن، اېرکین، آی‌قیز

* .... آنه‌سیگه یاردملشه‌دی. * .... ساعت سکیزده ایشیگه باشله‌دی.
* .... قۋی‌لرینی، دله‌لرگه اۋتلتگنی آلیب کېتدی.
* .... قویاش تېگره‌گیده ایلنه‌دی. * .... دریالر سووی تۋلیب آقه‌دی.

۳- درس متنی‌نی بیر اۋقووچی توریب اۋقیسین، باشقه اۋقووچیلر دقت بیلن اېشیتیب، درس نینگ کېلیشیک قۋشیمچه‌لی سۋزلرینی تنلب، کتابچه‌لریگه یازسین‌لر، سۋنگی ایکّی اۋقووچی یازگن سۋزلرینی نوبتده توریب اۋقیسین‌لر. باشقه اۋقووچیلر تۋغری و ناتۋغری‌لیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

۱- کتابچه‌لرینگیزگه تۋرت جمله یازیب، اونده باش کېلیشیک‌نی بیلگی‌لب کۋرستینگ.

۲- قوییده‌گی سۋزلر نینگ معناسینی تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

چوچوک، اۋپکه‌لماق، سینه‌ماق، ساوچی، فراست، محدث، تقوالی، تاتلی، اېگه

آلتینچی درس

هدفلر:

۱- حضرت عثمانﷺ سیرت‌لری بیلن تانیشیب، اؤرنک آلیش.

۲- جؤنه‌لیش کېلیشیک‌لر حقیده معلومات تاپیش و اؤقیگن نرسه‌لریده بېلگیله‌ی آلیش.

سؤراقلر:

۱- حضرت عثمانﷺ دن آلدین مسلمانلرنینگ خلیفه‌سی کیم ایدی؟

۲- حضرت عثمانﷺ حضرت محمدﷺ گه کیم بؤلر ایدیلر؟

حضرت عثمان(رض) سخاوتی

حضرت ابوبکرصدیقﷺ خلافتلری وقتیده خلق کتّه قورغاقچیلیک و آچرچیلیک بیلن یوزمه-یوز بؤلدیلر. آسماندن بیر تامچی یامغیر تامچی‌لمه‌دی؛ هیچ‌قنده‌ی بیر اؤسیملیک اؤسمه‌دی؛ حیوانلر قیریلدی؛ خلق قورغاقچیلیک و آچرچیلیک‌دن اؤلیم بوساغه‌سیگه باریب قالدیلر. خلققه تیریکچیلیک قیین بؤلیب قالگنی اوچون همه‌لری حضرت ابوبکرﷺ نینگ آلدیگه باریب:

"کؤپ وقتدن بېری یامغیر یاغمه‌یدی و یېردن هم اؤسیملیک کؤکرمه‌گن. مسلمانلر اؤلیم‌نی کوتماقده‌لر، یېرده سوو و بیزده یېمک اوچون هېچ نرسه یؤق. نیمه ایش قیلیشیمیزنی بیلمه‌یمیز. اېندی سیز نیمه بویوره‌سیز، نیمه ایش قیله‌یلیک؟" دېدیلر.

حضرت ابوبکرصدیقﷺ اولر گه:

صبر قیلینگ! کېچه‌گچه بو قیین‌چیلیکنی الله‌ﷻ رفع قیله‌دی، دېب امید بیلدیردیلر.

هنوز قویاش باتمه‌ی توریب، حضرت عثمانﷺ نینگ تجارت کـاروانی شـام‌دن مدینـۀ منـوره‌گـه یېتیب کېلدی.

مدینه خلقی بو خبرنی اېشیتگچ، کېچیکتیرمه‌ی اونینـگ پېشـوازیگه چیقـدیلر. بـو کـاروان‌ده بیـر مینگ تویه‌ده بوغدای، یاغ و مویز آرتیلگن ایکن. کاروان‌نینگ حضـرت عثمـانﷺ اویلـری تۉغریسـیده تۉخته‌شی بیلن مدینه تاجرلری قاشلریگه کېلدیلر. حضرت عثمانﷺ اولرنی کۉرگچ:

– نیمه تیله یسیزلر؟ دېب سۉره‌دیلر.

اولر:

– بیز بو کاروان‌نی ساتیب آلیش اوچون آلدینگیزگه کېلگن‌میز! نېگه کیم خلق بونگه کۉپ محتاج دیر، دېدیلر.

حضرت عثمانﷺ :

– کۉپ یخشی، آله‌دیگن بۉلسنگیز، مېنگه قنچه فایده بېره‌سیزلر؟ دېدیلر.

تاجرلر:

– هر بیر درهمینگیز اوستیگه ایکّی درهم فایده قۉییب تۉله‌یمیز! دېدیلر.

– مېنگه بوندن کۉره کۉپراق فایده بېره‌دیگن کیشی بار!

– اونده‌ی بۉلسه بیز هر بیر درهمینگیزگه اوچ درهم تۉله‌یمیز!

– بوندن هم آرتیقراق بېره‌دیگن کیشی بار!

– کۉپ یخشی، هر درهمینگیز اۉرنیگه تۉرت درهم تۉله‌یمیز!

– مېن تانییدیگن کیشی بوندن هم کۉپراق فایده بېره‌دی!

– هر درهمینگیز عوضیگه بیز هم سیزگه بېش درهم بېره‌میز!

– او کیشی مېنگه بوندن هم کۉپراق بېره‌دی!

– ای ابا عمر! بیزدن باشقه مدینه‌ده ینه تاجر یۉق و بیزدن هم آلدین هـېچ بیـر تـاجر سـیزنینگ آلدینگیزگه کېلمه‌گن-کو؟ دېمک سیزدن بونده‌ی یوقاری بیع گه آله‌دیگن کیشی کیم دیر؟ اَیتینگ‌چی؟

حضرت عثمانﷺ :

اللهﷻ هر بیر درهم تۉغریسیده مېنگه اۉن درهم بېره‌دی. اگر سیزلر بونـدن کـۉپراق تۉلـه‌یـدیگن بۉلسنگیز، سیزلرگه ساته‌من.

بونی تاجرلر اېشیتیب:

– بیز مونچه فایده‌نی سیزگه تۉله‌ی آلمه‌یمیز! دېدیلر.

حضرت عثمانﷺ :

مادامیکه شونده‌ی ایکن، دېمک مېن هم اللهﷻ نی گواه آلیب بو کاروان‌ده‌گی برچه بوغدای، یاغ و مویزنی اونینگ یۉلیگه وقف قیلیب، کمبغل‌لر، محتاج، قشاق و ناتوان کیشی‌لرگه بۉلیب بېره‌من، دېدی.

اساسی توشونچه:

الله‌ﷻ یؤلیگه مال– دولتدن اؤتیش، اونینگ راضـی‌لیگـی اوچـون برچـه فقیـر، نـاتوان، قشـاق و کمبغل‌لرگه یاردم بېریش، سخاوت و جوانمردلیک دیر.

فعالیتلر:

۱– درس متنینی تؤرت– بېش دقیقه ایچیده اؤقیب، قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بېرینگ:

– قورغاقچیلیک و آچرچیلیک مسلمان‌لر ایچیده قیسی خلیفه وقتیده مدینه‌ده یوز بېرگن اېدی؟

– مسلمانلرگه تیریک‌چیلیک شرایطی قیین بؤلگنده، حضرت ابوبکرصدیق‌ رضی الله عنه قاشیگه کېلیب نیمه عرض قیلدیلر؟

– حضرت ابوبکرصدیق‌ رضی الله عنه اولرگه نیمه دېدیلر؟

– اؤشه پیت‌ده قویاش باتمسدن آلدین، کیم نینگ کاروانی شام‌دن مدینهٔ منوره‌گه کېلدی؟

– حضرت عثمان‌ رضی الله عنه نینگ قاشیگه مدینه تاجرلری باریب، نیمه دېدیلر؟

– آخرده حضرت عثمان‌ رضی الله عنه مدینه تاجرلری تمانیدن بېریلگن پیشنهاد گه قنده‌ی جواب بېردیلر؟

۲– قوییده‌گی سؤزلر معناسینی تاپیب، مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

قورغاقچیلیک، آچرچیلیک، سخاوت، خلافت، بیع، درهم، تؤله‌ماق

اوی تاپشیریغی:

سخاوت و جوانمردلیک باره‌سیده اېشیتگن، اؤقیگن و کؤرگن‌لرینگیزنی تؤرت– بېش سطرلیک قیسقه بیر مطلب‌ده یازیب کېلینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقیباتگنده تگیگه خط چیزیلگن سۉزلرگه دقت قیلینگ:

۱- بیز سیز گه جان و دل بیلن کمک‌لشیش گه تیارمیز.

۲- قویاش تاغ آرقه سی گه باتدی.

۳- همه مکتب گه کېلدی؛ لېکن احمد هنوزگچه کېلمه‌گن.

۴- یخشی سۉز گه قولاق سال، یمان سۉز گه اولاق سال.

۵- سیزنینگ سۉراغینگیز گه اۉزیم جواب بېره‌من.

۶- یخشی سۉز فیل‌نی هم یۉل گه سالر.

جۉنه‌لیش کېلیشیگی:

بو کېلیشیک جمله آره‌سیده‌گی سۉزلرنی بیر- بیریگه باغله‌یدی و (گه) قۉشیمچه‌سی بیلن افاده‌لنه‌دی. سۉز نېگیزی آخریده (ک) یا که (گ) تاوشی بۉلسه (که) و (گه)، و اگر ق و غ بۉلسه، (قه) شکلی قۉشیله‌دی؛ مثال: کورک- کورککه، قشلاق- قشلاققه، تاغ- تاققه، باغ- باققه، مثال:

کیمگه که بار همت ایله اعتماد
عاقبت الامر تاپر اول مراد

بیر قیزی بار اېردی مه خاوری
عارضیگه شمس و قمر مشتری
(احمد بلخی)

سیغر بیر حجره گه اۉن ایکّی مهمان
بیر اقلیمه سیغیشمس ایکّی سلطان

کیم ظلم ایلین اوزاتسه سلطان بۉلرمی؟ بۉلمس
قۉی لر گه قورت هرگز چوپان بۉلرمی؟ بۉلمس

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرنی اۆقیب، جۆنه‌لیش کېلیشگی‌نی بېلگیلنگ:

بیر کون لک‌لک تولکی‌گه ایتدی:

سېن اوی‌گه قره‌ب اۆلتیر، مېن اوچیب باریب اۆزیمیز و باله‌لریمیزگه اوقات تاپیب کېله‌من.

تولکی راضی بۆلیب، آلتی کونگچه اوی‌ده اۆلتیردی. لک‌لک کېلمه‌دی، آچلیکدن اۆلر حالی‌گه توشدی. اویاق، بو یاققه قره‌ب کیشینی کۆرمه‌ی لک‌لک‌نینگ بیرته باله‌سینی یېب قۆیدی. شونده لک‌لک کېلدی. تولکی اونی کۆریب ییغی‌گه باشلب ایتدی:

بۆیی اوزون جانینگ، کسل بۆلیب اۆلیب قالدی، شونگه ییغله‌یمن.

لک‌لک خفه بۆلیب، ییغلب باله‌سینی آلیب تولکیدن یشیریب باشقه یاققه اوچیب کېتدی.

۲- جۆنه‌لیش کېلیشگی‌نی انیقلاوچی اوچ- تۆرت جمله یازینگ.

۳- هر قطاردن بیر کیشی توریب توزگن جمله‌سینی اۆقیسین، باشقه‌لر تۆغری یا ناتۆغریلیگی حقیده فکر بیلدیرسین.

اوی تاپشیریغی:

جۆنه‌لیش کېلیشگی‌نی انیقلاوچی بېش سطرلیک بیر مطلب یازینگ.

ییّتینچی درس

هدفلر:

۱- شعر مفهومینی توشونیب، او حقده سۉزله‌ی آلیش.

۲- شعرنی دکلمه قیله آلیش.

۳- "قره‌تقیچ" کېلیشیگی‌نی بیلیب، جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- بیرلیک نیمه دېگنی؟

۲- بیرلیک‌نینگ نیمه فایده‌سی بار؟

برکت، بیرلیکده

بیرلیک نی توزینگ دوستلر
بیرلیک بیله ایل یشنر

بیرلیکده محبت بار
بیرلیکده شفقت بار

بیرلیکده بۉلینگ دایم
تینچلیک بیله ایل قایم

ایل ایچره توزینگ وحدت
ایل لرگه قیلینگ خدمت

بیرلیک بیله یورت آباد
وحدت بیله ایل دلشاد

فیض و برکت بیرلیک
بیرلیک ایل اوچون جان دېک

اساسی توشونچه:

بیرلیک بار یېرده تینچلیک، مهر و محبت، اېناقلیک و برکت بار، شـونینگ اوچـون اېللـر اره‌سـیده بیرلیک اۋرنه‌تیشیمیز کېره‌ک. هر بیر انسان بیرلیک بـیلن اۋز اېزگـو نیـت‌لریگـه اېریشـه‌دی. حقیقتـده بیرلیک همه‌میزگه ابدی غایه و منگو ایستک بۋلیشی لازم.

فعالیتلر:

الف– شعرنی دقت بیلن اۋقیب، قوییده‌گی سۋراقلرگه جواب بېرینگ:

۱– شعر نیمه حقیده اَیتیلگن؟

۲– بیرلیک انسانلرگه نیمه‌لرنی ساوغه کېلتیره‌دی؟

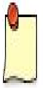
۳– شعرنینگ سۋنگی بیتیده بیرلیک نیمه‌گه اۋخشه‌تیلگن؟

۴– فیض و برکت سۋزلری شعرنینگ قیسی بیتیده کېلتیریلگن؟

ب: قوییده‌گی ینگی لغت‌لر معناسینی یازیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

توزماق، بیرلیک، قایم، وحدت، فیض

ج: هر قطاردن بیر کیشی توریب، یوقاریده‌گی سوزلردن بیرته‌سینی تنلب بیر جملـه توزیـب، ایتیب بېرسین.

اوی تاپشیریغی:

بیرلیک فایده‌لری و نفاق ضررلری حقیده کمیده بېش سطرلیک متن یازینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقینگ و تگیگه خط چیزیلگن سۉزلرگه دقت قیلینگ:

۱- بیرلیک‌نینگ قدرینی برچه‌میز بیلیشیمیز کېره‌ک.

۲- بیرلیک نینگ قدرینی، بیرلیک بۉلمه‌گن پیتده بیله‌میز.

یوقاریده‌گی "نینگ" قۉشیمچه‌سینی "قرتقیچ کېلیشک" قۉشیمچه‌سی دېیدیلر. بو قۉشیمچه، اۉزیدن کېینگی سۉزنی اۉزیدن آلدینگی سۉزگه قره‌ته‌دی.

قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بۉش یېرلرینی تۉلدیرینگ:

۱- بیرلیک بار یېرده . . . . بار.

۲- اېللر . . . . بیرلیک . . . . کېره‌ک.

۳- بیرلیک . . . . دۉستلر.

۴- اېل ایچره . . . . وحدت.

قوییده‌گی جمله‌لرنی چیرایلی خط بیلن کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ‌لر:

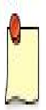
۱- بیرلیک بار یېرده مهرومحبت بار.

۲- بیرلیک، فیض و برکت کېلتیره‌دی.

۳- اېل ایچره بیرلیک ابدی بۉلسین.

۴- یورت، بیرلیکده یشنه‌یدی و آباد بۉله‌دی.

۵- اېللر ایچره بیرلیک توزیشیمیز کېره‌ک.

اوی تاپشیریغی:

بیر کیچیک خاطره یا حکایه یازیب، اونده حاضرگچه اۉقیگن (باش کېلیشیک، جۉنه‌لیش کېلیشک و قره‌تگچ کېلیشیک) قۉشیمچه‌لرینی ایشله‌تیب، تگیگه خط چیزیب، کۉرسه‌تینگ.

سکّیزینچی درس

هدفلر:

۱- نظافت و پاکیزه‌لیک تۉغریسیده معلومات‌گه ایگه بۉلیش و تورموش‌ده رعایه قیلیش.

۲- اۉرین- پیت کېلیشیگی حقیده معلومات تاپیش.

سۉراقلر:

۱- نظافت و پاکیزه‌لیک حقیده نیمه‌لرنی بیله‌سیز؟

۲- نظافت‌نی مراعات قیلمه‌گن کیشی نیمه‌لرگه یۉلیقیشی ممکن؟

نظافت – ایمان نینگ بیر بۉله‌گی

نظافت، پاکیزه‌لیک دېگنی دیر. نظافت اېنگ یخشی فضیلت‌لردن سنه‌له‌دی.

الله‌ﷻ قرآن کریم ده: (إِن اللهَ یُحب التَّوابین و یُحب المُتطَهرین) "حقیقت ده الله‌ﷻ توبه قیلووچی و پاکیزه کیشی‌لرنی سېوه‌دی" دېب ایتگن

پیغمبریمیز حضرت محمدﷺ : "نظافت، ایمان‌نینگ بیر بۉله‌گی دیر" دېب ایتگنلر.

نظافت‌نی مراعات اېتگن بنده‌سیدن الله‌ﷻ خرسند بۉله‌دی. پاکیزه‌لیک، ساغلیک و سلامت‌لیک‌نی انسانلرگه ارمغان قیله‌دی. هفته‌ده کمیده ایکّی- اوچ مرته سوو و صابون بیلن بدن‌نی یوویش کېره‌ک.

اۋسگن تیرناق‌لرنی قیرقیش ضرور. بدن کیر بۉلگن چاغده، تېریده‌گی تېشیک‌لر بېر کېله‌دی و شو سببلی انسان تورلی کسل‌لیک‌لرگه یۉلیقه‌دی. شونینگدېک تیرناق‌لر آلینمه‌گنده، تیرناق آستیگه میکروبلر جایلشه‌دی، شونینگ اوچون هر دایم قۉل‌لرنی صابون بیلن یوویب توریش کېره‌ک.

کییم‌لرنینگ دایم پاکیزه اسره‌لیشی ضرور، کییم کیر بۉلگنده ایسلنه‌دی. کییمی ایسلنگن کیشیدن انسانلر جیرکنه‌دی. اویده‌گی بویوم‌لر، اینیقسه یېمک یېیه‌دیگن بویوم‌لرنی پاکیزه اسره‌ش کېره‌ک. عایله، مکتب و اطراف– محیط نینگ پاکیزه بۉلیشی لازم.

نظافتنی مراعات قیلیش، ساغلام‌لیک، قووانچ و اجتماعی حرمت‌نینگ ضامنی دیر. انسان‌نینگ جسمی نظافت گه محتاج بۉلگنی دېک، اونینگ روحی و یشه‌یدیگن محیطی هم نظافت‌گه محتاج دیر.

اساسی توشونچه:

نظافت دېگنده پاکیزه‌لیک توشونیله‌دی. الله ﷻ توبه قیله‌دیگن و پاکیزه کیشی‌لرنی سېوه‌دی.

حضرت محمد ﷺ نظافت ایمان‌نینگ بیر بۉله‌گی دېب، ایتگنلر.

نظافت‌نی مراعات اېتیش الله ﷻ خۉشلیگی‌گه سبب بۉله‌دی. پاکیزه‌لیک ساغلام‌لیکدن درک دیر.

فعالیتلر:

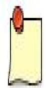
الف: درس متنیدن فایده‌لنیب، قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

* الله ﷻ نظافت باره‌سیده نیمه دیگن؟
* حضرت محمد ﷺ نظافت حقیده نیمه دیگن‌لر؟
* نظافت‌نی مراعات اېتیش انسان‌گه نیمه آلیب کېله‌دی؟
* نظافت‌نی مراعات اېتیش اوچون نیمه قیلیش کېره‌ک؟
* نظافت‌نی مراعات قیلمه‌گن کیشی نیمه‌لرگه دوچ کېله‌دی؟
* کییمیمیزنی نیمه اوچون پاکیزه اسره‌شیمیز کېره‌ک؟

ب: درس متنی‌نی جیم اۉقیب، اوچ اۉقووچی نوبت بیلن نظافت حقیده فکر بیلدیرسین.

پ: قوییده‌گی لغتلر معناسینی سۉزلیک‌دن تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

نظافت، فضیلت، توبه، سېویش، تیرناق، بېرکیلیش، میکروب، تورموش، بویوم

اوی تاپشیریغی:

اۉزینگیزنی قنده‌ی پاکیزه اسره‌شینگیز حقیده آلتی سطردن عبارت قیسقه مقاله یازیب کېلینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۋقیب، آستیگه خط چیزیلگن سۉزلرگه دقت قیلینگ:

بدن کیر بۉلگنی‌دهِ تېریده‌گیِ تېشیک‌لر بېرکیله‌دی. نتیجه‌دهِ انسان تورلی کسللیک‌لرگه یۉلیقه‌دی. شونینگ دېک، تیرناقلر آلینمه‌سه، تیرناق آستیگه میکروبلر جایلشه‌دی و یېمک یېگن پیتدهِ بو میکروبلر قارین‌گه باریب، تورلی کسللیککه یۉلیقتیره‌دی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده ایشله‌تیلگن (ده) قۉشیمچه‌سی، اۋرین- پیت کېلیشیک قۉشیمچه‌سی دیر.

اۋرین- پیت کېلیشیگی: ایش- حرکت نینگ بیرار مکان و زمانده بجریلگنینی انگلته‌دی، اۋرین- پیت کېلیشیگی (ده) قۉشیمچه‌سی بیلن شکللنه‌دی.

مثال: صنفده درس اۋقیله‌دی. (اۋرین، مکان)

قیش فصلیده قار یاغه‌دی. (زمان)

فعالیتلر:

الف:- الله ﷻ قرآن‌کریم‌ده نظافت حقیده، بویورگن کلامینی وحضرت محمدﷺ اَیتگن سۉزلرینی یازیب، اولرده اۋرین- پیت کېلیشیک قۉشیمچه‌سینی کۉرسه‌تینگ.

ب:- درس متنیدن اۋرین- پیت اِیشله‌تیلگن سۉزلرنی تنلب یازینگ، یازگن سۉزلرنی ایکّی اۋقووچی اۋقیسین و باشقه اۋقووچیلر تۉغری و ناتۉغری‌لیگی حقیده فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

ج: قوییده‌گی لطیفه‌نی اۋقینگ. لطیفه‌ده اۋرین- پیت کېلیشیگی ایشله‌تیلگن سۉزلرنی کۉرسه‌تینگ:

افندی دریاده چۉمیله‌یاتگن ایدی. تۉر تشله‌یاتگن بلیقچیلرنی کۉریب قالدی. افندی شونغیب باریب، تۉرگه کیردی. بلیقچیلر، تۉرگه جوده کتّه بلیق ایلیندی دېگن خیالده تۉرنی تارتیب آلدیلر، قره‌سه‌لر، افندی ایلجه‌یب اۋلتیریبدی.

بلیقچیلر: افندی! سیز تۉرده نیمه قیلیب یوریب‌سیز؟ دېبدیلر.

افندی: کۉپ ییللردن بېری بلیق بۉلیب، تۉرگه توشیش‌نی آرزو قیلیب یورر ایدیم، ارمان‌ده کېتمه‌ی دېدیم دېب، جواب بېرییدی.

د: قوییده‌گی جدول‌نی تؤلدیرینگ:

۰	چ							
۱	چ							
۲	چ							
۳	چ							
۴	چ							
۵	چ			چ				
۶	چ			خ				
۷	چ			ل				

۱- کورشده ایشله‌تیله‌دیگن هنر.

۲- تؤغری، راست، حقیقت.

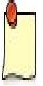
۳- یاروغلیک یره‌ته‌دیگن نرسه.

۴- قازیلگن و یا کاولنگن یېر.

۵- قوشلر سانیدن.

۶- چای ایچیله‌دیگن یېر.

۷- چقیرماق، دعوت قیلماق، مهمان قیلماق.

اوی تاپشیریغی:

اؤرین- پیت ایشله‌تیلگن کمیده تؤرت جمله کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلینگ.

توْقّیزینچی درس

هدفلر:

۱- آتایی بلخی و اونینگ شعری بیلن تانیشیش.

۲- توشوم کېلشیک‌لری باره‌سیده معلومات تاپیب، اولرنی جمله‌لرده تانیب، ایشلته آلیش.

سوْراقلر:

۱- بلخ آتینی ایشیتگن‌سیزمی؟ بلخ شاعرلریدن قیسی‌لرینی تانییسیز؟ بیر نېچیته‌سینی اَیتیب بېرینگ!

۲- آتایی بلخی‌نینگ اَتینی ایشیتگن سیزمی؟ اونینگ شعرلریدن بیرار بیتنی بیلسنگیز، اۋقیب بېرینگ!

آتایی بلخی

آتایی بلخی بلخ‌ده توغیلگن. او، هجری توْقّیزینچی عصرنینگ بیرینچی یریمیده بلخ‌ده یشر ایدی. اسماعیل آتا، آتایی‌نینگ آته‌سی ایدی، بو کیشی ابراهیم آتانینگ اۋغلی و تورکستان پیری خواجه احمد یسّوی‌نینگ ایناغه‌سی بۋلر ایدی.

آتایی انسان سېور، استعدادلی، خوش‌خلق، خوش‌طبع و درویش صفت انسان بۋلگنلیگی اوچون طبیعتی و یوره‌گیدن بای کیشی ایدی. اونینگ اَیتگن شعرلری اۋز زمانیده بوتون تورکلر آره‌سیده یَیره‌لگن ایدی. ترکانه شعر اَیتردی و شعرلریده سېوگی و محبت کېنگ کۋلمده عکس ایتتیریلگن؛ ظلم، انصاف‌سیزلیک و عدالت‌سیزلیک‌نی قره‌له‌گن.

آتایی بیلیم سېور، معرفت‌پرور کیشی ایدی و اۋز عصری‌نینگ بویوک بیلیمدانی و عاقل و فیلسوف کیشی‌لریدن سنه‌لردی. اونینگ شعرلریده تورلی بیلیم‌لرگه تېگیشلی سۋزلرنی اۋقییمیز.

بو آتاقلی شاعرآلدیده تورکی و دری کبی بای ادبیات‌گه ایگه بۋلگن تیل‌لرنینگ کتّه خزینه‌سی تورگن ایدی. او بو خزینه‌دن فایده‌لنیب، نایاب اینجولرنی آلیب رشته‌گه تیزدی.

آتایی هر یېرده بۋلگنده اۋزی‌نینگ انسانی بورچینی اونوتمه‌دی. عصریده دوام قیلیب باره‌یاتگن قیینا‌قلر سببلی وطندن اجره‌لیش‌گه مجبور بۋلدی. ولایت مه- ولایت، یورتمه- یورت سفر قیلدی. بلخ‌دن هرات گه باردی و اوندن سمرقندگه کېتدی و او یېرده فقیرانه یشه‌دی.

آتایی هېچ کیم‌دن آت و تۋن تیله‌مه‌دی. سرای، کاخ و ایوان‌گه محتاج بۋلمه‌دی. او، کۋپ مسافرت‌دن کېین قیتیب وطنی، بلخ‌گه کېلدی و شوییرده وفات ایتدی. اونینگ مزاری بلخ‌ده دیر.

بوستان وقتی بؤلدی

قـولاغ ســالسنگ آتـایی ســؤزلریگه نثـار ایتـگه‌ی ســنـگه بـو دُر منـظـوم

* * *

کېل ای دلبر که بؤستان وقتی بؤلدی گل آچیـلـدی، گلســتان وقتی بـؤلـدی

* * *

اؤقیب گل بختیـنی مجلســـده هــردم بؤلیب سرخوش گل افشان وقتی بؤلدی

* * *

مغنی‌لــرغـه بـلبـل‌لــر بیـکـیـن زار هـزاران نـوع الـحــان وقـتـی بـؤلـدی

* * *

بـو دم کیـم گل قیـلـور بلبل‌غه افغـان آتـایی‌غـه هـم احسـان وقـتـی بـؤلدی

اساسی توشونچه:

آتایی بلخی بلخ‌دن بؤلیب، خواجه احمد یسّوی ایناغه‌سی‌نینگ نبیره‌سی ایدی. آتایی استعدادلی، خوش طبع و درویش صفت کیشی ایدی. شعرلری اؤز عصریده بوتون تورکلر آره‌سیده یَیره‌لگن ایدی. او تورکانه شعر اَیتر ایدی. اونینگ شعرلریده محبت و سیوگی عکس ایتتیریلگن.

فعالیتلر:

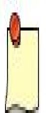
۱- تؤرت گروپگه بؤلینیب، درس متنینی اؤز آلدینگیزده تؤرت- بېش دقیقه ایچیـده اؤقیـب، اوندن سؤنگ آتایی بلخی حقیده اؤرگنگن‌لرینگیزنی هر گروپدن بیر کیشی توریب باشقه‌لرگه اَیتیب بېرسین.

۲- قوییده‌گی ینگی سؤزلر معناسینی سؤزلیک‌دن کؤچیریـب، اولـردن اوچ- تـؤرت‌تـه‌سـینی مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

انسان سېور، خوش‌طبع، طبیعت، درویش صفت، تورکانه، کؤلم، معرفت، فیلسوف، تېگیشـلی، خزینه، اینجو، رشته، بورچ، یورت، فقیرانـه، نثـار، بوسـتان، مغنـی، الحـان، احسـان، بیکـین، سرخوش.

۳- هرگروپدن بیر کیشی توریب، توزگن جمله‌لردن بیـر نېچیتـه‌سـینی باشـقه‌لرگـه اؤقیـب بېرسین؛ باشقه‌لر تؤغری و ناتؤغری‌لیگی حقیده اؤزفکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۴- آتایی بلخی حقیده اؤرگنگن معلوماتلرینگیزدن تؤرت- بېش سطر یازیب، هرگروپدن بیـر کیشی باشقه اؤرتاق‌لرینگیزگه اؤقیب بېرینگ.

اوی تاپشیریغی:

۱- آتایی بلخی‌نینگ، بوستان وقتـی بؤلـدی، دېگـن شـعری‌نیـنگ مفهـومینی نثرگـه اؤگیریـب، کېلتیرینگ و بوتون شعرنی یا که بیر نېچه بیتی‌نی یادلنگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اؤقیب، تگیگه خط چیزیلگن سؤزلرگه توجه قیلینگ:

- آتایی بلخی ظلم‌نی، انصاف‌سیزلیک‌نی و عدالت‌سیزلیک‌نی قره‌له‌یدی.
- آتایی شعرلریده تورلی بیلم‌لرگه تېگیشلی سؤزلرنی کؤره‌میز.
- آتایی تورکی و دری ادبیاتی‌نینگ کتّه خزانه سیدن نایاب اینجولرینی آلیب رشته‌گه تیزدی.
- آتایی هر یېرده بؤلگنی‌ده اؤز بورچی‌نی اونوتمه‌دی.

اؤقیب گل بختی نی مجلس‌ده هر دم
بؤلیب سرخوش گلستان وقتی بؤلدی
(آتایی)

یوقاریده‌گی چیزیق چیزیلگن (نی)، توشوم کېلیشیگی دیر.

توشوم کېلیشیگی:

بو کېلیشیک، اؤزیدن آلدینگی (آت) نینگ مفعول‌لیگی و ایش- حرکت اونینگ اوستیگه واقع بؤلگن‌لیگینی کؤرسته‌دی، کیم‌نی؟ نیمه‌نی؟ سؤراقلردن بیریگه جواب بؤله‌دی. هر وقت اؤتیملی (متعدی) فعل بیلن کېله‌دی؛ مثال:

- آیدین‌نی کؤردیم،قالین تؤقییدی، ایناغه‌سی قالین‌نی بازارگه آلیب باریب، ساته‌دی. اوندن قؤلگه توشگن پول‌نی ییغیب، یونگ آلیب اونی بؤیب، اېگیریب، قیته‌دن قالین قؤیه‌دی. بیر آی ایچیده کېچه و کوندوز تینمس‌دن ینه اونی تؤقییدی و شو یؤلدن اؤز عایله‌سی‌نینگ نفقه‌سینی تأمینله‌یدی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده توشوم کېلیشیگی قالین‌نی، پول‌نی، اونی، نفقه‌سینی دېگن سؤزلر بیلن کېلگن. دقت قیلیب، ایشله‌تیش جایینی بیلیب آلینگ.

فعالیتلر:

۱- توشوم کېلیشیگی بیلن ایکّی- اوچ جمله یازینگ!

۲- هر قطاردن بیر کیشی توریب، توزگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اؤقیب بېرسین و باشقه‌لر او حقده اؤز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۳- قوییده‌گی مطلب‌دن توشوم کېلیشیگی‌نی بېلگیلب یازینگ:

کونلرنینگ بیریده بیر دانا چال اؤرمان گه باریب، تؤقیزته خیمچه‌نی کېسیب کېلتیرییدی و اؤغیللرینی چقیریب، اولرگه:

- باله‌لریم، مېن سیزلرنینگ کوچلرینگیزنی سینه‌ماقچی‌من! سیزلر منه‌شو تؤقیزته قؤشیب باغلنگن خیمچه‌نی سیندیریب کؤرینگ‌لرچی؟ دېبدی.

اؤغیللری بیرین- کېتین خیمچه‌لرنی سیندیرماقچی بؤلیبدیلر، اما قیلالمبدیلر. شوندن کېین دانا چال خیمچه‌لرنی یکّه قیلیب، بیرمه- بیر سیندیریبدی و اؤغیل‌لریگه:

- باله‌لریم، اگر سیزلر هم بیرلشیب تورسنگیز، هېچ بیر یاو سیزلرنی یېنگه آلمه‌یدی. اگر بیر- بیرینگیز بیلن جنجال قیلیب ایریلیب یورسنگیز، هر کیم سیزلرنی یېنگه‌دی، دېبدی.

۴- قوییده‌گی جمله‌لرنی توگللنگ:

- بیز بهاردن باشلب . . . دوام اېتیرماقچی‌میز.

- سېن امتحان اوچون قیسی کوندن درس . . . باشلب‌سن.

- اؤقیتووچی بوگون . . . چقیریب . . . سؤره‌دی.

- اؤقووچیلر . . . توگه‌تیب کتابخانه گه کېتدیلر.

- چای ایچیله‌دیگن جای . . . . . ییغیلدیک.

- وفاسیز . . . . حیا یؤق، حیاسیز . . . . . . وفا یؤق.

۵- توشوم کېلیشگی بؤلگن سؤزلرنی کؤرسه‌تینگ:

بازارگه، اویده، کتابنی، چؤنتکده، قلم‌نینگ، صنفداشینی، یوره‌گیده، اؤزینی، اېرته‌گه، اونینگ.

اوی تاپشیریغی:

۱- توشوم کېلیشیگی بیلن کمیده تؤرت جمله یازینگ.

۲- کمیده اؤن سطرلیک بیر خاطره یا حکایه یازیب، اونده حاضرگچه اؤرگتیلگن برچه کېلیشیک‌لرنی ایشله‌تینگ و آستیگه چیزیق چیزیب، تورلریگه اجره‌تیب، کؤرسه‌تینگ!

اۉنینچی درس

هدفلر:

۱– اساسی قانون حقیده معلومات تاپیش و اوندن اۉز حیاتده فایده‌لنیش.

۲– چیقیش کېلیشیگینی اۉرگنیب، متنلرده بېلگیلب، ایشلته بیلیش.

سۉراقلر:

۱– بیر عایله‌ده کیچیک، کتّه‌دن اطاعت قیلمه‌سه، او عایله‌نینگ عاقبتی نیمه بۉله‌دی؟

۲– اگر بیر اویده هر کیم‌نینگ بورچی بېلگی‌لنگن بۉلسه، اوی‌نینگ ایشلری قنده‌ی آلغه باره‌دی؟

اساسی قانون

تاریخ اۉقیتووچیسی هر کون صنف‌گه کېلگنیده، اۉقوچیلردن تۉرت– بېش دقیقه بۉلسه هم کونگی خبرلرنی سۉره‌ب، اولر بیلن فکر المشتیرردی. بیر کون تاریخ ساعتیده قابل اۉقووچیلردن بیری تۉخته‌میش:

استاد، شوکونلرده رادیو و تیلویزیون‌لرده اساسی قانون باره‌سیده کۉپ گپیره‌دیلر. اساسی قانون دېگنی نیمه‌دن عبارت دیر؟ بو باره‌ده بیزگه گپیریب بېرسنگیز، بیزنی جوده هم ممنون قیله‌سیز، دېدی اۉقیتووچی‌گه.

اؤقیتووچی ایسه، اؤقووچیلرگه قره‌ب شونده‌ی دیب باشله‌دی:

بیله‌سیزمی؟ انسان ذاتاً بیر اجتماعی موجود دیر. او، اؤز اجتماعی تورموشیده ضرور بؤلگن نرسه‌لرنی بجریش اوچون تیگره‌گیده‌گی آدملر بیلن ارتباطده بؤلیش‌گه مجبور دیر. بو علاقه‌لر بیر قنچه قاعده‌لر تیزیمی آرقه‌لی بیلگی‌لنه‌دی. شو قاعده‌لر بؤلمه‌گنده، حیات‌ده ترتیب سیزلیک یوز بیره‌دی. بو قاعده‌لر حقیقت‌ده بیر اجتماعی ضرورت صفتیده جامعه عضولری تمانیدن آره‌گه کیله‌دی. بیر جامعه‌ده منه‌شو حیاتی ضرورت‌لر اوچون قاعده‌لر تیزیمی قانون دیبله‌دی.

اوزاق بارمه‌یمیز! منه‌شو مکتبیمیزنی آلیب کؤره‌میز، ایرته‌لب وقت توریب مکتب‌گه کیلیش اوچون تیارگرلیک کؤره‌سیز؛ اؤزینگیز مکتب تعیین ایتگن وقتده درس‌گه حاضر بؤله‌سیز، درسلرنی ایزچیل اؤقییسیز، غیرحاضر بؤلمه‌یسیز، مکتبده صنفداشلرینگیز بیلن یخشی مناسبتده بؤله‌سیز، اؤقیتووچی تمانیدن تاپشیریلگن اوی تاپشیریغینی بجره‌سیز، بیز اؤقیتووچیلر هم سیزلر کبی مکتب تعیین ایتگن وقتده صنف‌گه کیلیب درس بیره‌میز، غیرحاضر بؤلمه‌یمیز، مکتب نظمی و پروگرامینی تطبیق ایته‌میز، مکتب اداره‌سی تمانیدن بیریله‌دیگن هدایت‌لرنی عمل‌گه آشیره‌میز!

قره‌نگ! منه‌شو ایشلرنینگ همه‌سی حقیقتده مکتبده بیر قانون‌نینگ بؤلیشیدن دلالت قیله‌دی، اگر منه‌شونده‌ی قانونلر مکتبده یا باشقه هر اداره‌ده بؤلمه‌سه، اداره‌سیزلیک و نظم‌سیزلیک یوز بیره‌دی و مکتب و اداره ایشلری کون‌سه‌یین بوزیلیب کیته‌دی.

عزیز و جانه‌جان اؤلکه‌میزده هم انه‌شونده‌ی بیر قانون موجود دیر و او، اساسی قانوندن عبارت. بونی ایشیتگچ، توخته‌میش استادیدن ینه سؤره‌دی:

استاد، اؤلکه‌میز اساسی قانونیده نیمه نرسه‌لر باره‌سیده معلومات بیریلگن دیر؟

استاد اَیتدی:

اساسی قانونده جامعه‌میزده یشه‌یاتگن برچه کیشی‌لرنینگ ایرکین‌لیکلری و مکلفیت‌لری بیلگیلنگن و اؤرته‌لریده‌گی مناسبتلردن کیلیب چیققن حق و حقوقلری و وجیبه‌لری تعیین ایتیلگن. افغانستان اساسی قانونی بیر سلسله یازیلگن اصول‌لردن عبارت بؤلیب، دولت‌نینگ تشکیلاتینی انیقله‌یدی. بو قانونده دولت ارگانلری کوچ و قدرتنی عملگه آشیریش یؤللری‌نینگ افاده‌له‌یدیگن عمومی و کلی قاعده‌لر کؤرسه‌تیلگن.

اؤلکه‌میز اساسی قانونیده کؤرسه‌تیلگن دولت شکلی جمهوری ریاستی دیر، اونده، مقننه، اجرائیه و قضائیه کوچلری و اختیارلری و حد- حدودی انیق‌لنگن.

اولوس‌نینگ دولت اوستیده‌گی حق و حقوقلری و اولرنینگ دولت تؤغریسیده‌گی وجیبه و مکلفیت‌لری، مقننه، اجرائیه و قضائیه کوچلری رئیس‌لری سیله‌نیشی و انتصاب بؤلیشی‌نینگ قنده‌ی‌لیگی قید ایتیلگن دیر. خلاصه قیلیب اَیتگنده، افغانستان اساسی قانونیده اؤلکه و اولوس تقدیری و تورموشی‌گه تیگیشلی برچه اداره‌لرنینگ بورچ‌لری و قیله‌دیگن ایشلری‌نینگ قنده‌ی‌لیگی بیلگیلنگن.

اساسی توشونچه:

اساسی قانونده بیر جامعه‌ده یشه‌یاتگن برچه کیشی‌لرنینگ اېرکین‌لیکلری و مکلفیت‌لری بېلگیلنگن و اۉرته‌لریده‌گی مناسبتلردن کېلیب چیقیب، حق- حقوق‌لری و وجیبه‌لری تعیین اېتیلگن. افغانستان اساسی قانونی بیرسلسله یازیلگن اصول‌لردن عبارت بۉلیب، دولت‌نینگ قنده‌ی‌لیگینی انیقله‌یدی. بو قانونده دولت ارگانلری کوچ و قدرتینی عملگه آشیریش یۉللرینی افاده‌له‌یدیگن عمومی و کلی قاعده‌لر کۉرسه‌تیلگن.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی اۉن دقیقه‌ده اۉز آلدینگیزده جیم اۉقینگ، اوندن سۉنگ قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

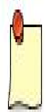
- انسان قنده‌ی بیر موجود دیر؟
- انسان اجتماعی تورموش‌ده نیمه‌گه محتاج دیر؟
- انسان علاقه‌لری نیمه نرسه آرقه‌لی بېلگی‌لنه‌دی؟
- اگر انسان حیاتی‌ده نظم و قاعده بۉلمسه، نیمه یوز بېره‌دی؟
- اگر بیر مکتبده یا باشقه بیر اداره‌ده قانون بۉلمسه، نیمه یوز بېره‌دی؟
- اساسی قانون نیمه‌دن عبارت دیر؟
- افغانستان اساسی قانونیده نیمه‌لر بېلگیلنگن دیر؟

۲- تۉرت گروپگه بۉلینیب، اول افغانستان اساسی قانونیده کۉرسه‌تیلگن نرسه‌لر حقیده سۉزلنگ، اوندن کېین هرگروپدن بیر کیشی اۉرنیدن توریب، باشقه‌لرگه اۉز گروپی فکرینی بیلدیرسین و اۉرتاقلری تۉغریلیگی و ناتۉغریلیک‌لری باره‌سیده نظرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۳- قوییده‌گی لغت‌لرنی لغتنامه‌دن تاپیب، معنالرینی یازیب آلینگ، اولر جمله‌سیدن تۉرت، بېش‌ته‌سینی مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

اجتماعی، تورموش، مناسب، قاعده، حد- حدود، جامعه، تیارگرلیک، ایزچیل، هدایت، دلالت، اداره، اۉز باشیمچه‌لیک، اېرکین‌لیک، وجیبه، بورچ، اصول، پارلمان، مقننه، اجرائیه، قضائیه، اختیار، انتصاب، تقدیر.

۴- توزگن جمله‌لرینگیزنی هر گروپدن بیر کیشی باشقه‌لرگه اۉقیب بېرسین، تۉغری و ناتۉغریلیگی حقیده اېشیتگن‌لر اۉز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

افغانستان اساسی قانونینی حرمت قیلیب، اونگه قره‌ب عمل قیلیش حقیده تۉرت- بېش سطرلیک بیر مطلب یازیب کېلینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لر نینگ تگیگه خط چیزیلگن سۉزلریگه توجه قیلینگ:

تاریخ اۉقیتووچیسی اۉقووچیلردن هر کون خبرلرنی سۉره‌ب آلردی، بیر کون لایق اۉقووچیلردن بیری تۉخته‌میش استاددن سۉره‌دی: استاد، اساسی قانون دېگنی، نیمه‌دن عبارت دیر؟

او ایتدی: اساسی قانون بیر سلسله یازیلگن اصول‌دن عبارت دیر؛ اونده دولت تشکیلاتی انیقلنه‌دی.

بو کېلیشیک "دن" قۉشیمچه سی بیلن افاده‌لنه‌دی.

کمال اېت کسب کیم عالم اویی دین

سېنگا فرض اۉلماگای غمناک چیقماق

جهـان دیـن ناتمـام اۉتـمـاق بعیـنه

اېـــرور حـمـام دیـن نـاپـاک چیقماق

نوایی

یوقاریده‌گی جمله‌لرده چیقیش کېلیشیگی (دن- دین) (استاددن، نیمه‌دن، اصول‌دن، اۉقوچیلردن، اویی‌دین، جهان‌دین حمام‌دین) دېگن سۉزلرده ایشله‌تیلگن.

چیقیش کېلیشیگی:

بو کېلیشیکدن آلدینگی سۉز، ایش- حرکت‌نینگ باشله‌نیش، کېلیب چیقیش، اجره‌لیش اۉرنی، منبعی، وقتی، سببی یا که ایش حرکت‌نینگ بجریشیده واسطه اېکن‌لیگینی بیلدیره‌دی.

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقینگ و اولرده چیقیش کېلیشیگینی بیلگیلنگ:

- آتەم اۉتگن کون مزارشریفدن کېلدی.
- اکه‌م قیصار بارگن اېدی. او یېردن یخشی اوزوم کېلتیردی.
- توناکون قندهاردن انار کېلتیرگن اېدیلر.
- اۉرتاغیم امان‌نی یۉلده کۉردیم. او، بازاردن کېلردی.
- کېچقورون کۉچه‌میزدن بیر عایله کۉچیب کېتدی.

فعالیتلر:

۱- چیقیش کېلیشیگی‌نی اوچ تۆرت جمله‌گه ایشله‌تینگ.

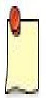
۲- هر مېزدن بیر کیشی توریب، توزتگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اۆقیب بېرسین، باشقه‌لر تۆغری و ناتۆغریلیگی حقیده فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۳- قوییده‌گی جمله‌لرده چیقیش کېلیشیگی‌نی اۆز اۆرنیگه قۆیینگ:

- کۆپ . . . کۆپ اۆلر، آز . . . آز.
- بیر باغ . . . بیر گل.
- یمان . . . قاچ، یخشی‌گه قولاق آچ.
- دهقان آسمان‌گه قره‌ب یاغمیر . . . قووانسه، ییرگه قره‌ب مۆل حاصل . . . سویونه‌دی.

۴- قوییده‌گی سۆزلرنی اۆز جاییگه قۆییب، جمله‌لرنی تۆغریلنگ:

- انسانلر، توشونردیلر، قدیم، وقت، اهمیتی، دن، گه
- نی، قری، آلدین، لیکدن، غنیمت، ییگیت، توتینگ، لیک
- اونوملی، کېره‌ک، فایده‌لنیش، وقتدن.

اوی تاپشیریغی:

کمیده آلتی سطرلیک بیر انشاء یازیب، چیقیش کېلیشیگینی ایشله‌تینگ.

اۉن بیرینچی درس

هدفلر:

۱- آنه تیلنی سېویش و اونی اۉرگنیش.

۲- حالت روشینی چوقورراق اۉرگنیش و اولرنی جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- باله‌لر بیرینچیده قیسی تیلنی اۉرگنه‌دیلر؟

۲- سیزنینگ آنه تیلینگیز قیسی تیل دیر؟

آنه تیلده اۉقیش

آنه تیل دېگنده، انسان‌نینگ اېسیگه همه‌دن آلدین آنه مهری و محبتی کېله‌دی. باله‌نینگ تیلیگه بیرینچی قتله حرفلر و سۉزلرنی، آنه دېگن مهربان انسان قۉیه‌دی و اونگه سۉزلشنی اۉرگته‌دی. شونینگ اوچون باله، همه‌دن آلدین اۉز آنه تیلینی اۉرگنه‌دی و او تیلده سۉزلشگه اینتیله‌دی. باله‌لرگه، آنه‌لر بیرینچی یقین کیشی بۉلگنی سببلی، باله‌لر بیرینچی بار "آنه" سۉزی، کېین‌چه‌لیک باشقه سۉزلرنی اۉرگنه دی. شونینگ اوچون آنه تیلی و آنه سۉزی فرزندلر اوچون عمر بۉییچه حرمت گه سزاوار چوچوک سۉز بۉلیب قاله‌دی.

در حقیقت، تیل بیر خلق‌نینگ بایلیگی، فرهنگی و تاریخی دیر. هر بیر ملت و هر بیر خلق، اۉز تیلی و فرهنگی بیلن تیریک دیر. شونینگ اوچون آنه تیلنی اسره‌ش و اۉستیریش کېره‌ک. تیلی و فرهنگینی یۉقاتگن خلق، اۉزی هم یۉقاله‌دی. تیل آرقه‌لی انسانلر، اۉز تویغو- حسلرینی، همده ایستک و تیلک‌لرینی باشقه‌لرگه بیلدیره‌دیلر. بیر ملت‌نینگ اۉتمیشی و تاریخی تیل آرقه‌لی بېلگیلنه‌دی. آنه تیلی شونده‌ی مهم اېکن، آنه تیلده اۉقیش، آنه تیلده سۉزلش و آنه تیلده یازیش هر بیر ملت فرزندلری‌نینگ مسلم حقی دیر. اۉلکه اساسی قانونیده هر بیر خلق‌نینگ اۉز آنه تیلیده تعلیم آلیش آچیق یازیلگن. اینیقسه اۉزبېک تیلی هم، اۉزبېک اولوسی یشه‌یاتگن ولایتلر و اولوسوال‌لیکلرده رسمی تیل دېب اعلان قیلینگن.

عزیز اۉقوچیلر!

کېلینگ، انه‌شونده‌ی آلتین فرصت‌دن فایده‌لنیب، اۉز آنه تیلیمیزده اۉقیب، اۉز آنه تیلیمیزده سۉزلب، اۉز آنه تیلیمیزده یازیشگه حرکت قیله‌یلیک و دولت‌نینگ بو یره‌تگن یخشی امکانیت‌لریدن فایده‌لنه‌یلیک.

اساسی توشونچه:

باله‌لر بیرینچیدن، اؤز آنه تیل‌لرینی اؤرگنه‌دیلر. آنه بیرینچی بؤلیب اؤز باله‌سیگه اؤز آنه تیلینی اؤرگته‌دی. باله بیرینچی قتله "آنه" سؤزینی اؤرگنه‌دی. هر بیر ملت اؤز آنه تیلی و فرهنگی بیلن تیریک دیر. شونینگ اوچون، هر بیر خلق‌نینگ تیلیده کتابلر چاپ بؤلیشی کېره‌ک و هر بیر ملت‌نینگ باله‌لری اؤز آنه تیل‌لریده تعلیم آلیشلری ضرور دیر.

اؤلکه‌میزنینگ، ینگی اساسی قانونیده، هر بیر خلق فرزندلری اؤز آنه تیل‌لریده اؤقی آله‌دی، دېب قید اېتیلگن.

فعالیتلر:

الف: درس متنی‌نی اؤقیگندن کېین، قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بېرینگ:

۱- باله‌لر بیرینچیده قیسی تیلنی اؤرگنه‌دیلر؟

۲- باله بیرینچیده قیسی سؤزنی اؤرگنه‌دی؟

۳- هر بیر خلق و ملت نیمه بیلن تیریک؟

۴- تیل و فرهنگی نی یؤقاتگن خلق نیمه بؤله‌دی؟

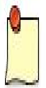
۵- دولت اساسی قانونیده اؤزبېک تیلی حقیده نیمه دېیلگن؟

۶- باله‌لر قیسی تیلده یخشی اؤرگنه آله‌دیلر؟

ب: قوییده‌گی لغتلر معناسینی یازیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

مقدس، اینتیلماق، بایلیک، اؤستیریش، یؤقاتماق، تویغو، اؤتمیش، بېلگیلنماق

ج: هر قطاردن بیر کیشی توریب، توزگن جمله‌لریدن ایکّیته‌سینی اؤقیسین و باشقه‌لر بوحقده فکر بیلدیرسین.

اوی تاپشیریغی:

هر کیم عایله اعضاسی یاردمیده کمیده اوچته مقال و بیرته جومباق یازیب کېلسین. آنه تیل حقیده مقال یازیب کېلگن‌لر، اؤقیتووچی تمانیدن تشویق اېتیله‌دی.

گرامر قاعده‌لری:

۱- باتور اؤز آنه تیلینی اؤرگنیشده چقّان حرکت قیله‌دی.

۲- باتور اؤقیتووچی‌سیدن اؤرگنگن درسینی بیرمه- بیر آنه سیگه آیتیب بېردی.

۳- اؤقیتووچی تاشفولاددن درسنی سؤره‌گنده، او جیم توردی و جواب بېره آلمه‌دی.

۴- باتور چین‌دن هم اؤز آنه تیلی‌نی یخشی اؤرگنگن اېکن.

۵- مېن بازار ده تؤره‌نی تؤستدن کؤریب قالدیم.

یوقاریده‌گی مثال‌لرده تگیگه خط چیزیلگن سؤزلر، حالت روشی دېیله‌دی.

حالت روشی: ایش حرکت یا فعل‌نینگ قنده‌ی حالتده یا که قه‌ی طرزده بجریلگن‌لیگینی بیلدیره‌دی و (قنده‌ی، قی حالده، قی طرزده؟) کبی سؤراقلرگه جواب بؤله‌دی. مثال: عرابه‌لر سېکین بارر اېدی. حالت روشی‌گه: آسته- سېکین، جیم، چقّان، درحال، بیردن، بیرآن، بیرمه- بیر، پیاده، تؤستدن، قؤلمه- قؤل، چین‌دن، آچیق- آیدین، کؤپینچه، ینگیچه و یانمه- یان کبی سؤزلر کیره‌دی.

فعالیتلر:

۱- اؤز تیلینگیزده نېچه درسلیک کتابنی حاضرگچه اؤقیدینگیز؟

۲- کمیده اوچ جمله یازیب، اونده حالت روشی‌نی کؤرسه‌تینگ.

۳- قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بؤش جای‌لرینی تؤلدیرینگ:

- آنه تیل دېگنده . . . . کېله‌دی.
- باله بیرینچیده . . . . اؤرگنه‌دی.
- . . . . بیر خلق‌نینگ بایلیگی دیر.
- هر . . . . اؤز فرهنگی بیلن . . . .

۴- قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤز کتابچه‌لرینگیزگه چیرایلی خط بیلن یازینگ:

- مېن اؤز آنه تیلیم‌ده درس اؤقییمن.
- مېن آنه تیلیم‌نی سېوه‌من.
- هر بیر خلق اؤز آنه تیلی و فرهنگی بیلن تیریک دیر.

۵- آنه تیلنی سېویب، قدرلش حقیده کمیده بېش سطرلیک انشاء یازینگ.

اوی تاپشیریغی:

ایسته‌گن موضوعینگیز حقیده کمیده بېش سطرلیک بیرمتن یازیب، اونده کمیده بېشته حالت روشینی ایشله‌تیب، کؤرسه‌تینگ.

اۉن ایکّینچی درس

هدفلر:

۱- قصه اۉقیش و اوندن اۉرگنیش‌گه قیزیقیش.

۲- اېرکین بحث‌لشیش و فکر بیلدیریشنی اۉرگنیش.

۳- روش تورلرینی بیلیب، سۉزلش و یازیش‌ده، ایشلته‌آلیش.

آق جۉجه

سنجرگه آته‌سی کابل‌دن بیر مصور کتاب کېلتیردی. بو مصور رنگلی کتابده تورلی قوشلر صورتی چیزیلگن و هر بیر قوش حقیده معلومات بېریلگن اېدی.

سنجر بو کتابنی نېچه قتله ورقلب اۉقیدی و برچه قوشلر اره‌سیده بیر آق جۉجه کۉنگلی‌گه جوده یاقیب قالدی.

سنجر کۉپ وقتدن بېری پول‌لرینی بیر قطی‌چه‌گه ییغردی. قطی‌چه‌نی آنه‌سیگه آلیب باریب:

آنه‌جان، شو پول‌لرگه بیر آق جۉجه بېره‌دیمی؟ دېب سۉره‌دی.

آنه‌سی: جۉجه‌نی نیمه قیله‌سن؟ تاوغیمیز کورک بۉلگن. باریب نېچیته یومورتقه (غلّه) ساتیب آلیب کېل. باستیرسه‌یلیک، کۉپ جۉجه‌لر چیقه‌دی. هر قیسی‌سینی خوشله‌سنگ، اۉشه‌سی سېندن، دېدی.

سنجر در حال دکاندن اۉن بیرته تاووغ یومورتقه‌سینی ساتیب آلیب کېلدی. آنه‌سی سمانخانه‌نینگ بیر بورچگیده سمان‌نی یاییب، تېکیسله‌دی و یومورتقه‌لرنی یاووق-یاووق قۉییب، کورک بۉلگن تاووغ‌نی باستیردی. سۉنگ سنجرگه قره‌ب:

- منه، اېندی سېن بیله‌سن و تاووققه قره‌ش. هر کون ایکّی- اوچ قتله سووینی تازه‌لب، آلدیگه دان تشلب، خبر آلیب تور. ییگیرمه- ییگیرمه بیر کوندن کېین جۉجه‌لر چیقه باشله‌یدی، دېدی.

سنجر، ییگیرمه کون‌گچه آنه‌سی اَیتگن دېک قیلدی. ییگیرمه بیرینچی کون‌نی پریشانلیک و صبرسیزلیک بیلن اۉتکزیب، رخصت زنگینی ایشیتیشی بیلن-آق مکتبدن اویی‌گه چاپیب کېتدی.

سمانخانه اېشیگینی آچیب کیرگچ زمانی، یوره‌گی سېوینچ‌دن تۉلیب، کۉکسیده قتیق- قتیق اوره‌باشله‌دی و کۉزلری جرقلب، آچیلیب کېتدی. قولاغیگه تاووغ‌نینگ قغ-قغ‌لگنی و نېچیته

جۉجه‌نینگ چی-چی‌لگنی ایشیتیلدی. سنجر یقین‌راق بارگچ، جۉجه‌لر قۉرقیب، بلندراق چی-چی‌لب، تاووققه بوسینیب، قناتی آستیده یاشیندیلر. تاووغ سنجرنی تانیب، قغ-قغلب، جۉجه‌لرینی تینچیتدی. جۉجه‌لر سېکین-سېکین، بیرته- بیرته آنه تاووغ قناتی آستیدن چیقدیلر.

سنجر سنه‌دی: بیر، ایکّی، اوچ، تۉرت، بېش، آلتی. اونینگ کۉزلری آلدیده آلتیته جۉجه چی-چی‌لب یورردی. سنجر تیکیلیب قره‌دی و اولر آره‌سیده اۉزی سېوگن آق جۉجه‌نی قیدیردی. جۉجه‌لر رنگمه- رنگ ایدیلر: سریغ، قره متول، آله چوپار. سنجر مأیوس بۉلیب، ییغیسی کېلدی. اونینگ یوره‌گی تیله‌گن، کتابده‌گی دېک آق جۉجه بولر آره‌سیده کۉرینمس ایدی. شونچه محنت و انتظار ضایع کېتگن مېدی؟

شو پیتده، ینه بیر جۉجه تاووغ‌نینگ آرقه تامانیدن چیقدی و سنجرنینگ یوره‌گی تۉلقون‌لنیب، کۉزی جرقلب، کۉنگلی آچیلیب کېتدی. کۉزیگه نیمه کۉرینردی؟ بیر آق جۉجه! خودّی کتابده‌گی دېک آپّاق جۉجه! پرلری آپّاق قارگه اۉخشب یلتیرردی. ایکّیته کۉزی ایکّیته قره الماس دېک جلا بېرردی. تومشوغی قیب- قیزیل مرجان‌گه اۉخشردی و باشیدن آیاغی‌گچه حتی بیر نقطه‌چه قره خالی هم یۉق ایدی!

سنجر، آق جۉجه‌نی قۉلیگه آلیب، تاووغ‌نینگ قغ-قغلگنی‌گه قره‌مه‌ی، سمانخانه‌دن چیقیب، آنه‌سینی یانیگه چاپیب باردی و ذوق‌لنیب:

- آنه‌جان، مونگه قره‌نگ! مېنی آق جۉجه‌م‌نی کۉرینگ! خودُی کتابیم‌ده‌گی دېک آپّاق! دېدی.

- عجب یخشی‌گینه آق جۉجه ایکن! نېچیته جۉجه چیقیبدی؟

سنجر مأیوس‌لیک بیلن جواب بېردی:

- یېتی‌ته، اما فقط شونیسی شونداغ آق ایکن.

- همه‌سی هم جۉجه کو! آق و قره‌سی نیمه؟ بولرنینگ رنگی استه- سېکین اۉزگره‌دی. بیر نېچی‌ته‌سی کېین‌راق آق بۉلیشی هم ممکن. کېله‌سی ییلده آق تاووق‌نینگ اۉز یومورتقه‌سینی ییغیب باستیره‌میز. اۉشنده همه‌سی آق جۉجه بۉلیب چیقه‌دی.

- مېنگه شو بیرته آق جۉجه هم بس. جۉجه‌لر نیمه یېدی؟

- هرقنداق دان‌نی یېیدی. دان تاپمه‌سنگ، مونچه کېپک‌نی یاغگه بولب بېرسنگ، هم بۉله‌دی.

سنجر: «خی، آنه‌جان» دېب، سمانخانه‌گه قره‌ب کېتدی و شو وقتده آنه‌سی آرقه‌سیدن قیچقیردی:

- سنجرجان، کیرگن- چیققه‌نینگ‌ده ایشیک‌نی یخشی بېرکیت. ینه اۉشه کتّه قره یاوایی موشوک (پشک) کیریب، جۉجه‌لرنی یېب قۉیمه‌سین.

سنجر، سمانخانه‌گه کیرر ایکن، بلند تاووش بیلن:

- «بېغم بۉلینگ، آنه‌جان! شونداغ قیله‌من» دېدی و سمانخانه‌گه کیریب، تاووق بیلن جۉجه‌لرگه سوو و دان بېریب، اولرنینگ دان یېگنی و سوو ایچگنی‌گه قره‌ب، اۉلتیردی. انچه وقت اۉتگندن کېین آنه‌سی‌نینگ «سنجر، سنجرجان» دېب، چقیرگنینی ایشیتیب، یوره‌گی بۉلر- بۉلمس آق جۉجه‌دن

ایریلیب، «لبیک (لبّه‌ی)، آنه‌جان» دېدی و سمانخانه اېشیگینی قتیق اوریب، چیقیب کېتدی. اېشیک بؤساغه‌سیگه تېگیب، قیتدی و یریم قیرره آچیلیب قالدی.

سنجر آفتابه، سیلابچین (چیلابچین) کېلتیریب، آته‌سی‌نینگ قـؤلینی یوودیریب، دسترخوان‌نی تؤشه‌دی و آش‌نی آلیب کېلگنی آشخانه تمانگه باردی. هنوز آشخانه‌گه یېتمه‌ی توریب، سمانخانه اېشیگی‌گه کؤزی توشیب، یوره‌گی شوو اېتیب کېتدی. سمانخانه تمانگه یوگوردی و اېشیک‌نی شاشیلیب آچدی. شو پیتده بیر قره نرسه آتیلیب، چیقیب کېتدی. سنجر تیکیلیب قره‌دی و قرانغولیکده موشوک‌نینگ یانیب تورگن کؤزلرینی تانیب قالدی.

سنجر، چراغ‌نی آنه‌سی‌نینگ قؤلیدن آلیب، سمانخانه‌گه کیردی و یوره‌گی گه:

– خدا جان، کاشکی بو قره موشوک مېنینگ آق جؤجه‌م‌نی یېگن بؤلمسه! دېگن گپ قیتدی.

چراغ‌نی یاووغراق قیلیب، جؤجه‌لرنی سنه‌دی: بیر، ایکّی، اوچ، تؤرت، بېش، آلتی. ینه هم بیرته–بیرته سنه‌دی: بیر، ایکّی، اوچ، تؤرت، بېش، آلتی. هر قنچه سنه‌دی، جؤجه‌لر سانی آلتی‌ته‌دن آشمه‌دی. سنجر تاووغ‌نی سوریب آرقه– آلدینی قره‌دی، سمانخانه‌نینگ هر تامانینی کؤزدن کېچیردی، تشقری‌گه چیقیب، هر بیر پنه جاینی اختردی. ینه سمانخانه‌گه کیریب، بو یېرنی، او یېرنی قیدیردی، اما برچه‌سی بیهوده اېدی! «قیسی جؤجه‌نی یېگن اېکن؟» دېب، جؤجه‌لرنی بیرمه–بیر کوز اؤنگیدن اؤتکزدی. آق جؤجه‌دن باشقه همه‌سی بار اېدی. سنجرنینگ یوره‌گی سینیب، کؤنگلی بوزیلدی. سمانخانه اېشیگینی یاپیب، زنجیرینی سالیب، اوی‌گه کیردی. آته– آنه‌سی قنچه که آش‌گه چقیردیلر، بارمه‌ی، جاییگه کیریب، کؤرپه‌نی باشیگه تارتدی.

سنجر اؤزینی گناهکار بیلیب، ملامت قیله باشله‌دی:

– اېشیک‌نی قنداق یاپمه‌ی، آچیب قؤییب‌من؟ اگر اېشیکنی یخشیلب یاپیب، زنجیرینی سالگن بؤلسم اېدی، قره موشوک مېنینگ آق جؤجه‌گینم‌نی یېمسدی! بیچاره آق جؤجه‌گینم، آخر قره موشوک‌نینگ یېمیشی بؤلدی!

سنجر کؤرپه ایچیده تؤلغه‌نیب، اوخلالمه‌دی. آه چېکیب، باشینی کؤرپه‌دن چیقردی. شو پیتده کؤزی دېوارگه توشیب، یلت اېتیب کېتدی. دیوار یوزیده اونینگ غؤلَکی آسیلگن اېدی.

سنجر یوگوریب توردی، غولَک‌نی میخ‌دن آلیب، نېچی‌ته کتّه–کېچیک قیرره‌لی تاش‌نی هم تاقچه‌دن تېریب آلدی و یاستیغی آستیگه قؤییب یاتدی.

او، غؤلک بیلن نشان‌نی اورماققه کؤپ چېچن اېدی و بیلله‌شوولرده برچه اؤرتاق‌لریدن اوستون چیقردی، اما هېچ قچان بیرارته چیمچیق‌نی آتیش یا بیرار جاندارگه آزار یېتکزیش اوچون بو قورال‌نی ایشلتمه‌گندی، اما حاضر که یاوایی قره موشوک اونینگ سېوگن آق جؤجه‌سینی یېگن ....

سنجر، اېرته تانگ اویقودن اویغاندی. غؤلک بیلن قیرره‌لی تاشلرنی یاستیغی آستیدن آلیب، اولرگه تیکیلیب قره‌دی و اؤی– خیاللر ایلنه‌سیگه چوکیب، ایکّی‌لنیب قالدی....

اساسی توشونچه:

سنجر مصور (رسملی) کتابده قوشلر ارەسیدن بیر آق جۆجەنی یاقتیریب قالدی. او، آنەسی‌نینگ مصلحتی‌گه کۆره، کورک تاووغینی باستیردی و بیر آق و نېچی‌ته رنگمه- رنگ جۆجەگه اېگه بۆلدی؛ لېکن پرواسیزلیگی طفیلی موشوک آق جۆجەسینی یېدی. سنجر جوده آغیر قیغو و پشیمانلیککه دچار بۆلدی.

فعالیتلر:

۱- اۆقیتووچینگیز قصەنی اۆقی‌یاتگنده اونی انیق اېشیتینگ و قوییدەگی سۆراقلرگه قیسقه جواب بېرینگ:

- قصه نیمه حقده اېدی؟
- سنجر آق جۆجه آلەمن دېگنده، آنەسی اونگه نیمه دېدی؟
- سنجر تاووق‌نینگ تگیگه نېچیته یومورتقه قۆیدی؟
- یومورتقەلرنینگ نېچیتەسیدن جۆجه چیقدی؟
- جۆجەلر نېچه کونده یومورتقەدن چیقدی؟
- آق جۆجەنی موشوک قندەی قیلیب یېدی؟

۲- موشوک سنجرنینگ سېویملی آق جۆجەسینی یېگن، او اچیق اوستیگه غۆلگی‌نی تیارلب قۆیگن. اېندی، او نیمه قیلیشی کېرەک؟ اۆقووچیلر تۆرت، دستەگه بۆلینیب، شو حقده بحث‌لششین‌لر.

۳- هر دستەدن بیر نماینده توریب، دستەسی‌نینگ فکرینی اَیتسین.

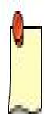
۴- قصەنینگ اېنگ چیرایلی و اېنگ یرەمس حادثەسی‌نی بېلگیلب، کتابچەلرینگیزگه یازینگ. کېین هر قطاردن بیر کیشی اۆز یازووینی اۆقیسین.

۵- قوییدەگی سۆزلر نینگ معناسینی تاپیب یازینگ:

مصّور، سېوینچ، تومشوغ، بېرکیتماق، موشوک، چېچن، قورال، چیزیلگن، سۆنگره، تۆلقون‌لنیب، شاشیلیب، اۆی، ایکّی‌لنماق، اَیلنه، چۆکماق

۶- هر قطاردن بیر کیشی توریب، سۆزلرنینگ معناسینی تختەگه یازسین.

۷- هربیر اۆقووچی کمیده ایکّی سۆزنی مناسب جملەگه ایشلەتیب، کتابچەسیگه یازیب کېلسین.

اوی تاپشیریغی:

بو حکایه نی قیسقرتیریب و باشقه بیرار حکایه نی عایلەنگیز اعضاسیدن اېشیتیب، یازیب کېلینگ!

گرامر مشقی:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقینگ و تگیگه خط چیزیلگن سۉزلرگه دقت قیلینگ:

– سنجر کتاب‌نی نېچه قتله ورقلب اۉقیدی.

– مکتب‌دن اویی‌گه چاپیب کېتدی.

– او یومورتقه‌لرنی یاووق– یاووق قۉیدی.

– او سمانخانه اېشیگینی قتیق اوریب یاپدی.

– او نشان اورماققه کۉپ چېچن ایدی.

– سنجر تیکیلیب قره‌دی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده ایشله‌تیلگن (نېچه قتله، چاپیب، یاووق– یاووق، قتیق، کۉپ چېچن و تیکیلیب) سۉزلرنینگ برچه‌سی تورلی ایش یا حرکت‌لرنینگ قنده‌ی‌لیگینی کۉرسته‌دی. بو سۉزلر روش (قید) دېیله‌دی.

روش (قید):

ایش– حرکت یا فعل‌نینگ وضعیتی، قنده‌ی‌لیگی، مقداری و یوسینینی بیلدیره‌دیگن سۉز روش دېیله‌دی؛ مثاللر: غوریللب، اېرته‌راق، چقّان، آلتی‌ته– آلتی‌ته، تېپه‌دن. بو روش‌لرنی قوییده‌گی جمله‌لرده کۉرینگ:

– طیاره غوریللب اۉتدی.

– مهمانلر اېرته‌راق کېلدیلر.

– باله‌لر چقّان ایشله‌دیلر.

– پیاله‌لرنی قطی‌گه آلتی‌ته– آلتی‌ته قۉی.

– او تېپه‌دن توریب، بیزنی چقیردی.

روش، قنده‌ی؟، قچان؟، قه‌یېرده؟ قه‌یېرگه؟، قنچه؟ کبی سۉراقلرگه جواب بېره‌دی.

فعالیتلر:

۱– قوییده‌گی جمله‌لرده روش‌نی بېلگی‌لنگ:

– آیدین تاقینی چیرایلی تیکه‌دی.

– یۉلبرس اوییدن شاشیلیب چیقدی.

– او، کۉپ ایشله‌یدی و آز دم آله‌دی.

– هوا قیزیگن پیتده، دم آلدیک.

۲- هرقطاردن بیر اؤقووچی توریب، بېلگی‌لنگن روش‌نی بیر- بیر جمله‌ده کؤرستسین.
۳- یانمه- یان اؤلتیرگن‌لر، سېکین، کؤپ، بیرته- بیرته و ساووق سؤزلرنی جمله‌لـرده روش صفتیده ایشلتسین‌لر.
۴- تؤرت کیشی نوبت بیلن تخته‌گه باریب، تـوزگن جملـه‌سـینی یازسـین و باشـقه‌لـر فکـر بیلدیرسین.
۵- قوییده‌گی جمله‌لرنی مناسب روش‌لر بیلن تؤلدیرینگ:
- مېن بوگون . . . اویغاندیم.
- سؤلمس . . . گپیردی.
- یؤلدوز مجلسده . . . اؤلتیرگن ایدی.
- قطارده‌گیلر . . . . صنف‌گه کیرینگ!

اوی تاپشیریغی:
۱- اؤقیگن درسینگیز ده بؤلمه‌گن بېشته روش سؤزینی یازینگ.
۲- تاپگن بېشته روشدن مناسب جمله توزینگ.

اۉن اوچینچی درس

هدفلر:

۱- میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد نینگ حیاتی و قیلگن فعالیتلری حقیده معلومات تاپیش.

۲- مباحثه گه قۉشیلیش و ایرکین فکر بیلدیریشنی اۉرگنیش.

سۉراقلر:

۱- میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد کیم ایدی؟

۲- میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد نینگ اصلی هنری ایشلری نیمه‌دن عبارت ایدی؟

میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد

میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد اۉلکه‌میزنینگ آتاقلی و ییتوک نقاشی، هنر و سیاست اربابلریدن بیری دیر. او هجری شمسی ۱۲۵۲نچی ییلی فاریاب ولایتی مرکزی، میمنه شهریده توغیلدی. آته‌سی عبدالباقی مینگباشی میمنه خانی دلاورخان‌نینگ یقین کیشی‌لریدن ایدی. امیر عبدالرحمن بیلن دلاورخان‌نینگ مناسبتی بوزیلگندن سۉنگ آته سی امیر عبدالرحمن خان فرمانی بیلن میمنه‌دن کابل‌گه سورگون شکلیده آلیب کېلیندی. سۉنگره بیر نېچه وقت نظارت آستیگه آلیندی و کۉپ وقت اۉتمه‌ی امیر عبدالرحمن خان بویروقلری بیلن اۉلدیریلدی. شو وقتده غلام محمد یاشگینه باله ایدی و یتیم بۉلیب قالدی.

غلام محمد میمنه‌گی یاشلیگیدن - آق رسام‌لیک و نقاشلیک هنری بیلن قیزیقر ایدی. او، بو هنرلرده تۉلیق استعدادی بار ایدی و اۉزیچه تورلی نقشلرنی چیزیب یورر ایدی. اوللرده بیر مدت

جانگری آتلی بیر انگلیس طبیب و نقاش آلدیده شـاگرد بؤلیـب، نقاشـلیک رمزلرینـی اؤرگنـدی. کېـین حبیبیه و حربیه مکتب‌لریده رسام‌لیک اؤقیتووچیسی بؤلیب درس بېردی و انه‌شو زمانلرده کتّه شهرت‌گـه اېریشدی.

میمنه‌لیک غلام محمد امیر امان الله‌خان دوریده عالی تحصیلات اوچون آلمان‌گه ییباریلـدی و او یېرده رساملیک و نقاشلیک هنرلری‌نینگ تورلی رشته‌لرینی موفقیتلی اؤقیب اؤرگندی و تؤرت یوز تشقی محصل‌لر آره‌سیده، بیرینچی اؤرین‌نی اېگلله‌دی. آلمانلیک استادلری و پروفیسورلری اونینگ رسام‌لیک و نقاشلیکده اؤته لیاقتی و مهارتینی کؤریب، رسماً پروفیسورلیک یوکسک علمی عنوانینی اونگه بېـردیلـر. شو پیتدن باشلب پروفیسور دېب اتله باشلندی.

جرمنی‌دن قیتگنیدن کېین صنایع مکتبینی قوردی، بو مکتبدن اؤلکه‌نینگ کؤپگینه تانیقلی رسام و نقاشلری اونینگ شاگردلیگینی کؤریب چیقدیلر. میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد جوده کؤپ چیرایلی و گؤزه‌ل تابلولر چیزگن دیر. او کیشی‌نینگ یره‌تگن اثرلری اؤلکه و چېت اېـل نینـگ ملـی نگارسـتانی و موزیم‌لریده سقلنماقده.

میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد مشروطیت جنبشی‌نینگ فعـال رهبرلـری و اعضـالریدن اېـدی. اؤلکه سیاسی حیاتیده، بیر ترقی سېور و ضیاءلی کیشی صفتیده کتّه نقش اؤینه‌دی و انه‌شونینگ اوچون امیر حبیب الله زمانیده قماققه آلیندی. او آرمانی یؤلیده ددل کوره‌شدی.

میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد هجری ۱۳۱۴نچی ییل، قوس آیی‌نینـگ اؤن تـؤرتینچی سـیده آلتمیش اوچ یاشده وفات اېتدی، کابلده عاشقان و عارفان قبرستانیده توپراققه تاپشیریلدی.

پروفیسور اؤلکه تاریخی‌نینگ بویوک سیاسی و فرهنگی شخصیتی صفتیده همیشـه حرمـت بـیلن اولوسیمیز تمانیدن ارداقلنه‌دی.

اساسی توشونچه:

میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد اؤلکه‌نینگ آتاقلی و تانیقلی بویوک سیاسـت و هنـر سـیمالریدن بؤلیب، مشروطیت نهضتی‌نینگ فعاللریدن سنه‌له‌دی. امیر عبدالرحمن زمانیده یتیم بؤله‌دی و امیر حبیب الله و امیر امان الله خان زمانیده مشهور بؤلیب، جرمنی‌ده عالی تحصیل آلیـب، پروفیسـورلیک عنـوانینی قؤلگه کېلتیره‌دی، صنایع مکتبینی بیرینچی بار قوره‌دی و کوپگینه رسام‌لر و نقاشلرنی تربیه‌له‌یدی.

فعالتلر:

۱– درس متنی‌نی بیش دقیقه‌ده جیم اؤقیب، قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بیرینگ:

– میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد نینگ آته‌سینی کیم شهید ایتدی؟

– میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد آته‌سی شهید بؤلگنده نیچه یاشده ایدی؟

– میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد اوللرده کیم‌نینگ آلدیده شاگرد بؤلدی؟

– میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد قیسی مکتب‌لرده اؤقیتووچی بؤلیب ایشله‌گن دیر؟

– میمنه‌لیک پروفیسورغلام محمد قیسی پادشاه وقتیده جرمنی‌گه تحصیل اوچون باردی؟

– او جرمنی‌ده نیچه محصل ایچیده کیم طرفیدن پروفیسورلیک عنوانینی آلدی؟

– میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد نیمه اوچون و قیسی پادشاه تمانیدن قماققه آلیندی؟

– میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد قیسی جنبش نینگ فعال عضولریدن ایدی؟

– میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد جرمنیدن کیلگنیدن سؤنگ اؤلکه‌میزده قیسی مکتبنی قوردی؟

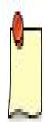
– میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد قنده‌ی بیر سیما ایدی؟ اونینگ یره‌تگن اثرلری قه‌یرلرده سقلنماقده؟

– میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد قچان، قه‌یرده وفات ایتدی؟

۲– قوییده‌گی ینگی سؤزلرنینگ معناسینی تاپیب، تؤرت– بیش‌ته‌سینی مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

آتاقلی، تانیقلی، ییتوک، ارباب، مینگباشی، سورگون، قیزیقیش، چیزیش، رمز، ابریشماق، یوکسک، صنایع، مشروطیت، ضیاءلی، قماق، آرمان، ددل، پارلاق، سیما

۳– هر قطاردن بیر کیشی توریب توزگن جمله‌لریدن ایکّیته‌سینی باشقه‌لرگه اؤقیب بیرسین. ایشیتگن‌لر تؤغری و ناتؤغریلیگی حقیده اؤز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

۱– بیرار رسام یا نقاشنی تانیسنگیز، یا چیرایلی نقاشلیک تابلوسینی کؤرگن بؤلسنگیز، شو حقیده کمیده تؤرت– بیش سطر یازیب کیلتیرینگ.

فعالیتلر:

۱- ایکّی آلدین- کېین میزلر آرقه‌سیده اۉلتیرگن اۉقووچیلر بیر گروه بۉلیب، قوییده‌گی موضوعلر نینگ بیری حقیده سۉزلشیب، کېنگاشلری نینگ نتیجه‌سینی بیرته‌لری ایتیب بېرسین: کتاب، موسیقی، نقاشلیک، مجسمه توزه‌تیش، تیاتر، سینما، اۉیین (رقص)، خوشنویسلیک، بیلیم، مادی بایلیک، ساغلیک، مستقل‌لیک، اېرکین‌لیک، بختیارلیک و یخشی دۉست.

۲- اگر قره‌مه قرشی نظرلر موجود بۉلسه، مباحثه قیلینگ.

۳- اۉقیتووچینگیز اۉقییدیگن متن‌نی اېشیتیب، املاءسینی چیرایلی خط بیلن یازینگ و اونده برچه تینیش بېلگی‌لرینی قۉللنگ.

۴- قوییده‌گی تیتیلگن سۉزلرنی اۉز جایلریگه قۉییب، یازینگ:

- یخشی، اویقو، مېن، اوخلب، دن، اویغاندیم، تۉییب.
- نینگ، سۉنگ، یاغمیر، تورلی، دن، کۉریش، رنگ‌لری ممکن، نی
- سیم- سیم، باشله‌دی، یاغمیر، یاغه، کۉرینگ.

اوی تاپشیریغی:

بیرینچی فعالیتده بېریلگن موضوعلرنینگ بیریسی حقیده کمیده ۸ سطرلیک انشاء یازیب، اونده حالت روشینی ایشله‌تینگ.

اۋن تۆرتینچی درس

هدفلر:

۱- تورموشده چیدەم (تحمل) اهمیتینی بیلیش و چیدەملی بۆلیش.

۲- پیت (زمان) روشینی بیلیش و جملەلرده بپلگیلب، ایشلته آلیش.

سۆراقلر:

۱- قیسی پیتده چیدەملی بۆلیشیمیز کېرەک؟

۲- چیدم سیزلیک بیلن بجریلگن ایش‌نینگ عاقبتی قندەی بۆلەدی؟

چیدەم و تحمل

قــدم مقصــدغه قۆیسنگ بۆل روان آهسته- آهســته

بیراق یـۆلغه یـورارمیـش کاروان آهســته- آهسـته

جـدل ایلاب یپتاآلمـس بو یۆلغه گر یبتـای دبسـنگ

آشوقمەی سیلجی چون ریگ روان آهسته- آهسته

بیر ایشغه قیـل تحمل، بی‌تحمـل بۆلما غیـل زینهـار

تحمل دیـن بۆلــور یبر بوسـتان آهســته- آهسـته

شمال سۆزیدین اندک تبکسه نَی دبک قیلماغیل غوغا

کولرسن غنچه دبک آچسنگ دهان آهسته- آهسته

گنه نی سـهل بیلمه ذره چه بۆلســـه، حذر قیــلغــیل

قیلور اندک کســل آخــــر زیــــان آهسته- آهسته

ابران لردین آلیب تعلیم تون وکون خـدمتین قیـلغیـل

که طوطی بـۆلغوسی شیرین زبان آهســته- آهسـته

تیریکلیککا ایشــــانمه اي هویـدا، قیل عبـادت کـیم

بۆلورسېن بیر کونی توپراق همـان آهسته- آهسـته

(هویدا)

اساسی توشونچه:

هر بیر کیشی مقصدیگه اېریشیش اوچون صبر و چیده‌ملی بؤلیشی کېره‌ک. انسان صبر و چیده‌م بیلن مقصد منزلیگه یېته‌دی. دنیاده هر بیر ایش اوچون شاشیلمه‌ی، چیده‌م و تحمل بیلن آلغه باریشیمیز کېره‌ک. چیده‌مسیزلیک عاقبتی پشیمانلک دیر.

فعالیتلر:

۱- شعرنی اوچ دقیقه‌ده جیم اؤقینگ.

۲- هرقطاردن بیرینگیز بیر بیت‌نی دکلمه شکلیده اؤقینگ.

۳- شعرنینگ قیسی بیتی سیزگه یاقدی؟ اؤشه بیت‌نی کتابچه‌نگیزگه یازینگ.

۴- هرقطاردن بیر کیشی اؤزی یاقتیرگن بیتنی اؤقیب، دلیلینی سؤزلسین.

۵- قوییده‌گی ینگی سؤزلرنینگ معناسینی یازیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

چیده‌م، ییراق، جدل، آشیقماق، سیلجیماق، تحمل، سهل، حذر، اېران‌لر

۶- هرقطاردن بیر کیشی توریب، توزگن بیر جمله‌سینی اؤقیسین و باشقه‌لر او حقده فکر بیلدیرسین.

اوی تاپشیریغی:

۱- هر کیم شعردن بیر بیت‌نی تنلب، اونینگ مضمونی حقیده کمیده اوچ سطر یازیب کېلسین.

۲- قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤرنککه قره‌ب، کېنگه‌یتیرینگ:

- مېن کېته‌من.
- اوچیب کېتدی.
- جیران جایزه آلدی.
- یاغدی.
- حکایه اَیته‌دی.

اؤرنک، یازدیم:

الف- مېن خط یازدیم. ب- مېن بیر خط یازدیم. ج- مېن دوگانه‌م گه بیر خط یازدیم. د- مېن اېنگ یقین دوگانه‌م گه بیر خط یازدیم. هـ- مېن اېنگ یقین دوگانه‌م مرال‌گه ساغینچدن تؤله بیر خط یازدیم. و- مېن، انچه‌دن بېری کؤرمه‌گن یقین دوگانه‌م مرال جان گه شوگون ساغینچدن تؤله بیر اوزون خط یازدیم.

گرامر قاعده‌لری:

تگیگه خط چیزیلگن قوییده‌گی سؤزلرگه دقت قیلینگ:

۱- مقصد تمانگه چرچه‌مسدن قدم قؤیسنگ، بیر کون مقصدینگگه کامیاب بؤله‌سن.

۲- مېن قچان‌لردن بېری بیر ایشگه اوریب یاتیپمن.

۳- هر بیر کیشی مقصدگه اېریشیش اوچون کېچه- کوندوز اینتیلیشی کېره‌ک.

۴- هر بیر کیشی اؤز مقصدی اوچون تون وکون دېمسدن تلاشیشی کېره‌ک.

تگیگه خط چیزیلگن یوقاریده‌گی سؤزلر «پیت روشی» دېیله‌دی.

پیت روشی (قید زمان):

پیت روشی، ایش- حرکت یا فعل‌نینگ بجریلیش پیتینی بیلدیریب، (قچان، قچانگچه و قچاندن بېری) کبی سؤراقلرگه جواب بېره‌دی: اېرته، ایندین، اېرته‌لب، ایلگری، سؤنگره، همیشه، کېچه، بوگون، توناکون، اَلله‌قچان، آلدین، کېچه‌سی، هرکونی، ییلدن ییل‌گچه، حاضر، کبی سؤزلر بونده‌ی روشلر توریگه کیره‌دی.

فعالیتلر:

۱- "پیت روشی" بیلن کمیده بېش‌ته جمله یازینگ!

۲- قوییده‌گی جمله‌لرده پیت روشلری تگیگه خط چیزینگ:

الف- مېن هرکون اېرته‌لب درسلریم‌نی تکرارله‌یمن.

ب- ارسلان کېچه- کوندوز دېمسدن درسلرینی اؤقیپدی.

ج- کؤکلم کېچه‌سی یاقیملی بؤله‌دی.

قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بؤش جایلرینی تؤلدیرینگ:

۱- قدم قویسنگ..............................

۲- .... بی‌تحمل بؤلمه غیل زینهار.

۳- کولرسن غنچه‌دېک......................

۴- تیریکلیککه ایشانمه......................

قوییده‌گی آته‌لر سؤزلرینی توگللنگ:

۱- صبر قیلسنگ.............

۲- عاقل اؤزیدن کؤرر...............

۳- چومچوق دن قؤرقسنگ.............

اوی تاپشیریغی:

۱- کمیده بېشته جمله یازیب، اولرده پیت روشینی ایشله‌تینگ.

۲- شعرنی تؤلیق یا بیر نېچه بیتینی یادلنگ.

اۉن بېشینچی درس

هدفلر:

۱- لطیفه‌نینگ ادبی خصوصیتینی بیلیش.

۲- لطیفه اېشیتیش و لطیفه ایتیش‌گه قیزیقیش و مهارت تاپیش.

۳- اۉرین روشی‌نی اۉرگنیش و جمله‌لرده قۉللـه‌ی آلیش.

سۉراقلر:

الف) بیرار پیت، بیرارته‌نینگ ایتگن سۉزی یا فکاهی‌سیگه قیزیقیب کولگن‌سیزمی؟

ب) بیرار لطیفه بیله‌سیزمی؟ اَیتیب بېرینگ.

لطیفه

لطیفه ادبی اثرنینگ بیر توری دیر. بو کیچیک ادبی پرچه کۉپینچه نثرده بۉلیـب، گـاهی منظـوم شکلی هم اوچره‌یدی. لطیفه، مضمون جهتدن خیلمه- خیل موضوع‌لرنی اۉز ایچیگـه آلـه‌دی. لطیفـه‌ده معلوم بیر حادثه، حرکت یا که عادت کولگیلی طرزده قیسقه‌چه بیان اېتیله‌دی.

لطیفه‌لرده کولگی‌دن تشقری گاهیده کم‌چیلیک‌لر هم کۉرسه‌تیله‌دی. بونده‌ی لطیفه‌لرده ناتۉغری ایشلر و یره‌مس عادتلر کولگیلی طرزده انتقاد قیلینه‌دی. لطیفه مجلس‌لر، صحبت‌لر و ییغین‌لرده آدم‌لرنی کولدیرماق اوچون ایتیلـه‌دی. لطیفـه ایتـیش آسـان اېمـس و کیشـیدن مخصـوص مهـارت و اسـتعداد تیله‌یدی. لطیفه‌نی دقت بیلن اېشیتیش و اونی توشونیب- تۉییب- تۉییب کولیش هم کیشی‌لـردن ذوق و سلیقه تیله‌یدی.

آنه تیلنی اونوتمنگ!

تۉره قل خان! سیز و خاتینینگیزنینگ یېتّی پشتلرینگیز اۉزبیک بۉله توریب، نیمـه اوچـون اویـده دری گپیریب، برچه باله‌لرینگیز دری زبان بۉلیب، اۉزبېکچه‌نی بیلمه‌یـدیلر؟ سـیزلر اویـده بالـه‌لـر بـیلن اۉزبېکچه سۉزلگن‌لرینگیزده، بوکون اولر اۉز آنه تیللرینی اونوتمه‌گن بۉلر اېدیلر!

تۉره قل خان بو اچیق، بیراق چین سۉزلرنی اۉرتاغیدن اېشیتگچ، یورگیده ملی حس- تویغـولری النگه آلیب، خجالتدن یوزیگه قان یوگوریب، پیشانه‌سیگه اېسـه، تېـر تـامچی‌لـری تاپیلـدی. او، یانیـده تورگن اۉغیللریدن بیریگه قره‌ب، جدی آهنگده دېدی:

- بهروزجان، پس از ای کوشش کونین که به زبان مادری تان «اۉزبېکی» گپ بزنین، فهمیـدی جانیم!!

"محمد حلیم یارقین نینگ" طنزلر تۉپلمیدن

اساسی توشونچه:

لطیفه کېچیک ادبی پرچه بۉلیب، کولماق و عبرت آلماق اوچون ایشلهتیلهدی. اونده تورلی حادثهلر، ناتۉغری حرکتلر و یرهمس خوی و عادتلر عکس اېتیریلهدی. لطیفه اَیتیش اوچون مخصوص مهارت و استعداد کېرهک.

فعالیتلر:

۱- درسنی بېش دقیقهده دقت بیلن جیم اۉقینگ!

۲- لطیفه قندهی بیر ادبی تور و اونینگ مهم خصوصیتی نیمه دیر؟

۳- اۉقووچیلردن ایکّی کیشی آلدینگه باریب، بیری تۉره قل و ایکّینچیسی اۉرتاغی بۉلیب، لطیفهنی تمثیلی شکلده اَیتسینلر.

۴- هر قطاردن نوبت بیلن بیر کیشی توریب، تمثیل اېتیلگن لطیفهدهگی انتقاد قیلینگن کمچیلیگ حقیده قیسقهچه سۉزلسین.

۵- هرقطاردن بیر کیشی بیر قیسقه لطیفه اَیتیب بېرسین.

۶- قوییدهگی سۉزلرنی سۉزلیک یاردمیده معنا قیلینگ و ایکّیتهسینی مناسب جملهلرده ایشلهتینگ:

نثری، منظوم، یرهمس، انتقاد، ییغین، تۉییب کولیش، چین، اېشیتگچ، النگه

۷- هرقطاردن بیر- بیر کیشی نوبت بیلن توریب، بېریلگن سۉزلر توگهگونچه تـوزگن جملهسینی اۉقیسین.

اوی تاپشیریغی:

هرکیم کمیده بیر چیرایلی لطیفه کتابچهسیگه یازیب، اونی یادلب کېلسین.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اۉقینگ و تگیگه خط چیزیلگن سۉزلرگه توجه قیلینگ:

– سیزلر اوی ده باله لر بیلن اۉزبېکچه سۉزله‌گن‌لرینگیزده، اولر آنه تیل‌لرینی اۉرگنردیلر.

– اویانی ده تورگن اۉغیل‌لریدن بیریگه قره‌ب، دېدی:

– سیز قه‌یېردن کېلدینگیز؟

– آته‌م انچه وقتدن بېری کابل گه کېتگن‌لر.

جمله‌لرده‌گی اوی، یانی، یېر و کابل سۉزلری اۉرین روشی دېیله‌دی.

اۉرین روشی:

بو روش ایش– حرکت یا فعل‌نینگ بجریلیش اۉرنینی بیلدیره‌دی. اۉرین روشی قه‌یېرده؟، قه‌یېردن؟، قه‌یېرگه؟ کبی سۉراقلرگه جواب بۉله‌دی؛ مثاللر:

– مېن مکتب‌گه کېته‌من. – کفترلر او تمان اوچیب کېتدیلر.

– شۉخ باله تام‌نینگ اوستیدن ییقیلدی. – موتر حاضر کۉپریک‌نینگ اۉستیده تورگن.

بو مثاللرده مکتب، تمان، تام و کۉپریک سۉزلری اۉرین روشی دیر.

فعالیتلر:

۱– بیر چوکی‌ده‌گی اۉقووچیلر مصلحت‌لشیب، قوییده‌گی متندن اۉرین روشی‌نی بېلگی‌لنگ:
آیدین اېرته‌لب اویقودن اویغاندی و یاتاغیدن چیقدی. او تشناب‌گه باریب، یوز– قۉلی و تیشینی یوودی. کېین دسترخوان یانیگه اۉلتیریب، چای– نانینی یېب– ایچدی. او، یاتاغیده کییم‌لرینی کییدی، سۉنگ کۉزگو قرشی‌سیگه توریب ساچینی تره‌دی. آیدین آشخانه‌ده آنه‌سی بیلن خیرلشیب، مکتب‌گه کېتدی.

۲– هرقطاردن بیرکیشی توریب، بېلگی‌لگن سۉزلرینی اۉقیسین، باشقه‌لرفکر بیلدیرسین.

۳– بازار، حمام، مزارشریف، باش، سۉزلرینی علیحده جمله‌لرده اۉرین روشی صفتیده ایشله‌تینگ.

۴– تۉرت کیشی نوبت بیلن تخته‌گه باریب، توزگن جمله‌سیدن بیرته‌سینی یازسین. باشقه‌لر توزیلگن جمله‌لر حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

۵– قوییده‌گی جمله‌لرده‌گی بۉش یېرلرده مناسب اۉرین روشینی یازینگ:

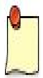
– اۉرتاغیم بوگون . . . بستر بۉلییدی.

– بیز اېرته‌گه . . . شهری‌گه کېتماقچیمیز.

– اوکه‌م حالی‌گچه . . . دن کېلگنی یۉق.

– مهمان‌نی اوی‌نینگ . . . گه اۉلتیرغیزینگ!

۶– هر قطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، توگلله‌گن جمله‌لردن بیرته‌سینی اۉقیسین.

اوی تاپشیریغی:

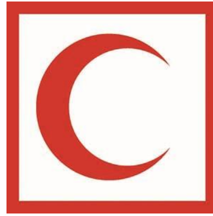
کمیده بېش سطرلیک بیر انشاء یازیب، اونده اۉرین روشینی مناسب طرزده ایشله‌تینگ.

اۉن آلتینچی درس

هدفلر:

۱- افغانستان قیزیل آی جمعیتی و اونینگ ایشلری باره‌سیده معلومات تاپیش.

۲- درجه- مقدار روشی (قید درجه و مقدار) باره‌سیده معلومات تاپیب، جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سۉراقلر :

۱- افغانستان قیزیل آی جمعیتی نیمه ایشلرنی بجره‌دی؟

۲- سیز بیر خیریه مؤسسه‌گه باشلیق بۉلسنگیز، اولوس‌گه نیمه خدمت لرقیله‌سیز؟

افغانستان قیزیل آی جمعیتی (هلال احمر افغانی)

بیر قرن (یوز ییل) آلدین ایتالیاده بیر دهشتلی اوروش بۉلدی. اوروش پیتیده اروپاده‌گی سویس مملکتی نینگ بیلیمدان و یازووچیلریدن، هانری دونانت دېگن بیر کیشی، اۉشه اوروشده یره‌لنگن، مصیبت‌گه یۉلیققن و کسل کیشیلر حقیده بیر کتاب یازدی. کتاب‌نینگ بیر بۉلیمیده، کیشیلردن بیر گروپ کۉنگوللی (رضاکارلر) روشده، اوروش میدانیده یره‌لنگن، ضرر کۉرگن و کسل‌لر نینگ قوتقریشینی ایسته‌گن اېدیلر.

بوندن کۉپ وقت اۉتمه‌ی، هانری دونانت‌نینگ بو چقیریغیگه کبیک دېگن جماعه‌نینگ سانی کون سه‌یین آشدی، نتیجه‌ده خلق ارا قیزیل صلیب جماعه‌سی قوریلدی. قیزیل صلیب جماعه‌سی نینگ ایش‌لری اوروش میدانیده‌گی کۉنگوللی ایش‌لر بیلن چېکله‌نیب قالمه‌ی، تینچلیک پیتیده بۉله‌دیگن خیریه ایشلرنی هم قمره‌ب آلدی.

قیزیل صلیب جماعه‌سی آیریم مملکت‌لرده تورلی آتلر بیلن آته‌له‌دی. اسلامی مملکت‌لرده، قیزیل صلیب بېلگیسی هلال شکلیده چیزیله‌دی و اونگه هلال احمر (قیزل آی) دېب آت قۉیگن‌لر.

اۉلکه‌میزده اونی، قیزیل آی جمعیتی دېب آت قۉیگن‌لر و بو خیریه مؤسسه ۱۳۳۳نچی ییلده افغانستانده قوریلدی. افغانستان قیزیل آی جمعیتی‌نینگ ایشی یلغوز سیل، زلزله، قحطچیلیک، قورغاقچیلیک، طوفان و یانغین (حریق) سینگری طبیعی حادثه‌لر و واقعه‌لر، اوروش میدانیده اوشلب

آلینگن اسیرلر، یاره‌لی و کسل بؤلگن انسانلرگه چېکله‌نیب قالمه‌ی، تینچلیکده هم، کـؤپ گینـه خیرلـی ایشلرنی بجریب کېلماقده. بو مؤسسه‌نینگ خیرلی ایشلری چېگره‌سیز دیر و هـر یېـرده اېـل- اولوسـگه تبعیض سیز یاردم بېره‌دی.

بویوک عالم و متفکر شاعر امیر علیشېر نوایی ایتگن‌لری دېک:

«آدمی اېرسنگ، دېماگیل آدمی   آنی که یؤق خلق غمیدین غمی»

اساسی توشونچه:

هانری دونانت دېگن بیر کیشی‌نینگ ابتکاری بیلن خلق ارا قیزیل صلیب خیریه مؤسسـه‌سـی قوریلدی. افغانستانده ۱۳۳۳نچی ییلده بو خیریه مؤسسه قیزیـل آی جمعیتـی (افغـانی سـره میاشـت هلال احمر افغانی) آتی بیلن ایش باشله‌دی. قیزیل آی جمعیتی‌نینگ ایشـلری یلغـوز سـیل، زلزلـه، قحطچیلیک، قورغاقچیلیک طوفان و یانغین سینگری طبیعی حادثه‌لـر، واقعـه‌لـر و اوروش میدانیـده اوشلب آلینگن اسیرلر، یاره‌لی و کسل بؤلگن انسانلرگه چېکله‌نیب قالمـه‌ی، تینچلیـک چاغیـده هـم کؤپ گینه خیرلی ایش‌لرنی بجره‌دی.

فعالیتلر:

۱- قیشلاغینگیزده بیر طبیعی حادثه یوز بېرگنده، نیمه خدمت قیله آله‌سیز؟

۲- قوییده‌گی سؤراقلرگه تېزلیکده جواب بېرینگ:

* بیر قرن (یوز ییل) آلدین ایتالیاده نیمه واقعه یوز بېرگن اېدی؟
* هانری دونانت اوروش حقیده نیمه یازگن اېدی؟
* هانری دونانت چقیریغیگه مردم قنده‌ی جواب قیتردیلر؟
* هانری دونانت چقیریغی‌نینگ نتیجه‌سیده نیمه قوریلدی؟
* قیزیل آی جمعیتی‌نینگ ایشلری نیمه‌لردن عبارت دیر؟
* اسلامی مملکت‌لرده قیزیل صلیب بېلگیسی قیسی شکلده چیزیلیب، قیسی آت بیلن اته‌له‌دی؟
* اؤلکه‌میزده شو خیریه مؤسسه نیمه دېب آته‌له‌دی؟
* افغانستان قیزیل آی جمعیتی قیسی ییل قوریلدی؟
* قیزیل آی جمعیتی تینچلیک پیتیده نیمه ایشلرنی بجه‌ره‌دی؟
* امیر علیشېر نوایی اولوس‌گه خدمت قیله‌دیگن کیشی‌لر باره‌سیده نیمه دېگن؟

۳- قوییده‌گی ینگی سؤزلر معناسینی سؤزلیکدن تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

دهشت‌لی، کؤنگوللی، چېکله‌نیش، قمره‌ب آلیش، قیزیـل صـلیب، هـلال احمـر، قیزیـل آی جمعیتی، قورغاق‌چیلیک، چېگره‌سیز، یانغین

اوی تاپشیریغی:

قوییده‌گی بیت‌نی یادلنگ و مفهومینی کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلینگ:

آدمی اېرسانگ، دېماگیل آدمی   آنی که یؤق خلق غمیدین غمی

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی مقال‌لرنینگ تگیگه خط چیزیلگن سۆزلرگه دقت قیلینگ:

* تامچی- تامچی دریا بۆلور، آز- آز اۆرگنیب دانا بۆلور.
* یکّه آتنی چنّگی چیقمس، چنّگی چیقسه هم دانگی چقمس.
* کۆپده برکت.
* قیرقیگه چیده‌گن، قیرق بیریگه هم چیدر.
* یخشی آتگه بیر قمچی، یمان آتگه مینگ قمچی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده تامچی- تامچی، آز- آز، یکه، کۆپ، قیرق، قیرق بیر، مینگ، سۆزلری درجه- مقدار روشی دیر.

درجه- مقدار روشی: ایش- حرکت یا فعل‌نینگ درجه و مقدارینی بیلدیریب، قنچه؟ و قَیسی درجه‌ده؟ کبی سۆراقلرگه جواب بۆله‌دی.

الف- پیغمبریمیزنینگ قوییده‌گی سۆزلرینی اۆقووچیلردن بیر کیشی توریب اۆقیسین، باشقه اۆقوچیلر دقت بیلن ایشیتیب، سۆراقلرگه جواب بېرسین‌لر:

۱- اینی_ آغه‌لرینگیزگه ظالم بۆلسین یا مظلوم، یاردم بېرینگ! صحابه‌لر سۆره‌دیلر: مظلومگه یاردم بېره میز، لېکن ظالم‌گه قنده‌ی یاردم بېریشیمیز ممکن؟

جواب بېردیلر: اونی، ظلم اېتیشدن تاخته‌تیب قالسنگیز، شو ایش اونگه یاردم لشگنینگیز بۆله‌دی.

۲- قۆشنی بیلن یخشی مناسبته بۆلینگ!

۳- باشقه‌لرگه رحم و شفقت قیلمه‌گن کیشی‌گه هېچ کیم رحم و شفقت قیلمه‌یدی.

۴- قۆل و آغزیدن خلق‌نینگ مال و جانی امان قالگن آدم، چین مؤمن دیر، خطا و گناه‌لردن اۆزینی اوزاق سقله‌گن کیشی حقیقی مهاجر دیر.

* بیرینچی حدیث‌ده پیغمبریمیز نیمه دېگن‌لر؟
* پیغمبریمیز قۆشنی حقیده نیمه بویورگن‌لر؟
* باشقه‌لرگه رحم و شفقت قیلمه‌گن کیشی‌لر عاقبتی نیمه بۆله‌دی؟
* چین مؤمن کیم دیر؟
* حقیقی مهاجر کیم دیر؟

ب- افغانستانده قیزیل آی جمعیتی، بجره‌دیگن ایشلرنی یازینگ.

ج- نېچه جمله‌ده درجه و مقدار روشینی کۆرسه‌تیب، یازینگ.

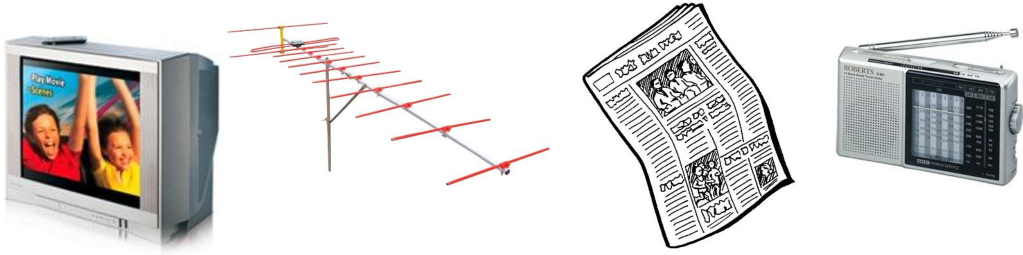
اوی تاپشیریغی:

درجه و مقدار روشینی قۆلّـه‌یدیگن حالده، کمیده ۸ جمله یازیب کېلینگ و روشلرنی چیزیق بیلن کۆرسه‌تینگ.

اۉن بېشّینچی درس

هدفلر:

۱- عامه‌وی اخبار واسطه‌لری مفهومینی توشونیش، تورلری و فعالیتلری بیلن تانیشیش.
۲- کیشی‌لر آنگی یوکسه‌لیشیده عامه‌وی اخبار واسطه‌لری تأثیرینی بیلیش.
۳- روش‌لرنینگ یسه‌لیش یوسون‌لرینی بیلیش.

عامه‌وی اخبار واسطه‌لرینی بیله‌سیزمی؟

بابر و برچه عایله اعضاسی کېچکی (آقشام) طعام‌نی ییب، تیلویزیون خبرلرینی اېشیتیب اۉلتیرگن ایدیلر. شونده، خبرلر جریانیده «عامه‌وی اخبار واسطه‌لری» دېگن اتمه نېچه قتله تیل‌گه آلیندی. بابر، خبر مضمونینی آز- ماز توشونگن بۉلسه هم، بیراق شو اتمه‌نینگ معناسینی توشونمه‌دی.

بابر، «سۉره‌گن عیب ایمس، بیلمه‌گن عیب» دېگن مقال‌گه عمل قیلدی. او، بو اتمه‌نینگ معناسینی بیلماق اوچون آته‌سیدن:

– آته جان، «عامه‌وی اخبار واسطه‌لری» دېگن سۉزنی رادیو و تیلویزیون‌لردن کۉپ اېشیته‌من. بونینگ معناسی نیمه؟ دېب سۉره‌دی.

شونده، آته‌سی بابرگه دېدی:

– اۉغلیم، بو عصر بیلیم، تخنیک و تورلی ساحه‌لرده‌گی معلومات عصری دیر. انسانلر، بولرسیز اصلا یشالمه‌یدیلر. اوندن تشقری، انسانلر دنیا بۉییچه یوز بېره‌دیگن تورلی سیاسی، فرهنگی و اقتصادی واقعه‌لر و اۉزگریش‌لردن هم خبر بۉلیشلری کېره‌ک. ایندی، منه‌شونچه نرسه‌لرنی انسانلرگه یېتکیزیشده قۉلله‌نیله‌دیگن برچه واسطه‌لر «عامه‌وی اخبار واسطه‌لری» دېیله‌دی.

شونده بابر شاشیلیب: "بو واسطه‌لر نیمه‌لر دیر؟" دېب سۉره‌دی.

آته‌سی اۉغلی نینگ معلومات گه چنقاقلیگیدن قووانیب، دېدی:

– «عامه‌وی اخبار واسطه‌لر» گروهی‌گه رادیو، تیلویزیون، مطبوعات (روزنامه، جریده، مجله.....) و انترنت کیره‌دی. آدملر بو نرسه‌لر آرقه‌لی ایسته‌گن معلومات و خبرلرنی قۉلگه کیریته آله‌دیلر. اوندن

تشقری، اولر بو واسطه‌لردن فایده‌لنیب، اؤز فکر، تحقیقات، علمی یوتوق‌لر و ایش تجربه‌لرینی باشقه‌لرگه یېتکیزه آله‌دیلر. شونینگدېک، باشقه‌لرنیکی‌لردن هم فایده‌لنه آله‌دیلر.

بابر جان، منه بیله‌سن که موتر، کېمه و اوچاق (طیاره) لر اوزاق مسافه‌لرنی یقین قیلگن. اولر، تېز و قیسقه مدتده آدملرنی مقصدلریگه یېتکزه‌دی. «عامه‌وی اخبار واسطه‌لری» هم انسانلرنی بیر- بیریگه یقین‌لشتیرگن و هم شهرلر، اؤلکه‌لر وقطعه‌لر(براعظم لر)نی بیر- بیریگه باغله‌گن. بو بیلن، بوتون کېنگ جهان‌نی در واقع کیچیک قیلیب قؤیگن. اېندی هر قنده‌ی اوزاق یورتلرده یـوز بېـرگن حادثـه، قیسـقه مدتدن سؤنگ بوتون دنیاگه ترقه‌له‌دی و آدملر اوندن خبر بؤله‌دی. بونده‌ی عجایب و حیرتلنرلـی ایشـلر «عامه‌وی اخبار واسطه‌لری» طفیلی بجریله‌دی.

بابر، آته‌سی سؤزلب بېرگن معلوماتنی یخشی اېشیتیب، میه‌سیگه سینگدیریب آلـدی و آتـه‌سـیدن تشکر قیلدی.

اساسی توشونچه:

مطبوعات، رادیو، تیلویزیون و انترنت «عامه‌وی اخبار واسطه‌لری» دیر. یېر کره‌سیده‌گی آدملر بـو واسطه‌لر آرقه‌لی تورلی معلومات و خبرلردن فایده‌لنه‌دیلـر. بـو واسـطه‌لـر، آدملـر، یـورتلر و قطعـه‌لرنـی بیر- بیریگه باغله‌یدی.

فعالیتلر:

۱- متن اؤقیله یاتگنده اونی دقت بیلن اېشیتینگ!

۲- «عامه‌وی اخبار واسطه‌لری» اتمه‌سی قیسی نرسه‌لرگه نسبتاً ایشله‌تیله‌دی؟

۳- هر قطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، عاموی اخبار واسطه‌لری نینگ قه‌ی بیریـدن کؤپراق و قنده‌ی فایده‌لنگنینی سؤزلسین.

۴- درس متنیده کېلتیریلگن مقالنی اېسلنگ! هر قطاردن بیر کیشـی نوبـت بـیلن توریـب، مضمونی حقیده قیسقه سؤزلسین.

۵- قوییده‌گی سؤزلرنینگ معناسینی کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ:

کېچکی طعام، اتمه، قتلـه، آز- مـاز، اؤزگـریش، شاشـیلیب، قؤللـه‌نیلـه‌دیگـن، چنقاقلیـک، قووانیب، یوتوق، کېمه، قطعه، حیرتلنرلی، سینگدیرماق، اوچاق.

اوی تاپشیریغی:

برچه یڼگی سؤزلرگه مناسب جمله‌لر توزینگ و کتابچه‌نگیزگه یازیب کېلینگ!

گرامر قاعده‌لری:

روش‌لر، یسه‌لیشی‌گه کؤره بیر نېچه تورگه بؤلینه‌دی:
قوییده‌گی جمله‌لرنی انیق اؤقینگ و خط چیزیلگن سؤزلرگه دقت قیلینگ:
– بابر، تېز سؤره‌دی.
– او، برچه معلومات‌لرنی یخشی اېشیتدی.
– مېن، بوگون کېچ کېله‌من.
– سیز، حاضر کېلینگ!
یوقاریده‌گی جمله‌لرده تېز، یخشی، کېچ و حاضر سؤزلر ساده روش دیر.

ساده روش:

ساده روش‌لر بیرگینه اوزه‌کدن توزیله‌دی و اونگه هېچ قنده‌ی قؤشیمچه یا سـؤز قؤشـیلمه‌یـدی.
مثال اوچون: تېز، یخشی، کېچ و حاضر روش‌لر یسمه اېمس، بلکه یکّه و مستقل سؤزلر دیر.

فعالیتلر:

۱– ایکّیته ساده روش یازینگ، کېین اولردن جمله توزینگ!
۲– هر قطاردن بیرکیشی توریب، نوبت بیلن تخته‌گه باریب، توزگن جمله‌سینی یازسین.
۳– قوییده‌گی جمله‌لردن ساده روش‌لرنی بېلگی‌لب، کتابچه‌نگیزگه کؤچیرینگ:
– شمال سېکین اېسماقده.
– اؤرتاق جان، تېز کېتمه!
– آته‌م نینگ مهرلری جؤده آشدی.
– توران، اېرته کېلرمیش.
۴– قوییده‌گی متندن ساده روش‌لرنی بېلگی‌لنگ:
"آته‌م، اېرته توردیلر. او کیشی، اول گللرنی سوغاردیلر، کېین انچه مطالعه قیلدیلر. مېن هم اؤرنیمدن چقّان توردیم؛ یوز– قؤلیم‌نی یخشی یوویب، یازیلگن دسترخوان تمانگه باردیم. آنه‌م پیشیرگن چوچوک کلچه و چای‌نی یېب ایچدیم.
۵– هر قطاردن بیر کیشی نوبت بیلن تخته‌گه باریب، بېلگی‌لگن ساده روش‌لرنی یازسین؛ باشقه‌لر او حقده فکر بیلدیرسین.

اوی تاپشیریغی:

قیسقه بیر حکایه یا خاطره یازیب، اونده ساده روش ایشله‌تیلگن بېش‌ته جمله کېلتیرینگ!

اۉن سکّیزینچی درس

هدفلر:

۱- عفو و کېچیریم نینگ یخشی‌لیگی و کېره‌ک‌لیگی حقیده معلومات تاپیش و رغبت‌لنیش.

۲- قۉشمه روشلر حقیده معلومات تاپیش، اونی صحبت و یازووده قۉللـه‌ی آلیش.

سۉراقلر:

۱- عفو و کېچیریم سۉزی نیمه‌نی انگله‌ته‌دی؟

۲- بیر کیشی ایسته‌گن حالده سیزگه آزار بېتکیزسه، نیمه قیله‌سیز؟

عفو یا کېچیریم

بابر شاه مکتبی‌نینگ باشلیغی باتوربېگ، مکتب صحنیده، اۉقووچیلرنی کۉزدن کېچیریب یـورگن ابدی. بیر وقت کۉزی ایکّیته اۉقووچیگه توشدی. اولر بیر- بیرلری بیلن بیر موضوع اۉستیده تارتیشـیب جنجال‌لشیب تورگن و باشقه نېچه اۉقووچیلر نری‌راقده اولرگه قـره‌ب تـورگن ابـدیلر. مکتـب باشـلیغی باتوربېگ، اوروشه‌یاتگن اۉقووچیلرنینگ یانیگه باریب، او یېرده، قره‌ب تورگن اۉقووچیلرنی هم اۉز یانیگه چقیریب ایتدی:

اوروش و جنجال هېچ وقتده یخشی ایش ابمس، اینیقسه مکتبده کتّـه عیـب دیـر. شـو اوچـون تیریکچیلیکده کېچیریملی بۉلیشینگیز کېره‌ک. عفو و کېچیریم نینگ الله‌ﷻ یانیده ثوابی جوده کتّه دیـر. بویوک‌لریمیز "کېچیریم لذتینی هېچ‌قچان انتقام و اۉچدن تاپه آلمه‌ی‌سیز" دېگن‌لر.

شونینگدېک حضرت پیغمبریمیزﷺ عفو و کېچیریم توْغریسیده بونده‌ی دیب، تأکید ایتگن‌لر: (کېچیریش شیوه‌سینی کسب ایتینگ، خلق‌نی یخشی‌لیککه بویورینگ و نادان کیشیلردن اوْزاقله‌شینگ!)

باتوربېک اوروشگن اوْقووچیلر و باشقه ییغیلگن اوْقووچیلرگه شونده‌ی نصیحت‌لر قیلیب، اوروشگن ایکّی اوْقووچینی هم بیر- بیری بیلن یره‌شتیردی. اولر، مکتب باشلیغی باتوربېککه بوندن کېین اوروشمس‌لیکنی وعده بېردیلر. باتوربېک اولرگه رحمت دېب، باشقه اوْقووچیلرنی هم بیر- بیرلریگه مهر و شفقتلی بوْلیشی‌گه اونده‌دی. اوْقووچیلرهم مکتب باشلیغی‌نینگ نصیحت و اوْگیت‌لریدن منتدارچیلیک بیلدیردیلر.

هه، عزیز اوْقوچیلر!

تیریکلیکده، عفو و کېچیریم قنچه‌لیک اهمیتلی بوْلگنینی یخشی بیلیب الدینگیز، سیزهم حیاتده بیر- بیرینگیزگه مهرلی و کېچیریملی بوْلیشینگیز کېره‌ک.

اساسی توشونچه:

هر بیر کیشی، کېچیریملی بوْلیشی کېره‌ک. عفو و کېچیریم حیاتده اېنگ کېره‌کلی و اهمیتلی دیر. خداوند ﷻ و حضرت پیغمبریمیزﷺ هم انسانلرنی کېچیریملی بوْلیشگه چقیرگن.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی دقت بیلن اوْقیب، نتیجه‌سینی صنفداشلرینگیزگه اَیتینگ!

۲- قوییده‌گی ینگی لغتلر معناسینی اَیتیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

جنجال، عفو، کېچیریم، اوْچ، اوْگیت، منتدارچیلیک، اونده‌دی

۳- درس نیمه حقده یازیلگن اېدی؟

۴- مکتب باشلیغی کیم‌لرنی یره‌شتیردی؟

۵- بویوک‌لریمیز کېچیریم حقیده نیمه دېگن‌لر؟

اوی تاپشیریغی:

عفو و کېچیریم حقیده کمیده بېش سطرلیک بیر مقاله یا نېچه بیت شعر؛ مقال یا اېرتک یازیب کېلینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنینگ تگیگه خط چیزیلگن سؤزلریگه دقت قیلینگ:

۱- باتوربېگ کؤپینچه اؤقووچیلرنی کؤزدن کېچیریب یورردی.

۲- بیردنیگه ایکّیته جنجال‌له‌شه‌یاتگن اؤقووچی‌گه کؤزی توشدی.

۳- نېچه اؤقووچیلر نری راقده اولرگه قره‌ب تورگن اېدیلر.

یوقاریده‌گی تگیگه خط چیزیلگن سؤزلر «قؤشمه روش» (قید مشتق) دېیله‌دی.

اساساً بیر سؤز، بیر و یا کؤپراق قؤشیمچه‌دن یسه‌له‌دی: آزگینه، شونده، اېرته‌لب، کېچکی، قچانلر

قؤشمه روشلر قؤییده‌گیلر بیلن یسه‌له‌دی:

قوییده‌گی جمله‌لرده‌گی قؤشمه روشلرنی کؤرسه‌تینگ:

۱- آلپ ارسلان بازار کونی کیچقورون‌گچه بازارده ایشلب تورگن اېکن.

۲- جؤره‌بېگ نینگ حیران باقیب تورگنینی کؤردیم.

۳- آتیلا کون سه‌یین درسلریگه لایق‌راق بؤله‌یاتیبدی.

۴- بیز هېچ قچان خلقیمیز و اؤلکه‌میزنی اېسیمیزدن چیقرمه‌یمیز.

۵- کؤکلم پیتیده هریانگه باقسنگ، دشت و دله‌لر قیب- قیزیل لاله‌دن تؤله کؤرینه‌دی.

۶- مېن اؤرتاغیم‌دن سؤره‌دیم: سېن اله قچان دؤست‌لرنی اونوتدینگ‌می؟

قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بؤش جایلرینی تؤلدیرینگ:

۱- مکتب باشلیغی باتوربېگ......................... یورگن اېدی.

۲- .... اؤقووچیلرگه توشدی.

۳- باتوربېگ اوروشه‌یاتگن .... قره‌ب تورگن .... اَیتدی.

۴- حضرت پیغمبریمیزﷺ ....تأکید اېتگن‌لر.

۵- ....منتدارلیک بیلدیردیلر.

اوی تاپشیریغی:

قؤشمه روشلر بیلن بېش سطرلیک انشاء یازیب کېلینگ!

اۉن تۉقّیزینچی درس

هدفلر:

۱- وقت اهمیتینی توشونیش و اوندن اونوملی فایده‌لنیش‌گه قیزیقیش.
۲- بیلیم و کمال اۉرگنیش کېره‌ک‌لیگی گه ایشانیش و رغبت‌لنیش.
۳- مرکب روش‌نی اۉرگنیش و اونی صحبت و یازووده ایشلته آلیش.

وقت، آلتین دیر!

وقت، تورموش‌نینگ مهم بېلگی‌سی دیر. وقت تۉختاوسیز و تېز اۉته‌دی. اونی قیته‌ریش یا توخته‌تیب قالیش ممکن اېمس. اېرته‌گه بوگون؛ بوگونده توناکون‌نی قیتیب قۉلگه کیریتیش ناممکن. قرّی‌لیکده یاشلیک، یاشلیکده باله‌لیک هېچ قچان قیتیب کېلمه‌یدی.

انسانلر قدیم‌دن وقت‌نینگ بو خاصیتی‌نی توشونیب، اونی «آقر سوو» و «آقر دریا» گه اۉخشتگن‌لر و شونینگدېک، وقت‌نی «آلتین» گه تېنگ بیلگن‌لر. «تېمیرنی قیزیغی‌ده باس!» یا «وقتینگ کېتدی، نقدینگ کېتدی» کبی اولوسیمیزنینگ حکمتلی سۉزلری هم وقت اهمیتی حقیده ایتیلگن.

حضرت پیغمبریمیزﷺ «ییگیت‌لیکنی قرّی‌لیکدن آلدین غنیمت توتینگ!» دېب تأکیدلگن‌لر. کېکسه‌لر تورموشنی قنده‌ی اۉتکزگن بۉلسه‌لر هم، یاشلیکنی همه وقت قومسب یوره‌دیلر. شوباعث، انسانلر قدیم وقتدن اۉرینلی و اونوملی فایده‌لنیش‌گه اینتیلگن‌لر. انسانلر عمر بۉیی «بېشیک‌دن گۉرگچه

اؤرگنسه- ده»؛ لېکن اؤسمیرلیک و ییگیتلیک چاغلری بیلیم و تجربه آرتیریش اوچون کؤپراق مناسب دیر. چونکه بو دورده انسان اؤرگنیش‌گه چنقاق و یېترلی کوچ و امکان‌گه اېگه دیر.

اېندی، وقت شونچه‌لیک تېز اؤتر اېکن، اوندن اونوملی فایده‌لنیش کېره‌ک. اېنیقسه اؤسمیرلیک دورینی سپورت آرقه‌لی بدن تربیه‌سی؛ اؤقیش آرقه‌لی بیلیم و هنر اؤرگنیش، همده مطالعه آرقه‌لی تورلی معلومات‌نی اېگللش بیلن اؤتکه‌زیش کېره‌ک. «بوگونگی ایش‌نی اېرته‌گه قالدیرمنگ» دېگن آته‌لر سؤزلری، هر ایشنی اؤز وقتیده بجرماقلیک کېره‌ک‌لیگینی تأکیدلگن.

اساسی توشونچه:

وقت، تورموش‌نینگ مهم بېلگی‌سی دیر. وقت تؤختاوسیز و تېز اؤته‌دی. اؤتگن وقت و فرصت‌لر قیتیب کېلمه‌یدی. شو باعث، اوندن اؤرینلی و اونوملی فایده‌لنیش کېره‌ک. وقت آلتین‌گه تېنگ دیر.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی بېش دقیقه‌ده جیم اؤقینگ!

۲- درس متنیده نېچه مقال کېلتیریلگن؟ بیرته‌سینی اَیتینگ!

۳- یانمه- یان بیر چوکیده اؤلتیرگن اؤقووچیلر «وقتینگ کېتدی، نقدینگ کېتدی» دېگن مقال مضمونی حقیده بحث‌لشسین‌لر.

۴- اَیتیلگن مقال حقیده هر قطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، اؤز فکرینی اَیتسین.

۵- قوییده‌گی سؤزلرنی معنا قیلینگ و ایکیته‌سیدن جمله توزینگ:

تؤختاوسیز، اؤرینلی، قومسه‌ماق، اؤسمیرلیک، چنقاق، بېلگی، کېکسه

۶- هر قطاردن بیر کیشی توریب، توزگن جمله‌سینی اؤقیسین.

۷- متنده‌گی برچه روشلرنی کتابچه‌نگیزگه کؤچیرینگ.

اوی تاپشیریغی:

۱- بیرار ایشنی وقتیده بجرمه‌ی، پشیمان بؤلگن‌می‌سیز؟ بوحقده کمیده آلتی سطرلیک انشاء یازینگ!

۲- عایله اعضالرینگیز یاردمیده «وقت» حقیده بیر نېچه مقال، شعر یا که جومباق یازیب کېلینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤقیتووچینگیز اؤقی‌یاتگنده، تگیگه خط چیزیلگن سؤزلرگه دقت قیلینگ:

– او، هېچ‌قچان سؤکمه‌یدی.

– هوا، بیرآز ایسیدی.

– سیز، بیرلحظه کوتینگ، مېن کېله‌من.

– اولوغ بېگ هردایم کنفرانسلرده مقاله اؤقییدی.

یوقاریده‌گی (هېچ‌قچان، بیرآز، بیرلحظه و هردایم) سؤزلری روش دیر. بیراق، کؤریب تورگنینگیزدېک اولر بیر سؤزدن ابمس، بلکه ایکّی مستقل و معنالی سؤزلردن توزیلگن دیر. بونده‌ی روش‌لر "مرکب روش" دېیله‌دی.

مرکب روش:

مرکب روش، ابرکین قؤللشی ممکن بؤلگن ایکّی معنالی سؤز بیریکیشی‌دن توزیله‌دی. بو روش، ایش– حرکت‌نینگ بیرته بېلگی‌سینی افاده‌له‌یدی؛ مثال: بیر یؤله، اؤتگن کون، بیر نفس، شو یېرده.

مثاللرنی قوییده‌گی جمله‌لرده کؤرینگ:

– قرض‌نی بیر یؤله بېر!

– بابر، اؤتگن کون کانکورنی اؤتکزدی.

– توران، رباعی‌نی بیر نفس‌ده اؤقیدی.

– مهمانلر، ابرته‌گه شو یېرده بؤله‌دیلر.

فعالیتلر:

۱– مرکب روش‌دن ایکّی‌ته مثال یازینگ، کېین اولردن جمله توزینگ!

۲– هرقطاردن بیر کیشی توریب، مثاللر و توزگن جمله‌لرنی اؤقیسین.

۳– قوییده‌گی متندن ساده، قؤشمه و مرکب روش‌لرنی بېلگی‌لب، یازینگ:

نوایی، هر دایم شمع یاروغلیگی‌ده اثرلرینی یازر ابکن. او، اثرلرینی کؤپینچه اؤزبېک تیلیده یازگن. اونینگ اثرلری بو زمان‌گچه یېتیب کېلگن. برچه‌لر اونینگ اثرلرینی مراق بیلن اؤقییدیلر. شو ییل، نوایی‌نینگ توغیلگن کونی هر ییلدن شکوه‌لی‌راق نشانلندی. محفلده جوده چقور علمی مقاله‌لر اؤقیلدی.

۴- هر قطاردن بیر کیشی توریب، بېلگی‌لگن روش‌لرنی اَیری- اَیری اؤقیسین.

۵- قوییده‌گی جمله‌لرنی مرکب روش بیلن توگللنگ:

- اېرکین . . . اویقودن اویغاندی.

- مېن . . . اوی تاپشیریغی‌نی بجره‌من.

- باله‌لرنینگ برچه‌سی . . . کېتدیلر.

اوی تاپشیریغی:

مرکب روش بیلن کمیده بېش جمله یازینگ!

ییگیرمه‌نچی درس

هدفلر:

۱- پیغمبریمیز حضرت محمدﷺ گه حضرت بلالؓ محبتی‌نی بیلیش و اونی حیاتده اؤرنک قیلیب، رسول اللهﷺ گه مهر قؤییش.

۲- جفت روش حقیده معلومات تاپیب، اولرنی اؤز جاییگه ایشلته آلیش.

سؤراقلر:

۱- حضرت بلالؓ آتینی ایشیتگن‌می‌سیز؟ او، قه‌یېرلیک ایدی؟

۲-حضرت بلالؓ حضرت محمدﷺ گه کیم بولر ایدی؟

حضرت بلالؓ سیرتیدن

حضرت محمدﷺ رحلت قیلگن‌لریدن سؤنگ حضرت بلالؓ ایریلیق دردیگه یؤلیقیب، آذان آیته آلمه‌دی. او، حضرت محمدﷺ نینگ محبتی‌گه کوییب، هرکون کؤزلریدن یاش آقر ایدی، باریب-باریب مدینهٔ منوره‌ده یشه‌آلمه‌ی، حضرت ابوبکر صدیقؓ دن اجازه سؤره‌ب شام شهریگه جؤنب کېتدی و او یېرده اقامت ایتدی. حضرت عمرؓ زمانیگچه اویېرده قالدی. حضرت عمرؓ اسلام کوچلری باشچی‌لیغیده شام‌گه کېلگن‌لریده اولر بیلن بیرگه قدس‌گه باردی.

حضرت بلالؓ بیر کېچه رسول مقبولﷺ نی توشده کؤردی. حضرت محمدﷺ اونگه ایتدیلر:

اې بلال! شونچه ایریلیق کفایت قیلمه‌یدیمی؟ هنوز هم مېنی زیارت قیلیشنی ایسته‌مه‌یسن‌می؟

حضرت بلالؓ تېرگه باتیب، هیجان‌لنیب اویقودن اویغاندی. درّاو تیارلنیب، تانگ آتیشدن آلدین اریّغ و ضعیف تویه‌سیگه میندی و مدینه سری جؤنه‌دی، هر قنچه مدینهٔ منوره‌گه یقین‌لشردی، اؤشنچه

هوانی ایسکب، تاش‌لرنی اؤپیب، کؤزلریدن یاش تؤکردی، سووسیز، اؤتسیز بیابانلرنی گېزیب، آخره مدینۀ منوره‌گه یېتیب باردی.

حضرت بلال‌ﷺ نی کؤرگن کیشی‌لر، اونگه سلام بېریب، بیر- بیرلریگه اَیتردیلر:

کؤرینگ، بلال کېلیبدی! بلال! بلال حبشی! رسول اللهﷺ نینگ مؤذنی!

لېکن حضرت بلال‌ﷺ ، اولرنی کؤرمه‌ی، سؤزلرینی اېشیتمه‌ی، بیر کوچلی مقناطیس اونی اؤز ساری تارتگندېک حضرت محمدﷺ نینگ روضه‌لری تمان یؤل آلدی. او یېرگه یېتیشگچ، قرآنکریم تلاوتی‌گه باشله‌دی، سؤنگره حضرت محمدﷺ روضه‌لری یانیده هوشیدن کېتیب، یېرگه ییقیلدی. هوش‌گه کېلگن‌دن کېین قره‌سه، حضرت محمدﷺ نینگ سېویملی و عزیز نبیره‌لری حضرت امام حسن‌ﷺ و حضرت امام حسین‌ﷺ اونینگ ساچلریدن اؤپیب تورگن اېکن‌لر. شو لحظه‌ده اونگه دنیانی بېرگندېک اؤرنیدن توریب، اولر بیلن ایلیق کؤریشیب ییغله‌دی و حضرت بلال‌ﷺ اولرگه قره‌ب اَیتدی:

ایسلرینگیز، خودی بابالرینگیزنینگ ایسیگه اؤخشه‌یدی.

حضرت حسن‌ﷺ اوندن سؤره‌دیلر:

بابامیز سیزنی کؤپ یخشی کؤرردیلر. اگر اولر اوچون بیرار نرسه سیزدن ایسته‌سک، بجره‌سیزمی؟

حضرت بلال‌ﷺ حیرت‌ده قالیب ایتدی:

بو نیمه دېگنینگیز؟ بو قُلینگیزگه هر قنده‌ی بویروغینگیز بؤلسه، بویرینگ، بجره‌دی.

حضرت حسن‌ﷺ ایتدیلر:

بیر مرتبه هم بؤلسه، آذانینگیزنی اېشیتماقچیمیز! بیزنینگ ایسته‌گیمیز یلغوز شودیر!

کېینگی کونی اېرته‌لب حضرت بلال‌ﷺ سؤنگی آذانینی حزین و حسرتدن تؤله سېس بیلن نبوی‌ﷺ مسجدیده باشله‌دی:

الله اکبر، الله اکبر! ...

سېسی‌نینگ بلند بؤلیشی بیلن- آق بوتون مدینه خلقی اؤرینلریدن توردیلر. اشهدُ ان لا اله الا الله و اشهد انّ محمد رسول الله دېگنیده، اېرکک و خاتین، یاش و قرّی، کتّه و کیچیک، حتی کسل کیشی‌لر هم مدینه کؤچه‌لریگه چیقیب، مسجد نبوی تمان چاپه باشله‌دیلر. مدینه خلقی شونچه شوق و هیجان‌گه کېلدیلر که رسول اللهﷺ قیتیب کېلگن و اولر اؤشه مبارک حضرت نی کؤرگنی آشیقماقده، دېب اؤیلردی کیشی. اؤشه کوندن سؤنگ، دنیاده ینه شونده‌ی آذان آیتیلمه‌دی و حضرت بلال‌ﷺ هم شوندن سؤنگ هېچ‌قچان ینه آذان اَیتمه‌دی.

حضرت بلال‌ﷺ میلادی ۶۴۰–نچی ییلده شام‌ده وفات اېتدی.

اساسی توشونچه:

رسول خدا حضرت محمدﷺ نینگ مبارک شخصیتی، سیرتی، اقوال و اطواری گه بوتون وجودی بیلن باغله‌نیب قالگن و چین یوره‌کدن سېوگن حضـرت بـلالؓ ، پیغمبریمیـز رحلـت‌لریـدن سـۉنگ، هجرانگه چیده‌آلمه‌ی، آذان ایتیش گه کوچ تاپالمه‌ی، مدینه‌دن چیقیب، شام‌گـه بـاره‌دی و اۉشـه یېـرده وفات ایته‌دی.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی تۉرت- بېش دقیقه‌ده دقت بیلن اۉقینگ و بو باره‌ده اۉیلب، قیسقه‌سینی ایکّی کیشی و نتیجه‌سینی ایکّی کیشی باشقه‌لرگه ایتیب بېرسین.

۲- باشقه صحابه‌لردن بیرار روایت بیلسنگیز، نوبت بیلن توریب، صنفداشلرینگیزگه ایتیب بېرینگ!

۳- قوییـده‌گی لغتلر معـــناسینی سۉزلیکدن تـاپیب، کتـابچه‌لرینگیزگه یـازینگ، همـده تۉرتته‌سیگه مناسب جمله‌لر توزینگ!

رحلت، ایریلیق، کوییش، اقامت، قدس، توش، تېر، مؤذن، مقناطیس، سۉنگی

۴- توزگن جمله‌لرینگیزدن هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن بیر نېچیته‌سینی باشقه‌لرگه اۉقیب بېرسین و تۉغری و ناتۉغری‌لیگی حقیده اۉرتاق‌لرینگیز اۉز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۵- قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

- حضرت محمدﷺ نینگ رحلت‌لریدن سۉنگ حضرت بلالؓ نیمه قیلدی؟
- حضرت بلالؓ کیم‌نینگ اجازه‌سی بیلن شام‌گه باردی؟
- حضرت بلالؓ قیسی خلیفه بیلن قدس‌گه باردی؟
- حضرت بلالؓ کیم‌نی توشیده کۉردی؟
- پیغمبریمیز بلالؓ گه نیمه دېدیلر؟
- حضرت بلالؓ قنده‌ی مدینه‌گه باردی؟
- مدینه خلقی اونی قنده‌ی کوتیب آلدیلر؟
- حضرت امام حسنؓ و حضرت امام حسینؓ حضرت بلالؓ دن نیمه ایسته‌دیلر؟
- حضرت بلال اذان بېرگندن سونگ مدینه شهریده نیمه یوز بېردی؟ مدینه خلقی نیمه دېب اۉیله‌دیلر؟
- شو آذان‌دن کېین حضرت بلالؓ نیمه قیلدی؟
- حضرت بلالؓ نینگ قبرلری قه یېرده دیر؟

اوی تاپشیریغی

درس متنینـی اۉقیـب، اونـی قیسـقه‌چـه قیلیـب، یازیـب کېلتیرینـگ، ایسـته‌گنلـر، باشـقه دینی- اسلامی حکایه بیلسه‌لر هم، یازیب کېلسینلر!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۋقینگ و تگیگه خط چیزیلگن سۋزلرگه توجه قیلینگ:

– همه یېرنی آستین– اوستون قیلیب قۋیدی.

– قویاش آسته– سېکین باتیب، هوا سلقین بۋلیب قالدی.

– بامداد آذانی ایتیلیب، سېکین– سېکین تانگ یاریشدی.

– ایشلر اوزیل– کېسیل بجه‌ریلدی.

– خداگه شکر باله‌لر اېسان– امان یوریبدیلر.

– کېچه– کوندوز اۋیلب– اۋیلب، گرنگ بۋلگن اېدیم.

– ارچه‌نینگ یپراقلری قیشین– یازین کۋم– کۋک بۋلیب توره‌دی.

– مېنینگ ایشلریم ییل‌دن ییل‌گه یخشی بۋلیب بارماقده.

– بازارگه رنگمه– رنگ متاعلر کېلگن.

– بیر کون اېمس– بیر کون، او بیلن یوزمه– یوز بۋله‌سن.

– اولر بیزنیکی‌گه تېز– تېز کېلیب تورر اېدیلر.

– بیز کۋچه‌مه– کۋچه باریب، ابراهیم‌لر اوییني تاپدیک.

– سیزنینگ قیله‌دیگن ایشینگیز آچیق– آیدین کۋرینیب توریبدی.

جفت روش:

جفت روش ایکی معناداش، قرەمه– قرشی یا عین سۋز نینگ تکرار باغله‌نیشیدن یسلگن روش دیر. جفت روش قوییده‌گی‌چه یسه‌له‌دی:

الف– معناداش سۋزلردن: استه– سېکین، اېسان– امان، آچیق– آیدین، اوزیل– کېسیل.

ب– قره‌مه– قرشی معنالی سۋزلردن: قیشین– یازین، آستین– اوستون، اېرته– کېچ، کېچه– کوندوز کبی سۋزلر.

ج– سۋزلرنی تکرارلش بیلن: تېز– تېز، سېکین– سېکین، ییلدن ییل‌گه، یوزمه– یوز، کۋچمه– کۋچ، رنگمه– رنگ.

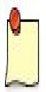
فعالیتلر:

۱- جفت روش‌نی انیقلاوچی بېش- آلتی جمله توزینگ!

۲- گروپ‌لرگه بۉلینیب، هر گروپ‌دن بیر کیشی توریب، اولردن بیر نېچیته‌سینی اۉرتاق‌لریگه اۉقیب بېرسین و اولر، توغری، ناتۉغری‌لیگی باره‌سیده فکرلرینی بېلدیرسین‌لر.

۳- قوییده‌گی جمله‌لرنی مناسب جفت روش‌لر بیلن تۉلدیرینگ:

- ایناغه‌م، فاریاب‌گه کېتگن اېدی. خداگه شکر، آقشام ایسان- . . . . قیتیب کېلدی.
- صابر، هر کون کتابخانه‌گه باریب، کتابلرنی بیرین- . . . . . مطالعه قیله‌دی.
- چقّان- . . . . ایشلب چرچب قالدیک.
- آسمانده‌گی یۉلدوزلر بیرمه- . . . . نظردن یۉقالدیلر.
- کېچه‌لر هوا استه- . . . . سلقین بۉله یاپتی.

اوی تاپشیریغی:

جفت روش‌دن فایده‌لنیب، کمیده بېش- آلتی سطرلیک خاطره یا انشاء یازیب کېلینگ!

ییگیرمه بیرینچی درس

هدفلر:

۱- غلام محمد خدیم و اونینگ شعرلری حقیده معلومات تاپیش.

سؤراقلر:

۱- غلام محمد خدیم حقیده کیم معلومات بېره‌آله‌دی؟

۲- حاضرگی اؤزبېک عیال و ایرکک شاعرلریدن نېچه کیشینی تانییسیز؟ آتلرینی کیم تخته‌گه یازه‌آله‌دی؟

غلام محمد "خدیم"

اوللرده عبهر تخلصی بیلن اؤزینی تانیتگن خدیم، هجری ۱۲۹۶-نچی ییل سرپل شهریده توغیلدی. بیرینچی تعلیمات‌نی آته‌سی ملا رحمان‌علی‌دن اؤرگندی، کېینچه‌لیک دینی عالملر قاشیده اؤز بیلیمینی آرتّیردی.

خدیم، دینی- ادبی علملر و عرب تیلینی اؤرگنیب، نستعلیق خطینی جوده چیرایلی قیلیب، یازردی. او، بیرقنچه ییل‌لر میمنه‌ده ابومسلم مدرسه‌سیده مدرس صفتیده و بیرنېچه مدت هم تجارت اتاقلریده منشی‌لیک قیلگن و انه‌شو وقت‌لرده "گلبانگ قلندری" اثرینی دری تیلده یازگن و فاریاب جریده‌سیده اونی نشر اېتگن.

خدیم، فاریابده بؤلگن وقت‌لریده نادم قیصاری کلیاتینی اصلاح قیلیب، چاپ اېتدی. او، ییگیت‌لیک چاغیده ازهر تخلصی بیلن هم شعرلر یازگن.

خدیم بیرنېچه وقت سرپل ولایتیده شهردار، خدیجهٔ جوزجانی لیسه‌سیده اؤقیتووچی، مطبوعات اؤرین باسری و مزارشریف‌ده تفحصات ریاستیده ایشلاوچی بؤلیب رسمی ایشله‌دی.

خدیم، اؤزبېک، دری و عرب تیل‌لریده شعر یازگن و ابو عبدالله امام بوصیری نینگ "قصیدهٔ برده"سیگه یېتمیش ایکّی بیت آرقه‌لی عرب تیلیده جواب بېرگن.

خدیم، ۱۳۸۰-نچی ییلده سرپل شهریده عالم‌دن کؤز یومدی. اونینگ دېوانی و اثرلری هنوزگچه چاپ بؤلمه‌گن.

خدیم نینگ شعرلریدن بیر اؤرنک:

اېل بیری

کـؤز یـاشـی قانـلیـک آقر بغریـم‌گه قانیم باریـچه
سـرغه‌ییب مـایریـغ اېـرورمن آیـرولانیـم بـاریـچه

اېـل بیـری من اېـل یشب بـؤلسـون یـوقاری کېتماغی
اول یـره‌تـگوچـدین تیـلارمن اېـلـگا سـانیـم بـاریـچه

سـاغینیب ابن یمیـن، انـگلـب نـوایی ســؤزلاریـن
مقته‌ســم کیـم قـنچـه‌لار آز دور اینـانیـم بـاریـچه

کیمسه اېلنی اؤز تیلی جان ینگلی دور جاندیک چوچوک
تـورکی تیـل دور قنـد، تـورک و تـورکمـانیـم بـاریـچه

یخشی قالینگ اؤرگنیب سؤنگ اېتمه‌لارگه شَی‌لنینگ
مېن خدیـمیـز یـوقلـه‌شی اولـدور اېسـانیـم بـاریـچه

اساسی توشونچه:

غلام محمد خدیم سرپل ولایتـی‌ده ۱۲۹۶-ییلـده توغیلـدی. اوّل عبهـر و ازهـر، کېـین خـدیم تخلصی بیلن شعر یازدی. عرب تیلی، دینی و ادبی علم‌لردن بهره آلگن اېـدی. اؤزبېـک، دری و عـرب تیل‌لریده شعر یازه‌آلردی. دېوانی هنوزگچه باسیلمه‌گن.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی بېش دقیقه‌ده جیم اؤقیب، سؤنگ قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بېرینگ:

- خدیم قه‌یېردن بؤلر اېدی؟
- نېچه تخلصی بار اېدی؟
- خدیم بیرینچی تعلیمات‌نی کیم‌دن اؤرگندی؟
- خدیم قیسی خطنی چیرایلی قیلیب یازر اېدی؟
- خدیم قیسی ایشلرنی حیاتی دورانیده بجردی؟
- خدیم قیسی شاعرنینگ دېوانینی چاپگه تیارله‌دی؟
- خدیم دری تیلیده قیسی قصیده‌نی یازدی؟

– خدیم قیسی قصیده‌گه عرب تیلیده جواب بېردی؟

– خدیم قیسی تیل‌لرده شعر یازر ایدی؟

– خدیم دېوانی باسیلگن‌می؟

– خدیم قیسی ییلده، قه‌یېرده وفات اېتدی؟

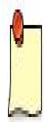
۲– تۉرت گروپگه بۉلینیب، غلام محمد خدیم‌نینگ قیلگن فعالیتلری حقیده اۉیلنگ و اوندن کېین هر گروپدن بیرینگیز توریب، فکرلرینگیزنی باشقه‌لر بیلن المشتیرینگ.

۳– قوییده‌گی ینگی سۉزلر معناسینی سۉزلیکدن تاپیب، معنا قیلینگ و تۉرت–بېشته‌سینی مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ!

عبهر، ازهر، خدیم، آرتّیرماق، یېتوک، نستعلیق، مدرس، منشی، گلبانگ، جریده، اصلاح، باسیش، نادم، تخلص، شهردار، اۉرین باسر، تفحصات، فصاحت، بلاغت، برده.

۴– هر گروپدن بیر کیشی توریب، توزگن جمله‌لردن بیر– ایکّیته‌سینی باشقه‌لرگه اۉقیب بېرسین و باشقه‌لر تۉغری و نا تۉغریلیگی حقیده فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۵– خدیم شعرینی بیر کیشی بلند سېس بیلن اۉقیسین؛ باشقه‌لر اونگه قولاق سالیب، تۉغری و ناتۉغریلیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

۱– خدیم‌نینگ شعرینی اۉقیب، اونینگ مضمونینی اۉز تیلینگیزده بېش– تۉرت سطرده یازیب کېلتیرینگ!

۲– خدیم نینگ شعریدن کۉنگلینگیزگه یاقّن بېرنېچه بیتینی یا تۉلیق شعرنی یادلنگ و صنفده یاددن اۉقیب بېرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤقینگ؛ تگیگه خط چیزیلگن سؤزلرگه دقت قیلینگ:

– همه، حمید گیپینی ایشیتدی (ایگه).

– یخشی آشینی ییبدی؛ یمان باشینی. (ایگه)

– رحمان، نان‌گه کیلمه‌دی. (تؤلدیروچی)

– یخشی‌گه قاره یوقمس، یمان‌گه ایل باقمس. (تؤلدیروچی)

– بیش‌نی بیش‌گه قؤشسنگ، اؤن بؤله‌دی. (تؤلدیروچی)

یوقاریده‌گی جمله‌لرده روش‌لرنینگ نحوی وظیفه‌سی کؤرسه‌تیلگن. روش‌لر، نحوی وظیفه‌سیده، گپ‌ده، عادتده حال وظیفه‌سیده قؤللنه‌دی، مثلاً: شگوفه کؤزلرینی مکارانه اؤینه‌تیب، جواب بیردی.

روش‌لر ایگه و تؤلدیروچی، اما بعضی وقتلرده کیسیم وظیفه‌سیده هم کیله‌آله‌دی؛ مثلاً: قویان کؤپدن قاچیب قوتیلمس.

فعالیتلر:

۱– قوییده‌گی جمله‌لرده روش‌لرنینگ نحوی وظیفه‌لرینی بیلگی‌لنگ:

– مهمانلر نان‌دن کیین دم آلگنی یاتاغلریگه کیردیلر.(ایگه)

– یقین بیر جایده ژاله یاغیبدی، (کیسیم)

– اوکتم اؤرتاغلری بیلن مجلس سؤنگیده خیرلشدی. (تؤلدیروچی)

– کؤپ گپدن آزی یخشی. (تؤلدیروچی)

– آیلین همه نرسه‌نی ترتیب سیز بؤلسه هم به تفصیل ایتیب بیردی. (کیسیم)

– گل‌لر مبین رنگ‌لری و نازک باقیشلری بیلن کؤزلرنی بی‌اختیار مست ایته‌دی. (تؤلدیروچی)

۲– گروپ‌لرگه بؤلینیب، روش‌لرنینگ نحوی وظیفه‌لرینی انیقلاوچی اوچ– تؤرت جمله توزینگ.

۳– هر گروپدن بیر کیشی توریب، توزگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه ایشیتتیرسین و صنفداشلردن بیر– ایکّی کیشی اؤزفکرینی بیلدیرسین.

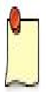
۴– قوییده‌گی جمله‌لرده روش‌لرنینگ نحوی وظیفه‌لرینی انیقلب بیرینگ:

– کؤپنی یمانله‌گن کؤمیلر.

– مردانه ایشله‌دیک، آلغه سیلجیدیک.

– مردلرچه ظالم‌نینگ بؤغزیدن توتدیک.

– ایرته‌لب ایشلر تیزگینه حل بؤلدی، ایش قه‌ییردن باشلنگن بؤلسه، گپنی اؤشه ییردن باشلب بیرینگ.

اوی تاپشیریغی:

روش‌لرنینگ نحوی وظیفه‌لرینی انیقلاوچی نیچه جمله یازینگ.

ییگیرمه ایکّینچی درس

هدفلر:

۱– مقاللرنی آغزه‌کی ادبیات نمونه‌سی صفتیده تانیماق.

۲– مقاللرنینگ تربیوی و ادبی خصوصیت‌لرینی بیلیش.

۳– آلماش مفهومینی بیلیش و متن‌لرده بېلگیلب، جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سؤراقلر:

الف) سیزلردن کیم بیرار مقال اَیته آله‌دی؟

ب) بیرار پیت سؤزله‌گنینگیزده، مقال اَیتگن‌می‌سیز؟

آته‌لر سؤزی، عقل‌نینگ کؤزی

اؤزبېک آغزه‌کی ادبیاتی خیلمه– خیل نمونه‌لرگه بای دیر. اولرنینگ کېنگ قؤللنه‌دیگنی مقاللر دیر. مقال‌لرنی «ضرب المثل»، «مثل»، «نقل» و «آته‌لر سؤزی» هم دېیدیلر.

مقال‌لر انسان تفکری‌نینگ اېنگ چوچوک مېوه‌لریدن دیر. اولر حیات تجربه‌سی صفتیده اوزاق اؤتمیش‌لردن بویان ایجاد اېتیلیب کېلگن. مقاللر آغیزدن– آغیزگه، اولاددن– اولادگه بیزگچه یېتیب کېلگن. بولردن کیشی‌لر سؤزلش جریانیده کېنگ فایده‌لنیب کېلگن‌لر.

سؤزلاوچی‌لر سؤزلرینی پخته و دلیللی قیلیب ایتیشده مقاللرنی اؤرینلی ایشلته‌دیلر. بونده مقال، سؤزلاوچی تمانیدن خودی محکم و کېسکین بیر حکم کبی اېشیتووچی‌گه تأثیر اؤتکیزه‌دی.

مقاللر کؤپینچه قیسقه، ایخچم، تؤلیق معنالی جمله‌لر دیر. اولر چوقور مضمونگه اېگه. مقاللرنینگ مضمونی رنگمه– رنگ بؤلیب، تورلی موضوعلرنی اؤز ایچیگه آلگن. اېزگولیک، وفادارلیک، وطن‌سېورلیک، تؤغریلیک، انسان دؤستلیک، اېرکینلیک، علم سېورلیک، محنت‌کش‌لیک، ایمانداریک، عدالت و حلال‌لیک کبی یوزلب عالی فضیلت‌لر مقاللرده عکس اېتتیریلگن.

مقاللرده یاووزلیک، خیانت، حرامخورلیک، جهالت، ظلم، من– منلیک، غله‌موسلیک کبی کؤپلب یره‌مس و یمان نرسه‌لر قره‌لنگن.

مقاللر سان– سناقسیز دیر؛ بیراق هر کیم آزمی– کؤپ‌می، اولردن بیلیشی کېره‌ک. کؤپلب عادی آدملر خدا بېرگن استعدادلریگه یره‌شه جوده کؤپ مقاللرنی بیله‌دیلر و قوله‌ی پیت‌لرده اولرنی ایشلته‌دیلر.

سۉزده مقالّرنی اۉرینلی ایشله‌تیش، سۉزنی چیرایلی، یاقیملی و تأثیرلی بۉلیشـیگه کتّـه یـاردم بېـره‌دی. ابندی، قوییده اۉزبېک مقالّریدن بیر نېچه نمونه اۉقییسیز:

۱- آز اۉقی، ساز اۉقی!

۲- آز گپیر، کۉپ تینگله!

۳- آدم تیلیدن ایلینر، هۉکیز شاخیدن.

۴- اتفاق بیتر، نا اتفاق بیتر.

۵- الفت کېلسه، کلفت کېتر.

۶- اوروش بۉلسه، توروش یۉق.

۷- اۉقیمه سنگ، آقسه‌یسن.

۸- اوّل اۉیله، کېین سۉیله.

۹- انصافی یۉقنی، ایمانی یۉق.

۱۰- تیل‌گه خذمت، ابل گه خذمت.

۱۱- وطن دېک دیار بۉلمس، آنه دېک یار بۉلمس.

۱۲- نادان بیلن سرداش بۉلمه، یمان بیلن یۉلداش بۉلمه!

اساسی توشونچه:

مقالّر آغزه‌کی ادبیات‌نینگ کۉپ قۉلّنه‌دیگن نمونه‌سی دیر. بولر، سۉزلاوچیلر سۉزینی چیرایلـی، یاقیملی و تأثیرلی قیلیشگه مهم رول اۉینه‌یدی. اۉزبېک تیلی سان- سناقسیز مقالّرگه بـای دیـر. اولـر کتّه تربیوی و ادبی اهمیت‌گه ابگه.

فعالیتلر:

۱- متن اۉقیله‌یاتگنده اونی دقت‌بیلن تینگلنگ و قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

- آته‌لر سۉزی بیلن نقل‌نینگ نیمه فرقی بار؟
- آدملر مقال‌نی نیمه اوچون ایشلته‌دیلر؟
- متن‌ده نېچه مقال کېلتیریلگن؟
- آلتینچی مقال نیمه حقده دیر؟
- مقالّر قنده‌ی جمله دیر؟
- «اۉقیش» مسأله‌سی قیسی مقال‌لرده ذکر ابتیلگن؟

۲- هر قطاردن نوبت بیلن بیر کیشی توریب، بیرار مقال بیلسه، ایتسین.

۳- بیر چوکیده اؤلتیرگن اؤقووچیلر، بیرینچی مقال حقیده بحثلشسینلر.

۴- هر قطاردن نوبت بیلن بیر کیشی توریب، بحث نتیجه‌سینی صنفداشلریگه ایتسین.

۵- قوییده‌گی سؤزلرنی سؤزلیک یاردمیده معنا قیلینگ:

تفکر، چوچوک، سؤزلاوچی، دلیللی، اؤرینلی، ایخچم، اپزگولیک، یاووزلیک، چېکلنتیرمـاق، سان- سناقسیز، تینگله‌ماق، کلفت

۶- یوقاریده‌گی سؤزلردن ایکیّته‌سینی تنلب، مناسب جمله توزینگ!

اوی تاپشیریغی:

۱- هر کیم عایله اعضاسی یاردمی بیلن کمیده یېتّی‌ته مقال یازیب کېلسین.

۲- اؤنینچی مقال حقیده فکرینگیزنی کمیده بېش سطرلیک بیر انشاء ده یازیب کېلینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اؤقینگ و خط چیزیلگن سؤزلرگه توجه قیلینگ:

– اولر چوقور مضمونگه ایگه.

– بولردن سؤزلشده فایده‌لنیله‌دی.

– ایلبیک استعدادلی؛ او، کؤپ اؤقییدی.

– سیز، قچان کیله‌سیز؟

– همه کیلیب بؤلدی.

– اؤشه‌نی مین گه بیرینگ!

یوقاریده‌گی اولر، بولر، او، سیز، همه و اؤشه، مین سؤزلری کیشی یا نرسه‌لرنینگ اؤرنینی آلگن. بولرنینگ برچه‌سیگه آلماش دییله‌دی.

آلماش: جمله‌لرده تکرار بؤلمس‌لیک اوچون آت، صفت، روش و سان اؤرنیگه ایشله‌تیله‌دیگن سؤزلر آلماش دییله‌دی؛ مثاللر:

– توران جوده استعدادلی اؤقووچی. او، اؤرتاغلریگه یاردم بیره‌دی.

– بابر تؤرتینچی صنفده اؤقییدی. مین هم شو صنفده اؤقییمن.

– شهرده چیرایلی تعمیرلر کؤپ. بولر شهرنینگ کؤرکی‌نی آشیرگن.

– قیشلاقلیک مهمانلر کیلدیلر. اولرنی مهمانخانه‌گه جایلشتیردیک.

بو مثاللرده "توران" (آت) اؤرنیگه "او"، "تؤرتینچی" (سان) اؤرنیگه "شو"، چیرایلی (صفت) اؤرنیگه "بولر"، مهمانلر (آت) اؤرنیگه "اولر" کیلتیریلگن.

فعالیتلر:

۱– آت، صفت، روش و سان اؤرنیگه بیر– بیر آلماشنی جمله‌لرده یازینگ:

مثال: بلند تاغ ⟵ او تاغ

۲– قوییده‌گی جمله‌لرنی مناسب آلماشلر بیلن توگللنگ:

– ایکین‌ده یاوایی اؤتلر بار . . . . نی اؤریب تشله!

– کتاب الماریده، . . . . نی بیر!

– کسل باله‌لر قنی؟ . . . . نی کیلتیرینگ!

– کؤپلری اریّغ قؤیلر ایکن . . . . نی اجره‌تینگ.

۳- هر قطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، توگلله‌گن جمله‌لریدن فقط بیرته‌سینی اؤقیسین و باشقه‌لر او حقده فکر بیلدیرسین.

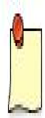
۴- بیر چوکیگه اؤلتیرگن اؤقووچیلر بیرگه‌لشیب قوییده‌گی متندن آلماش‌لرنی تاپیب، کتابچه‌لریگه یازسین‌لر:

بوگون اؤرتاغیم تیمور کیله‌دی. او و مین بیرگه باغچه‌میزگه خیلمه- خیل گل‌لر ایکه‌میز. اولرنی بازاردن ساتیب آلگن‌میز. گل‌لر اره‌سیده آلتیته‌سی جریین دیر. اؤشه‌لرنی گلدان‌گه ایکه‌میز. اولر باغچه‌میزنی چیرایلی و گؤزه‌ل قیله‌دی. بیز ایکیمیز گل‌لر، اؤسیملیک‌لر و کؤرکم طبیعت‌نی سیوه‌میز و اولرنی اسره‌یمیز.

۵- هر قطاردن بیر کیشی نوبت بیلن تخته‌گه باریب، بیلگی‌لگن آلماشلرنی یازسین. باشقه‌لر او حقده فکر بیلدیرسین.

۶- قوییده‌گی جمله‌لر نینگ قه‌ی بیریده آلماش بار و قه‌ی بیریده یؤق؟

- سیوینچ، گل تیردی.
- او، مینینگ اؤرتاغیم دیر.
- کتابلر، اؤشه ییرده ایدی.
- ایرکین، بوگون کیله‌دی.
- قیزیل مؤترگه قره! او تاغه‌م نیکی دیر.
- بو ییرده اؤنته نان بار. مونچه نان‌نی نیمه قیله‌ی؟
- سین قچان بیز بیلن درس تیارله‌ی‌سن؟

اوی تاپشیریغی:

بیر قیسقه خاطره یا حکایه یازیب، اونده آت، صفت، روش و سان اؤرنیگه کمیده تؤرت‌ته آلماش ایشله‌تینگ!

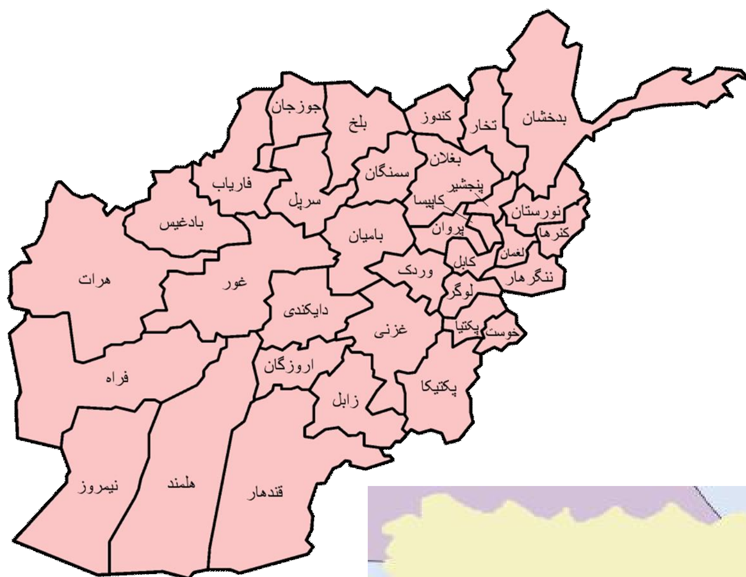
ییگیرمه اوچینچی درس

هدفلر:

۱- اۉلکه‌سېورلیک رۉحیه‌سینی کوچه‌یتیریش.

۲- شعر دکلمه‌سینی یخشی‌راق اۉرگنیش.

۳- کیشی‌لیک آلماشلر (ضمایر شخصی) نی اۉرگنیش و ایشلته‌آلیش.

سۉراقلر:

۱- اۉلکه‌میز نېچه ولایت‌دن تشکیل تاپگن؟

۲- ب حرفی بیلن باشلنگن نېچه ولایت آتینی بیله‌سیز؟

اۉلکه‌سېورلیک

ایزگو آرزولریم اوشـــــــالـدی بوگون

بۉلدی ســــــــعادتلی زمـان همدمیم

ایســـــــته‌گیم، امیدیم، آلتـون دورانیم

مقـــــــدس کونلریـم، یعنی بیره‌میم

***

مـدحینگنی تیـنگله‌یمــن ترانه‌لــرده

کۉنگول‌لر، یوره‌کـلر سـېن بیلن پارلاق

سـێن گللب یشـنرسن زمانه‌لرده
کپله‌جک دوریمیز سـێن بیلن قووناق
***
سێن اۋزینگ سن مێنینگ دردیمگه دوا
جراحتلی روحگه سێن سـن مرهمیم
بخت، یارینگ بۋلسـین، شانلی وطنیم
قه‌یێرده بۋلمه‌یین، اێندی یـۋق کمیم
(عبدالحمید آگه)

اساسی توشونچه:

حضرت امیرالکلام علیشیر نـوایی‌نینـگ «وطـن حبـی، ایمـان نشـانی دورور» دێگنلـری‌دێـک وطنیمز محبتی ایمانیمیزدن بیرگینه نشانه دیر. هر بیر اێل- اولوس، اۋلکه‌سی و آنـه یـورتی اوچـون اینتیلسه، البته اۋشه اۋلکه زرافشان بۋلیب، گللب یشنه‌یدی و آلغـه بـاره‌دی. بیـز هـم اۋز یـورتیمیزنی سێویب، یشنه‌تیشیمیز کێره‌ک.

فعالیتلر:

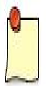
۱- شعرنی اۋز یانینگیزده تکرارلب، دکلمه قیلیش‌نی اۋرگنینگ.

۲- اۋقوچیلردن اوچته‌سی شعرنینگ بیر- بیر بۋلگینی دکلمـه قیلسـین و باشـقه‌لـر اونگـه قولاق سالسین‌لر.

۳- قوییده‌گی لغتلر معناسینی یازیب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

اێزگو، سعادتلی، همدم، آلتون، بیرەم، مدح، پارلاق، کپله‌جـک، قوونـاق، جراحـت، شـانلی، ارداق‌لماق، حب، قۋینیده، کیم

۴- اۋقووچیلر نێچه گروه گه بۋلینیب، هرگروه یا وطـن قۋینیـده‌گـی راحـت و سـعادت یـا وطن‌دن اوزاقده یا مهاجرته‌گی بخت‌سیزلیک و قیغولر حقیده اۋز ارا کێنگاشیب، فکرلرینـی یازسین‌لر، کێین هرگروه‌دن بیر- بیر کیشی یازیلگن فکرنی اۋقیسـین. یازمـه فکرلرنینـگ اۋقیشی توگه‌گونچه، نوبت دوام اێتسین.

اوی تاپشیریغی:

وطن و وطن‌سێورلیک حقیده اون سطرلیک بیر انشاء یازیب کێلینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنینگ تگیگه خط چیزیلگن سۉزلریگه دقت قیلینگ:

۱- سېن گللب یشنرسن زمانه‌لرده.

۲- کېله‌جک دوریمیز سېن بیلن قووناق.

۳- سېن اۉزینگ سن مېنینگ دردیم‌گه دوا.

۴- افغانستان بیزنینگ وطنیمیز دیر.

۵- بیز هردایم وطنیمیزنی سېوه‌میز و اونی ارداقله‌یمیز.

۶- سیز اۉلکه‌نگیزنی نیمه اوچون سېوه‌سیز؟

۷- مېن تېمور، ارسلان و یۉلبرس‌دن: سیز نیمه اوچون اۉلکه‌نگیزنی سېوه‌سیز؟ دېب، سۉره‌دیم. اولر: بیز وطنیمیز قۉینیده اۉنیب اۉسگن‌میز، شونینگ اوچون اونی سېوه‌میز، دېدیلر.

یوقاریده‌گی تگیگه خط چیزیلگن سۉزلر، «کیشی‌لیک آلماشلری» یا «ضمیرهای شخصی منفصل» دېیله‌دیلر. شونینگ اوچون کیشی‌لیک الماشلرینی قوییده‌گیچه تعریفله‌یمیز:

کیشی یا شخص آتی جمله‌لرده قیته- قیته آلینمس‌لیک اوچون شخص آتی اۉرنیگه قۉلله‌نیله‌دیگن مستقل سۉز، کیشی‌لیک آلماشی دېیله‌دی. بو آلماشلر ایکّی خیل گه بۉلینه‌دی: ایری یا منفصل و قۉشمه یا متصل.

کیشی‌لیک ایری آلماشلری قوییده‌گیلر دیر:

مېن	بیز
سېن	سیز
او	اولر

عزیز اۉقووچیلر:

الف- قوییده‌گی شعرلرنینگ قالگن قسم‌لرینی یازینگ:

۱- ایز گو آرزو لریم...........

۲- بۉلدی سعادتلی.............

۳- ایسته‌گیم............... دورانیم.

۴- .... بیره‌میم.

۵- سېن اۉزینگ ....

۶- جراحتلی................مرهمیم.

۷- .... وطنیم.

۸- قه‌یپرده ....

ب- کیشی‌لیک آلماشلرینی آلتی- آلتی جمله‌گه کېلتیرینگ!

ج- قوییده‌گی جمله‌لرده کیشی‌لیک آلماشلری آستیگه خط چیزینگ:

۱- آنه یورتیم عزیز افغانستان! مېن دایم یشنه‌شینگنی ایسته‌یمن.

۲- افغانستان بیزنینگ اؤلکه‌میز دیر.

۳- او غربتده عزیز اؤلکه‌سی، آرمانیده یشر اېدی.

۴- یورتیمیز اؤسیشی و خلقیمیز تینچلیگی بیزنینگ اېزگو غایه‌میز دیر.

۵- سېن نېگه بوگون مکتب‌گه کېچراق کېلدینگ؟

۶- بیز و سیزگه وطن سېوگیسی و خذمتی فرض دیر.

۷- اولر، مکتب باغیده سپورت قیلدیلر.

د- قوییده‌گی جمله‌نی آلتی کیشی‌لیک آلماشی (مېن، سېن، او، بیز، سیز، اولر) گه قیته‌رینگ:

مېن آنه وطنیم‌نی سېوه‌من.

ییگیرمه تۆرتّینچی درس

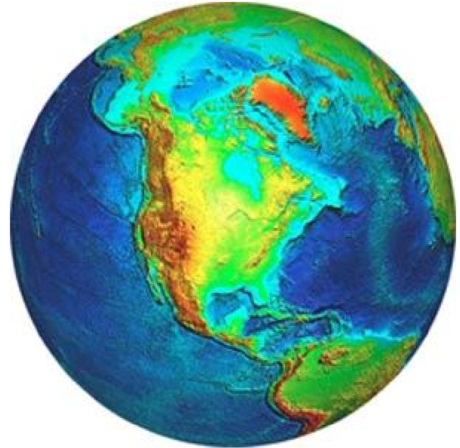
هدفلر:

۱- طبیعت و اینیقسه یېر کرەسی اهمیتی و چیراییی‌نی توشونیش.

۲- طبیعت و یېر کرەسی گۆزەل‌لیگی و پاکیزەلیگی‌نی سقلش‌گه ترغیب اېتیش.

۳- اۆزلیک آلماشی‌نی تانیب، جملەلرده ایشلته آلیش.

یېر گۆزەل‌لیگی

الله ﷻ، کایناتنی گۆزەل قیلیب یرەتگن. کایناتنینگ اېنگ گۆزەل قسمی یېر کرەسی دیر، چونکه اونده برچه مخلوقاتنینگ اېنگ شرفلی‌سی- انسان- یشەیدی.

یېر کرەسی قویاش سیستمیده باشقه سیارەلر بیلن بیرگه قویاش تېگرەسیگه ایلنەدی. یېر بیلن بیرگه بیزهم قویاش تېگرەسیگه ایلنەمیز. عین وقتده، یېر اۆز تېگرەسیگه هم بیر کېچه و کوندوزده بیر قتله ایلنەدی.

یېر کرەسی اوزاق- یقین‌دن تورلی حالتلرده کۆرینەدی. اگر اوچاق بیلن سفر قیلسنگیز، باشی آپاق آسمان اۆپر تاغلر؛ کېنگ سایلر؛ قوروق چۆللر؛ یم- یشیل اۆرمانلر؛ آقیب تورگن کۆم- کۆک دریالر؛ پختەدېک آپاق بولوت‌لرنی کۆرەسیز. بو چیرایلی منظرەلر، کۆروچی‌گه یاقیملی لذت و حلاوت بغیشلەیدی.

یېر کرەسی فضا کېمەسی (یسەمه قمر) دن قرەلگنده، چېکسیز کیهان بغریده کۆم- کۆک کرّه شکلیده کۆرینەدی. بو چیرایلی کۆکلیک، یېر اتموسفیری طفیلی‌دن دیر.

برچەنگیز یېر یوزیده قیشلاقلر و شهرلرگه سفر قیلگن بۆلسنگیز کېرەک. بو حرکتده کۆزینگیز آلدیدن ییراقلری یېل اېسیشیدن یېلپیرەب تورگن قطار درختلر؛ چیو- چیولب، اوچیب- قۆنیب یورگن

تورلی رنگلرده‌گی قوشلر؛ سوولری شلدیره‌ب آقیب تورگن اریقلر؛ یېر یوزینی قاپله‌گن مخمل دېک یم- یشیل میسه‌لر؛ تورلی اؤسیملیک‌لر و چېچک‌لر بیلن بېزه‌لگن تېپه‌لر، آدیرلر و سایلر، کېنگ و یشیل اېکین‌زارلر اؤته‌دی.

تونده، یېر کره‌سی آسمانی‌نینگ مینگلرچه یولدوزلری سیز تمان کیپریک قاققنی، کوندوزگی کؤم- کؤک آسمانی و کون باترده قیزیل و سریغ رنگگه بؤیلگن افقی قنچه‌لر جاذبه‌لی دیر. بو نرسه‌لرنینگ برچه‌سی یېر کرّه‌سی و طبیعت‌نینگ گؤزه‌ل‌لیگی دیر.

تېنگری تعالی یېر و طبیعت‌نینگ برچه بایلیگی و گؤزه‌للیگینی بیز انسانلرنینگ اختیاریمیزگه قؤیگن. بو نعمت‌لردن معقول و اؤرینلی فایده‌لنیش بیزگه تعلق‌لی دیر. اونی اسره‌ش و ضرر یېتکزمسلیک هم بیزگه باغلیق.

نفوس کؤپه‌ییشی، تخنیک و صنعت رواجی، آدملرنینگ پرواسیزلیگی، میده- کتّه اوروشلر، طبیعت بایلیک‌لریدن نامعقول فایده‌لنیش، طبیعت گؤزه‌ل‌لیگی و قانونلریگه جدی ضرر یېتکیزماقده. شو باعث، یېر کره‌سی بایلیک‌لریدن یخشی و معقول فایده‌لنیش و اونینگ گؤزه‌ل‌لیگینی اسره‌ش هر بیر انسان‌نینگ بورچی دیر.

اساسی توشونچه:

الله‌ﷻ طبیعت و یېر کرّه‌سینی گؤزه‌ل قیلیب یره‌تگن و انسان اختیاری‌گه قؤیگن. بو گؤزه‌ل‌لیک و بایلیک‌لردن بهره‌مند بؤلیش، برچه انسانلرگه تېگیشلی دیر. یېر و طبیعت گؤزه‌ل‌لیگی و بایلیگینی اسره‌ش و اوندن معقول فایده‌لنیش هر بیر انسان بورچی دیر.

فعالیتلر:

۱- اؤقیتووچینگیز درس متنی‌نی اؤقی یاتگنده، اونی دقت بیلن اېشیتینگ!
۲- یېر گؤزه‌ل‌لیگیدن ایکیته‌سینی اَیتینگ!
۳- تؤرت دسته‌گه بؤلینیب، یېر گؤزه‌ل‌لیگی و پاکیزه‌لیگی‌نی اسره‌ش یؤللری حقیده بحث‌لشینگ!
۴- هر دسته‌دن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، اؤز دسته‌سی فکرینی اَیتسین.
۵- قوییده‌گی سؤزلرنی معنا قیلیب، اوچته‌سیگه جمله توزینگ:
فضا کېمه‌سی، کاینات، قویاش سیستمی، سیاره، آسمان اؤپر، حلاوت، تون، ییل، کیهان، قاپله‌گن، کیپریک، کون باتر، رواج، اتموسفیر، افق، اؤرینلی.
۶- هر قطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، توزگن جمله‌سینی اؤقیسین.

اوی تاپشیریغی:

۱- یېرکره‌سی و سیز یشب تورگن محیط گؤزه‌للیک‌لریدن ینگی-ینگی نمونه‌لرنی کتابچه‌لرنگیزگه یازینگ!
۲- متندن سیزگه یاقگن جمله‌لرنی چیرایلی خط بیلن کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اۉقینگ و تگیگه خط چیزیلگن سۉزلرگه توجه قیلینگ:

– یېر اۉز تېگره‌گی‌گه هم ایلنه‌دی.

– یېر گۉزه‌ل‌لیگینی اسره‌ش، هر بیر انسان‌نینگ اۉز بورچی دیر.

– بو ایش‌نی مېن اۉزیم بجردیم.

– آیدین بو رومالچه‌نی اۉزی تیککن.

بو جمله‌لرده "اۉز" سۉزی ایشله‌تیلگن. بو سۉزنی اۉزلیک آلماشی دېیدیلر.

اۉزلیک آلماشی:

کیشی، نرسه و بویوم‌لرنی انیقلب یاکه تأکیدلب کۉرسه‌تیش اوچون قۉللنه‌دیگن "اۉز" سۉزی، اۉزلیک آلماشی دیر. بو آلماش، منفصل کیشی‌لیک آلماشی بیلن بیرگه آلتی شخص‌گه قوییده‌گی‌دېک صرف بۉله‌دی:

اۉزیم	اۉزیمیز
اۉزینگ	اۉزینگیز
اۉزی	اۉزلری

فعالیتلر:

۱– قوییده‌گی سۉزلردن اۉزلیک آلماشینی بېلگی‌لنگ:

– اوکه‌م یکّه اۉزی مکتب‌گه کېتدی.

– او، اۉز ایشینی اۉزی قیله‌دی.

– اۉز مسؤولیت‌لرینگیزنی اۉزینگیز بجرینگ‌لر.

۲– قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بۉش یېرلرینی تۉلدیرینگ:

– اۉرتاغیم . . . اویی‌گه کېتدی.

– . . . ینگ قیله آلمسنگ، یاردم سۉره!

– هر کیم . . . وطنی‌نی سېوه‌دی.

– مېن . . . یم کېته‌من، سېن . . . ینگ کېت.

– قۉیینگ! بوایش‌نی . . . . . قیله‌میز.

۳- قوییده‌گی متنده اۋزلیک آلماشی‌نی بېلگی‌لنگ:

جمعه کونی ۷ – ۸ کیشی بۋلیب، سیر اوچون اۋز قیشلاغیمیز یانیده‌گی دله‌گه کېتدیک. برچه‌نینگ ایشی آلدیندن بېلگی‌لنگن اېدی. شو باعث، هر کیم اۋز ایشی‌گه باشله‌دی. مېن اۋزیم بۋلسه، آشپز بیلن یاردم بېریشیم کېره‌ک اېدی. بیراق او، اۋز بیلگنیدن قالمه‌ی، مېنی اۋز ایشی‌گه اره‌لشگنی قۋیمه‌دی.

۴- اۋزلیک آلماشی بیلن ایکّی جمله یازینگ!

۵- هرقطاردن بیرکیشی توریب، یازگن جمله‌سینی اۋقیسین و باشقه‌لر فکر بیلدیرسین.

قوییده فارسچه سۋزلر بېریلگن. سیز اونی معنا قیلیب، اۋزبېک تیلی گه خاص بـۋلگن (ۋ) و (ې) نی اۋز جاییگه قۋیینگ:

شمال، سال، زمین، دست، غلام، پنج، خالی، شاگرد، مرد، دوست و رفیق

اوی تاپشیریغی:

۱- تۋرت سطرلیک بیر متن یازیب، اونده کمیده اوچ قتله اۋزلیک آلماشینی ایشله‌تینگ!

۲- قوییده‌گی جمله‌نی اۋزلیک آلماشی بیلن آلتی شخص‌گه صرف قیلینگ:

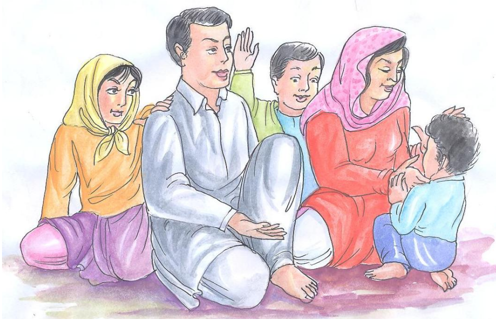
مېن بو ایشنی اۋزیم توگه‌ته‌من.

ییگیرمه بېشینچی درس

هدفلر:

۱- عایلوی یشش‌نینگ یخشی‌لیگینی بیلیش.

۲- درس متنی‌نی دقت بیلن اۉقیب، قیسقرتمه‌سی‌نی اَیته آلیش.

سۉراقلر:

۱- عایله کیم‌لردن تشکیل تاپگن؟

۲- بیر عایله‌ده آته- آنه‌نینگ بورچی نیمه دیر؟

عایلوی حیات

عایله دېگنده نیمه‌نی توشونه‌سیز؟

آته- آنه و فرزندلری بیرگه یشه‌یاتگن و حیات کېچیره‌یاتگن بیر اویده‌گیلرنی عایله دېیدیلر. عایله‌ده بۉبه- مامه (بی‌بی) آته- آنه، اکه- اوکه و آپه- سینگیل‌لر یشه‌یدیلر و بیرگه‌لیکده حیات کېچیره‌دیلر. عایله عضولری اۉزلری‌نینگ تینچ و تاتو یشش‌لری اوچون، هربیری نینگ حق و حقوقلرینی تانیب، بیر- بیرلرینی حرمت قیلیش‌لری کېره‌ک.

آته و آنه عایله‌نینگ باشلیغی حیثیده باله‌لر نفقه‌سینی تیارله‌یدیلر. اوی ایشلری، باله‌لر تربیه‌سی و شونگه اۉخشش مسؤولیت‌لر اولرنینگ یېلکه‌لریگه قۉییلگن. عایله‌نینگ کتّه فرزندلری هم اویدن تشقریده‌گی اَیریم ایشلرده اۉز آته- آنه‌لریگه یاردم‌لشه‌دیلر.

آته- آنه‌لرنینگ اۉز باله‌لری تۉغریسیده قنده‌ی آغیر مسؤولیت‌لری بۉلسه، فرزندلرنینگ هم اۉز آته- آنه‌لری، همده اکه- اوکه و آپه- سینگیل‌لری تۉغریسیده کتّه مسؤولیت‌لری بار، یعنی فرزندلر آته- آنه‌لری و اۉزلریدن یاشی اولوغ بۉلگن کیشی‌لرگه حرمت قیلیب، اینیقسه اولر بیلن عایله و حیاتده بیرگه قتنه‌شیش‌لری کېره‌ک.

اولوغلردن کیچیکلرگه شفقت و مهربانلیک، اولوغلرگه حرمت و آلقیش حیات‌نینگ چیرایی دیر.

حضرت امیر علیشېر نوایی شونده‌ی دېیدی:

کیم‌که اولوغ‌راق، انگه حرمت کېراک　　　　کیم‌که کیچیک‌راق، انگه شفقت کېراک

شونینگ اوچون، عایله‌ده‌گی برچه کتّه-کیچیک‌لر بیر- بیرلریگه احترام قیلیب، بیر- بیرلری‌نینگ فکر و نظرلریگه قۉشیلیش‌لری کېره‌ک. باله‌لر اېسه اولغه‌یگن‌لریدن کېین اۉز آته- آنه‌لریگه یاردم بېرماقلری ضرور دیر، چونکه آته و آنه‌لری قریّگن چاغلریده هر قنده‌ی یاردم‌گه محتاج دیرلر.

اساسی توشونچه:

عایله اعضالری آته- آنه و اۉغیل- قیزلردن عبارت دیر. هر بیر عایله‌نینگ اساسی، مهر و محبت و اېناقلیکده استوار. عایله اعضاسی‌نینگ غمخوارلیگی، محنتی و بیر- بیریگه یاردم‌لشیشی بیلن یخشی حیات کېچیره آلیش ممکن.

فعالیتلر:

الف: درس متنی‌نی اۉقیتووچینگیزدن دقت بیلن اېشیتگندن کېین قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

۱- عایله کیم لردن توزیلگن؟ اولر آتینی اَیتینگ.

۲- عایله باشلیغلری کیم‌لر دیر؟

۳- بیر عایله‌ده آته- آنه‌نینگ نیمه مسوؤلیت‌لری بار؟

۴- حضرت امیر علیشېرنوایی یاشی اولوغلر و کیچیک‌لر حقیده نیمه دېگن‌لر؟

۵- کیچیک‌لر نیمه اوچون کتّه‌لرنی حرمت اېتیش‌لری کېره‌ک؟

۶- بیر عایله‌ده بخت و سعادتلی یشش اوچون نیمه‌لرنی بجریش کېره‌ک؟

ب: اۉقووچیلردن ایکّیته‌سی اۉرنیدن توریب، درس حقیده سۉزلسین.

ج: قوییده‌گی ینگی سۉزلر معناسینی یازیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

بیرگه‌لیکده، تاتوو، نفقه، بورچ، آلقیش، چیرای

د: هر قطاردن بیر کیشی توزگن جمله‌لردن نېچیته‌سینی باشقه‌لرگه اۉقیب بېرسین، صنفداشلر اولرنینگ تۉغری و ناتۉغریلیگی حقیده اۉز فکرلرینی ایتسین‌لر.

هـ: یانمه- یان اۉلتیرگن‌لر نوروز بیره‌می و دهقان کونینی قنده‌ی کوتیب آلیش حقیده فکر المشسین‌لر. هر گروپدن بیر کیشی توریب، گروپ فکرینی باشقه‌لرگه اَیتیب بېرسین.

اوی تاپشیریغی:

نوروزده قنده‌ی مراسم و اۉیین‌لر بۉله‌دی؟ شو حقده ۶-۸ سطرلیک بیر متن یازیب کېلینگ.

گرامر تمرینی:

قوییده‌گی جمله‌لرده، کېلیشیک قوشیمچه‌لرنی تاپیب، چیزیق بیلن کؤرسه‌تینگ:

۱- عایله‌ده‌گی کیشی‌لر بیر- بیرلریگه حرمت قیلیش‌لری کېره‌ک.

۲- باله‌لر، آته- آنه همده آپه- اکه‌لری نی چین کؤنگل‌دن سېویش‌لری کېره‌ک.

۳- بار قیین‌چیلیک‌لرنی اؤرته‌دن کېتکیزیش اوچون عایله‌ده بیرلیک و بیردملیک نی توزیش کېره‌ک.

سؤزلشوولر:

اؤقووچیلر گروپلرگه بؤلینیب، درس حقیده سؤزلسین‌لر و تورلی کېلیشیک‌لرنی ایشله‌تیب، جمله‌لر یازسین‌لر.

فعالیتلر:

۱- باش کېلیشیگی، توشوم کېلیشیگی، جؤنه‌لیش کېلیشیگی، اؤرین (پیت) کېلیشیگی و چیقیش کېلیشیگی گه بیر- بیر جمله یازینگ.

۲- قوییده‌گی جمله‌لرده ایشله‌تیلگن "کېلیشیک" لر تگیگه خط چیزیب، آت‌لرینی توتینگ:

الف- ارسلان، باتورنینگ اوکه‌سی دیر.

ب- جؤره، اوکه‌سی‌نی مکتب‌گه آلیب کېلدی.

پ- اولوغ بېگ، هر توشدن کېین گل‌لری‌گه قره‌یدی.

ت- باتور، ایناغه‌سی‌نی باققه آلیب باردی.

ث- تېمور قیشلاق‌ده یشه‌یدی.

ج- شیبان مکتب‌دن کېلیب، درسلری‌نی تکرارله‌یدی.

۳- قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بؤش یېرلرینی تؤلدیرینگ:

۱- . . . . عایله دېیدی‌لر.

۲- عایله اعضالری بیر- بیرلریگه . . . .

۳- عایله‌نینگ کتّه . . . . اوی ایشلریده . . . .

۴- . . . . کیچیک‌لرگه شفقت و مهربانلیک . . . .

بویروق:

حضرت امیرعلیشېرنوایی نینگ یاشی اولـوغلـر و کیچیـکـلـر حقیـده اَیـتگن سـۉزلرینی شـرح و معنا قیلینگ!

اوی تاپشیریغی:

آلتی‌ته کېلیشیککه آلتی‌ته جمله یازیب کېلینگ!

کېلیشیکلر تگیگه خط چیزیب کۉرسه‌تینگ!

ییگیرمه آلتینچی درس

هدفلر:

۱- تیلفون تاریخی تؤغریسیده معلومات‌گه ایگه بؤلیش.

۲- گرامر نی چوقورراق اؤرگنیش.

سؤراقلر:

۱- تیلفون سؤزی قیسی سؤزلردن تشکیل تاپگن و معنالری نیمه دیر؟

۲- افغانستانده تیلفون نیچه ییل‌لیک تاریخ‌گه ایگه؟

تیلفون

انسانلر اوزاق ییرلرده یشه‌یدیگن قوم و قرینداشلری‌نینگ حاللریدن خبر آلیب، ارتباطده بؤلیش‌لری قدیم زمانلردن بویان اینگ اساسی ضرورتلریدن سنه‌لر ایدی. اوللرده انسانلر چاپار آرقه‌لی بیر- بیرلری‌نینگ حاللریدن آگاه بؤلر ایدیلر و پادشاه‌لر ایسه چاپار و کبوتر آرقه‌لی اؤلکه‌نینگ هر ییریدن آگاه بؤلر ایدیلر.

اؤن سکّیزینچی قرن‌ده ساینس بیلمدانلریدن ایکّی کیشی فارادی و اورستاد تیلفون اساسینی اختراع قیلدیلر. کیین میلادی ۱۸۷۶-نچی ییلی امریکا بیلمدانلریدن "الکساندر گراهام بل" دیگن بیر کیشی تیلفون‌نی اختراع قیلدی. تیلفون سؤزی یونانچه ایکّی سؤز "تیلی Tele- فاصله، فون Phone- سیس" دن تشکیل تاپگن. تیلفون آرقه‌لی بیللی فاصله‌لردن سیس ایشیتیلیب، ییباریله‌دی.

افغانستان‌ده تیلفون دستگاه‌سی ۱۳۱۷- نچی هـ . ق ییلی امیر حبیب الله خان دوریده قوریلیب، ایشگه باشله‌دی.

اوللرده تیلفون دستگاه‌سی کؤپ ساده ایدی، کیین تکنالوژی آلغه باریشی بیلن تیلفون دستگاه‌سی هم الکترونیکی و مدرن بؤلدی.

حاضر دیجیتال و قۉل تیلفون (موبایل) لر چیقیب، تورموشده انسانلرنینگ ارتباطی نی تأمینلب، قیینچیلیک‌لرینی جوده هم آسان قیلگن دیر. دنیانینگ هر ییریگه خواهله‌گن کیشیمیز بیلن قۉل تیلفون (موبایل) آرقه‌لی ارتباطده بۉله آله‌میز. تیلفوننی انترنیت‌گه باغلب، ایسته‌گن معلوماتیمیزنی قۉلگه کېلتیره آله‌میز.

اساسی توشونچه:

تیلفون‌نی ۱۸۷۶-نچی ییلده، امریکا بیلیمدانلریدن "الکساندر گراهام بل" دېگن بیر کیشی اختراع قیلگن. تیلفون انسانلرنینگ اوزاق ییرده یشه‌یدیگن قوم و قریندا‌شلری‌نینگ حاللریدن خبر آلیشلرینی آسان قیلگن.

فعالیتلر:

الف: درس متنی‌نی بیر اۉقووچی اۉقیسین، باشقه‌لر دقت بیلن ایشیتیب، قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرسین‌لر:

* نیمه آرقه‌لی دنیانینگ هر ییریدن، بیر- بیریمیز بیلن ارتباط آلاله‌میز؟
* قدیم زمانلرده انسانلر بیر- بیرلری‌نینگ احوالیدن قنده‌ی آگاه بۉلر ایدیلر؟
* تیلفون‌نی کیم اختراع قیلدی؟
* تیلفون قیسی ییلی افغانستانده قوریلیب ایشگه باشله‌دی؟
* تیلفون دستگاه‌سی قیسی پادشاه دوریده افغانستانده قوریلدی؟
* قۉل تیلفونی (موبایل) قنده‌ی قوله‌یلیکلرنی یره‌تگن؟

ب: موبایل حقیده معلوماتلی اۉقووچی، موبایل قنده‌ی ایشله‌تیلیشینی باشقه‌لرگه کۉرستسین.

* موبایل نینگ فایده و ضررلری حقیده اۉیلب، هرقطاردن نوبت بیلن بیر نېچه کیشی سۉزله‌سین و ایکّی کیشی تخته گه باریب، بیری ضررلری و بیری فایده‌لرینی یازسین.

ج: قوییده‌گی لغتلر معناسینی سۉزلیک‌دن تاپیب، جمله‌لرگه ایشله‌تینگ:

چاپار، اختراع، تکنیک، الکترونیکی، دیجیتال، مدرن

اوی تاپشیریغی:

ارتباط وسیله‌لری تورموشده قیینچیلیک‌لرنی قنده‌ی حل قیلگن؟

بو باره‌ده بیلگن‌لرینگیزنی نېچه جمله‌ده کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلینگ.

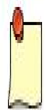
گرامر مشقی:

قوییده‌گی جدول‌نی یخشی اؤرگه‌نینگ، هر بیرینگیز قوییده‌گی کېلیشیک‌لـر و سـؤراقلرگه قـره‌ب بیر– بیر جمله یازینگ و جدولده‌گی هر سؤراققه جمله‌نگیز بیلن جواب بېرینگ.

کېلیشیک‌لر نینگ نامی	قؤشیمچه‌سی	سؤراقلری
باش کېلیشیک	–	کیم؟، نیمه؟، قه‌یېر؟
قرتقیچ کېلیشیک	– نینگ	کیم‌نینگ؟، نیمه‌نینگ؟
توشوم کېلیشیک	– نی	کیم‌نی؟، نیمه‌نی؟، قه‌یېرنی؟
جؤنه‌لیش کېلیشیک	–گه، – که، – قه	کیم‌گه؟، نیمه گه، قه‌یېرگه؟
اؤرین– پیت کېلیشیک	– ده	کیم‌ده؟، نیمه‌ده؟، قه‌یېرده؟
چیقیش کېلیشیک	– دن	کیم‌دن؟، نیمه‌دن؟، قه‌یېردن؟

فعالیت:

ایکّیمیزنینگ آلدین–کېین اولتیرگن اؤقووچیلری بیر گروپ بؤلیب، اؤقیتووچی نینگ بویروغی گـه بنـاءً تیلفـونلر آرقـه‌لـی ارتبـاط بـاغلش، خـط یازیـب، پسـته دن ییبـاریش، تلگـراف آرقه‌لی خبر بېریش نینگ فایده و ضررلری حقیده کمیده بېش دلیل یازسین‌لـر. هرگروپـدن بیر کیشی شـو اوچ وسـیله نینـگ فایـده‌سـی، و ایکّینچـی گروپـدن بیـر کیشـی ضـرر یـا کمچیلیگینی تخته گه یازسین. اؤقیتووچی آخرده فکر بیلدیریب، رهنمالیک قیلسین.

اوی تاپشیریغی:

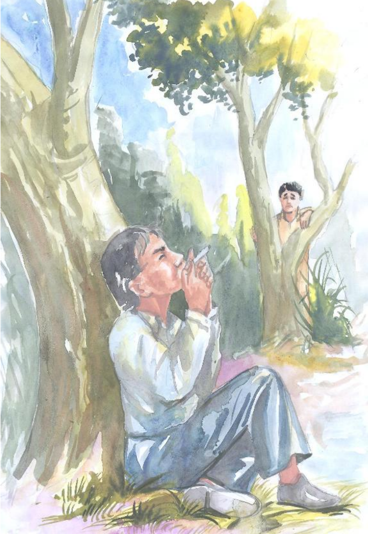
هر بیرینگیز آته، آنه، اؤرتاق یا سېوگن دوگانه‌نگیز گه کمیده سکّیز سـطرلیک بیـر بیتیـک (خـط، نامه) یازیب کېلینگ!

ییگیرمه بېشینچی درس

هدفلر:

۱- چرس ضررلرینی توشونیش و اونگه قرشی توریش.

۲- روش (قید) نی اۉرگنیش و جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سۉراقلر

۱- چرس، چېکه‌دیگن کیشی‌نینگ حالتی، قنده‌ی بۉله‌دی؟

۲- چرس چېکیش آلدینی قنده‌ی آلیش ممکن؟

چرس ضررلری

یۉلداش، آدیردن اۉتین آلیب کېله‌یاتگن چاغده، یۉلده بیر کیشینی کۉردی. او، بیر درخت تگیده سگرت چېکیب، کېتمه-کېت یۉته‌لر ایدی. آسته- سېکین درخت تمانیگه باریب کۉرسه، اۉرتاغی برلاس ایکن.

یۉلداش: هه برلاس! بو یېرده نیمه قیلیب اۉلتیریبسن؟ دېدی.

برلاس: سېندن قنده‌ی یاشیره‌ی. بیر آی دن بېری چرس‌گه معتاد بۉلیب قالیبمن، دېدی.

یۉلداش کۉپ افسوس‌لنیب: برلاس، عجب بلاگه یۉلیقیب قالیبسن. چرس ضررلری نینگ قنچه کۉپلیگینی بیله‌سن‌می؟

چرس انسان ساغلیگی، عایله‌سی و اقتصادی‌گه جوده کۉپ ضررلی دیر. اقتصادگه ضرری شو که، اونگه بېرگن پولینگ اۉرنیگه اۉت و توتون آله‌سن. اۉزینگگه ضرری شوکه، ساغلیگینگنی قۉلدن بېریب، اۉرنیگه، کسل‌لیک، بېکارلیک و تنبل‌لیک‌نی حاصل قیله‌سن. چرس چېکه‌دیگن کیشی‌نینگ رنگی سب- سریغ بۉلیب، قۉل- ایاغی قلتیره‌ب، گوده‌سی یغاچ دېک قوریب قاله‌دی. قیله‌دیگن ایشلرینی بیلمه‌ی، دایم کسل و قۉرقاق بۉلیب یشه‌یدی.

چرس‌نینگ جمعیت‌گه ضرری شوکه، چرس چېکه‌دیگن کیشی ییگیت‌لر و اۉسمیرلرنی تۉغری یۉلدن چیقاریب، کېره‌ک‌سیز انسان گه آیلنتیره‌دی، چرس چېکه‌دیگن‌لرنینگ میه‌لری چلغیب، سَل گپگه هرکیم بیلن اوریشیب، جنجال باشله‌یدیلر و عایله اعضالری ویان- اطرافلریده‌گیلرگه عذاب بېره‌دیلر.

برلاس! بیز و سیز الحمدلله مسلمان‌میز. پیغمبریمیز حضرت محمدﷺ شونده‌ی ایشلرنی حرام دېگن‌لر. مېن سېنینگ بو عملینگنی وقتیده بیلگنیم یخشی بۆلدی. اۆز قۆلینگ بیلن عایله‌نگ وکېله‌جگینگ‌نی بوزمه. حاضر هم کېچ ایمس. کېل، بو یره‌مس عملدن واز کېچیب، اونی قۆییب ییبار.

برلاس، یۆلداش‌نینگ سۆزلریدن اۆزیگه کېلیب، اَیتدی:

شو چاغ‌گچه چرس نینگ شونچه کۆپ ضررلری بارلیگینی بیلمس ایدیم، ایندی توشوندیم، سېنگه شو حاضردن، هېچ‌قچان چرس چېکمه‌یمن دېب، سۆز بېره‌من. عزیز اۆرتاغیم سېندن منتدارمن.

اساسی توشونچه:

چرس مخدر ماده‌لردن بۆلیب، اونگه یۆلیققن کیشی، ساغلیگی، پولی و ایشچن‌لیگینی یۆقاته‌دی. چرس‌گه معتاد کیشی عایله و جمعیت‌نینگ کېره‌ک‌سیز عضوی گه اَیلنه‌دی و آدملر کۆزیگه خوار و یمان کۆرینه‌دی. بونداق کیشی‌دن عایله‌سی، پیغمبر و خداﷻ ناراضی بۆله‌دی.

فعالیتلر:

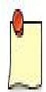
۱- درس متنیگه دقت قیلینگ. متن نېچه پاراگراف‌دن توزیلگن و هر پاراگراف نېچه جمله‌دن عبارت دیر؟ هر پاراگراف‌نینگ باش سۆزی و سۆنگی سۆزلرینی اَیتینگ.

۲- درس متنیدن فایده‌لنیب، قوییده‌گی سۆراقلرگه جواب بېرینگ:

* یۆلداش آدیردن کېله‌یاتگن چاغیده کیم‌نی کۆردی؟
* برلاس درخت تگیده نیمه قیلر ایدی؟
* یۆلداش، برلاسنی کۆریب نیمه دېدی؟
* برلاس یۆلداش‌گه نیمه دېدی؟
* یۆلداش، برلاس‌نینگ ایشی‌دن خبر بۆلیب، اونگه نیمه دېدی؟
* یۆلداش، چرس‌نینگ قیسی ضررلرینی برلاس‌گه اَیتیب بېردی؟
* آخرده برلاس، قنده‌ی وعده بېردی؟

۳- قوییده‌گی ینگی سۆزلرنینگ معناسینی سۆزلیک‌دن تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

اۆتین، چېکیش، کېتمه-کېت، آسته- سېکین، معتاد، یۆلیقیش، کېله‌جک، وازکېچیش، اقتصاد

اوی تاپشیریغی:

یوقاریده‌گی سۆزلردن سۆراق جمله‌لر توزیب، کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلینگ.

گرامر مشقی:

* یۉلداش، آدیردن اۉتین آلیب کېله‌یاتگن چاغده، یۉلده بیر کیشینی کۉردی. او، بیر درخت تگیده سگرت چېکیب، کېتمه-کېت یوته‌لردی. استه- سېکین درخت تمانیگه باریب کورسه، او آدم، اۉرتاغی برلاس اېکن.

یۉلداش: هه برلاس! بو یېرده نیمه قیلیب اۉلتیریبسن؟ دېدی.

برلاس: سېندن قنده‌ی یاشیره‌ی. بیر آی دن بېری چرس‌گه معتاد بۉلیب قالیبمن، دېدی.

یۉلداش کۉپ افسوس‌لنیب: برلاس! عجب بلاگه یۉلیقیب قالیبسن. چرس ضررلری نینگ قنچه کۉپلیگی‌نی بیله‌سن‌می؟

چرس انسان ساغلیگی، عایله‌سی و اقتصادی‌گه جوده کۉپ ضررلی دیر.

یوقاریده‌گی جمله‌لرنی مراق بیلن اۉقینگ و اونـدن حاضـرگچه اۉقـیگن سـۉز تورکـوملـری (آت تورلری، آلماش تورلری، صفت تورلری، روش تورلری، فعل تورلری و کېلیشیک‌لر تورلری) نی علیحـده قیلیب یازینگ.

فعالیتلر:

الف: قوییده‌گی جمله‌لردن روش‌لرنینگ تورلرینی انیق‌لب، کتابچه‌نگیزگه کۉچیرینگ:

- یاغمیر تامچی- تامچی یاغه باشله‌دی.
- تانگ وقتیده، قویاش یرقیره‌ب چیقدی.
- اۉقیتووچیمیز درسنی یاقیملی قیلیب توشونتیره‌دی.
- مېن مکتب گه چاپیب باره‌من.
- کوکلم ده قیب- قیزیل لاله‌لر بیر دنیگه اۉسیب چیقه‌دی.
- مېن بو ایشنی چقّان بجردیم.
- او، اېرته‌لب اویقودن اویغانه دی.
- اونی، کتابخانه ده کۉردیم.
- کۉپ ایشله‌گن، کۉپ تاپه‌دی.

ب: قوییده‌گی آته‌لر سۉزینی، بیر اۉقووچی اۉقیسین، باشقه‌لر دقت بیلن اېشیتیب، مفهوم‌لرینی کتابچه‌گه یازسین‌لر:

* یخشی بیلن بۉلسنگ یېته‌سن مرادگه، یمان بیلن یورسنگ قاله‌سن اویاتگه.
* غیرت اېتگن تاغنی کېسر- غیرت تېمیر ارقان‌نی اوزر.
* نالیش بیلن ایش بیتمه‌یدی، مرد نامردگه تیز چۉکمه‌یدی.

ج: بیر اؤقووچی درس متنینی، برچه بېلگـیلرینـی مراعـات قـیلگن حالـده اَسـته- سـېکین اؤقیسین و باشقه‌لر دقت بیلن اېشیتیب، چرس ضـررلرینی سـانلب یازسـین‌لـر، کېـین ایکّـی اؤقووچی یازگن‌لرینی باشقه‌لرگه اؤقیسین.

د: قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بؤش جایلرینی تؤلدیرینگ:

* یؤلداش، هه برلاس! . . . . دېدی؟

* برلاس اَیتدی: سېن‌دن قنده‌ی یاشیره‌ی؟ بیر آی . . . . بؤلیب قالیبمن.

* چرس انسان ساغلیگی، . . . . ضررلی دیر.

* چرس‌نینگ جمعیت‌گه ضرری شوکه، . . . . ، بییگیت‌لرنی . . . . چیقه‌ریب . . . .

اوی تاپشیریغی:

۱- درس متنیدن فعل و روش‌لرنی تاپیب، انیق‌لب، تؤلیـق جملـه‌سـی کتابچـه‌لرینگیزگـه یازیـب کېلینگ.

۲- بېش‌ته قیدلی جمله یازیب کېلینگ.

ییگیرمه سکّیزینچی درس

هدفلر:

۱- قالین‌نینگ اهمیتی و تورلری حقیده معلومات تاپیش.

۲- گرامرنی چوقورراق اۉرگنیش و جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- قالین، نیمه‌دن تۉقیله‌دی؟

۲- قالین، اۉلکه‌میزنینگ قیسی ولایت‌لریده کۉپراق تۉقیله‌دی؟

قالین

قالین، عزیز اۉلکه‌میز افغانستان‌نینگ چیرایلی و ظریف قۉل صنعت‌لریدن سنه‌لـه‌دی. بـو گـۉزه‌ل صنعت بیرینچی قتله قه‌یرده و قچان اۉرته‌گه کېلگن‌لیگی حقیده تورلی فکرلر بـار. اَیـریم بیلیمـدانلر و محققلر، قالین بیرینچی مرتبه «قره کۉل» و «آرال» دېنگیزلری بۉی‌لریده یشه‌یاتگن تورک‌لر تمانیدن اۉرته‌گه کېلگن دېیدیلر؛ باشقه سندلرگه کۉره اوشبو صنعت اوچ مینگ ییل آلدین اېسکی مـرو شـهریده اۉرته‌گه کېلگن‌لیگی قید اېتیلگن. هر حالده عزیز اۉلکه‌میز افغانستانده هم بیرینچی قتله تـورک ملتیگـه تېگیشلی اۉزبېک‌لر و ترکمن‌لرتمانیدن قالین تۉقیش صـنعتی رواجلنتیـریلگن. حاضـر افغانسـتان‌نینـگ کۉپینچه ولایتلریده باشقه ملیتلرگه قره‌شلی اۉلکه‌داشلریمیز هم بو کسب بیلن شغل لنیـب کېلماقـده‌لـر.

دېمک، اوشبو گۉزه‌ل صنعت کۉپراق اۉلکه‌میزنینگ فاریاب، جوزجان، سرپل، بلخ، بادغیس، سمنگان، قندوز، تخار، بدخشان، بغلان و هرات ولایتلریده چیبرخاتین- قیزلر، قاله‌بېرسه ایریم اېرککلر تمانیدن تۉقیلماقده دیر.

قالین صادراتّیدن قۉلگه کېلگن عاید، عموماً دېگنده اۉلکه‌میز اقتصادینی یوکسلتیریش اوچون کتّه اۉرین نی اېگلله‌یدی.

قالین، قۉی یونگی ایپی و ایپک ایپی‌دن تۉقیله‌دی. قالین ایپ‌لری طبیعی مواد، جمله‌دن اسپرک و انار پوستی بیلن بۉیلسه، یخشی بۉله‌دی. ارغاچ (ارقاو) و اېریشی اوچون پخته ایپی، همده ایپک ایپی هم ایشله‌تیله‌دی. قالین دکانی (کارگاه سی) عموماً یاغاچ و تېمیردن یسه‌له‌دی. قالین‌نینگ باشقه اسباب- اوسکونه‌لری: بیچاغ، قیچی، تراق و گوله چوبی دیر. حاضرچه اۉلکه‌میزده‌گی قالین‌لر تورلی چیزمه (نقشه)لر، جمله‌دن: موری‌گل، بخارایی، فیل‌پای، چکش، تاش‌حوض، تَکه، خال‌محمدی، ساروقی، وزیری، چوب‌رنگ، چنارگل، آلمه‌گل، قزاقی، سلیمانی، پتنوس‌گل، بشیری نقشه‌لرده تۉقیله‌دی. دېمک، قالین‌لر منطقه‌لر و شخصلر نامیگه هم اته‌له‌دی؛ مثال اوچون: آلتی‌بۉلکی، اندخویی، دولت‌آبادی، شیرین تگابی، شاخی، قیصاری، آقچه‌یی، قیزیل‌ایاغی، برمازی، خواجه‌روشنایی، قندوزی، مروچاقی، بلژیکی، قرقینی و باشقه‌لر.

اۉلکه‌میز قالین‌لری، اروپا، آسیا، امریکا، و افریقا اۉلکه‌لری؛ جمله‌دن: جرمنی، امریکا، انگلستان، کانادا و باشقه اۉلکه‌لرگه صادر بۉله‌دی و اۉلکه‌میز اقتصادینی یوکسلتیریش گه کتّه اۉرین‌نی اېگلله‌یدی.

اساسی توشونچه:

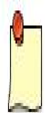
قالین، اۉلکه‌میزنینگ چیرایلی قۉل صنعت‌لریدن بیری دیر. اۉلکه‌میز قالینی اروپا، آسیا، و باشقه قاره‌لر اۉلکه‌لریگه صادر قیلینیب، اوشبو صنعت وطنیمیز اقتصادینی یوکسلتیریشیگه کتّه اۉرین توته‌دی. قالین تورلی ایپ‌لردن تۉقیله‌دی و تورلی نقشه‌لری بار. قالین ایپ‌لری طبیعی مواد، جمله‌دن انار پوستی، اسپرک و ایریم اۉسیملیک‌لر ریشه‌لریدن بۉیلسه، کیفیتی جهتیدن یخشی‌راق بۉله‌دی.

فعالیتلر:

۱- درس‌نی دقت بیلن اۉقیب، قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

- قالین صنعتی، بیرینچی قتله قه‌یېرده اۉرته‌گه کېلگن؟
- قالین‌نی، قیسی خلقلر بیرینچی قتله تۉقیگن؟
- قالین، اۉلکه‌میزنینگ قیسی ولایت‌لریده کۉپراق تۉقیله‌دی؟

– قالین قیسی ایپ‌لردن تۉقیله‌دی؟
– نېچه تور قالین‌نی تانییسیز؟ اولردن بیر نېچیته‌سی آتینی اَیتینگ!
– اۉلکه‌میز قالین‌لری قیسی اۉلکه‌لرده ساتیله‌دی؟
– قالین‌نی کۉپراق کیم‌لر تۉقییدی؟
۲– قوییده‌گی لغتلرنینگ معناسینی یازیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:
چیرایلی، ظریف، دېنگیز، بۉی، ایستک، تېگیشلی، شغل‌لنماق، اوسکونه،
۳– هرقطاردن بیر کیشی تخته‌گه باریب، ایکّیته لغت معناسی و توزگن جمله‌سینی یازسین، باشقه‌لر او حقده فکر بیلدیرسین.
۴– قالین، گلیم و کیگیزنینگ برچه‌سی یونگ‌دن یسه‌له‌دی. یانمه–یان اۉلتیرگن‌لر بیرگه‌لیکده اولرنینگ فرقلرینی بېلگیلب، کتابچه‌لریگه یازسین.
۵– اوچ کیشی نوبت بیلن توریب یازگن نرسه‌لرینی اۉقیسین.
۶– قوییده‌گی متنده تینیش بېلگی‌لرینی قۉیینگ:
مېن هرکون یشیل درختلر کولیب تورگن گل‌لر تینیق سوو و برقیره‌ب تورگن قویاش‌گه قره‌ب تېنگری تعالی‌گه شکر قیله‌من سیز هم بوگوزه‌ل‌لیکلرنی کۉریب قووانه‌سیزمی ای خدا بیزنی یخشی یۉلگه یۉلله و یمانلیکدن اسره.
۷– هرقطاردن نوبت بیلن بیر– بیر کیشی تۉلیق بیر جمله‌نی تخته‌گه یازسین و باشقه قطاردن بیر– بیر کیشی تینیش بېلگیلرینی قۉیسین.

اوی تاپشیریغی:

خلقیمیز قۉل صنعتلری نینگ اقتصادی فایده‌سی، گۉزه‌للیگی و اونگه بۉله‌دیگن محنت حقیده اون سطرلیک مقاله یازیب کېلینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقیب، اونده‌گی برچه سۉزلرنی گرامر نطقۀ نظریدن انیقلنگ.

مثال: مېن بوگون بازارگه باره‌من.

مېن– آلماش، بوگون– روش، بازار– آت، گه– جۉنه‌لیش کېلیشیگی، باره‌من– فعل

۱– بو گۉزه‌ل صنعت بیرینچی قتله قیسی یېرده اۉرته‌گه کېلگن‌لیگی حقیده تورلی نظرلر بار.

۲– باشقه سندلرگه کۉره، اوشبو صنعت اوچ مینگ ییل آلدین اۉرته‌گه کېلگن.

۳– برچه‌میز قالین و اونینگ اوسکونه‌لری، ایپلری، همده اونگه تېگیشلی نرسه‌لر حقیده معلومات تاپیشمیز ضرور.

۴– افغانستان قالینی (۲۰۰۷– ۲۰۰۸) ییل‌لرده دنیا بازاریده بیرینچی اۉرین‌نی ایگلله‌دی، شونینگ اوچون افغانستان قالینی دنیاده شهرتگه سزاوار دیر.

فعالیتلر:

قوییده‌گی جمله‌لردن فعل و صفت‌لرنی علیحده– علیحده قیلیب یازینگ:

۱– افغانستان قالینی جوده چیرایلی و قیمتلی دیر.

۲– قالین ایپ‌لری هرخیل طبیعی رنگ‌لر بیلن بۉیه‌له‌دی.

۳– قنده‌ی قالین‌نی یخشی قالین دېیسیز؟

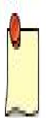
۴– قیسی ولایت‌لر اولوسی کۉپراق قالین صنعتی بیلن شغل‌لنیب کېلماقده؟

۵– قوییده‌گی جمله‌لرده آلماش (ضمیر) نی کۉرسه‌تینگ:

– شاهرخ کۉپ محنتکش اۉقووچی دیر. او هردایم صنفداشلری گه درسلرنی اۉرگتیب توره‌دی.

– تموچین، میرانشاه‌گه بیر کتابنی کۉرسه‌تیب، اوندن سۉره‌دی: بو کیم‌نیکی؟

– میرانشاه، تموچین‌نینگ بو سۉراغیگه، بو کتاب مېنیکی دېب جواب قیتردی.

اوی تاپشیریغی:

۱– بیر فعل‌نی اوچ زمان (حاضرگی، اوتگن و کېله‌سی) گه فقط گردان قیلیب کېلترینگ!

۲– ایکّی صفت‌نینگ اوچ درجه (مطلق، تفضیلی، عالی) سینی یازیب کېلینگ!

- **آتاقلی:** اولوغوار، شهرت قازانگن، مشهور
- **آرتتیرماق:** کؤپه‌یتیرماق
- **آسمان اوپر:** بلند، آسمان خراش، یوکسک
- **آشوقماق:** ایشنی تیز بجریشگه اینتیلماق آشیقماق، تیز حرکت قیلملق، عجله قیلماق
- **آرقه‌لی:** واسطه‌سی، وسیله‌سی
- **آرمان:** آرزو، امید، ایستک
- **آلتون یا آلتین:** طلا، زر
- **آنگ:** کشی‌نینگ فکرلش قابلیتی، عقل و ادراک، شعور
- **آقین:** سیل
- **آچرچیلیک:** قحطچیلیک، آچلیک
- **آلقیش:** دعا، یخشی تیلک‌لر، ممنون‌لیک
- **اتموسفیر:** ۱. یېر نینگ هوا قابیغی ۲. هوا باسیمی نینگ بیرلیک اؤلچاوی
- **اتمه:** اصطلاح
- **اتومات:** اؤز- اؤزی ایشله‌یدیگن
- **اجتماعی:** مردمی، جمعیت
- **اجرائیه:** قانون‌نی عملگه آشیره‌دیگن دولت کوچی و اورگانی، حکومت
- **اجرلمس:** ایریلمس، بیر- بیریدن اوزاق بؤلمه ی دیگن
- **اختراع:** ینگی بیر نیرسه نی یسش
- **اختیارات:** اختیارلر
- **ارباب:** ۱. بیر گروه یا تشکیلات رهبری ۲. پولدار
- **ارداقله ماق:** پرورش قیلماق
- **استعداد:** قابلیت، لیاقت
- **اصلاح:** توزه تیش، خطا یا کمچیلیک‌نی برطرف قیلیش، یخشیلش
- **اصول:** قاعده، قانون
- **افق:** آسمان بیلن یېر سطحی‌نینگ کؤز ایلغه‌گن اوزاقده‌گی اؤز ارا توشگنده ی بؤلیب کؤرینگن چیزیغی
- **اقامت:** جایلشیش، بیر ییرده یشب قالیش.
- **النگه:** اؤت، شعله
- **امین:** تؤغری، آدملرنینگ ایشانچی‌نی قازانگن، امانتدار
- **انتقاد:** سره‌لش، یخشی‌نی یمان‌دن اجره‌تیش، عیب‌نی ظاهر اېتیش، نقد قیلیش
- **انتصاب:** بیرار ایش‌گه منصوب اېتیلیش، مقرر بؤلیش، نصب بؤلیش.
- **انسان سېور:** انسان دؤست
- **انیق:** دقیق، روشن، واضح

- **اؤتمیش:** اؤتگن، ایلگریگی دور یا کېچمیش
- **اوچ:** مقدار، اندازه‌سی آخرگه یېتگن
- **اؤزگریش:** تغییر، فعل نینگ ایش آتی
- **اؤرینلی:** معقول، عقل پسند، شایسته، بجا
- **اوروغ:** اؤسیملیکلرنینگ گل کاسه‌سی، پالیز محصولاتلری، دانه، تخم
- **اؤرین باسر:** معاون
- **اؤستیریش:** نمو قیلدیرماق، بوی اؤستیرماق
- **اوسکونه:** اسباب، وسیله، آلت، سامان
- **اؤسیملیک:** کؤکت، نبات، گیاه
- **اؤسمیرلیک:** اؤسمیر یاشده‌گی دور
- **اؤگیت:** نصیحت، یؤل- یؤریق کؤرستیب، ایتیله‌دیگن گپ
- **اونده‌دی:** بیرار ایش حرکت‌نی بجریشگه چقیرماق، دعوت قیلماق، بویورماق
- **اولوش:** ۱. بؤلگ، حصه، سهم ۲. بیرارکته ایشگه قسماً صرف ایتیلگن محنت
- **اونوملی:** ثمرلی، فایده‌لی
- **اینتیلماق:** حرکت قیلماق، اورینماق، تلاشماق، سعی قیلماق
- **اینجو:** مروارید، دُر
- **اینتیلیش:** کوشش، تلاش قیلیش
- **اهل راز:** راز اهلی، همراز
- **ایخچم:** کورینیشی، توزیلیشی بېجیریم، ییغیچاق، مختصر
- **اېریشماق:** یېتیشماق، بیرار مادی یا معنوی نرسه‌نی قؤلگه کیریتماق
- **اېرکین لیک:** اېرکین حیات، شرایطی، ایرکنلگیده یشه‌ماق، آزادلیک، مستقلیک
- **ایریلیق:** جدالیک
- **اېزگو:** نیکو، شایسته، یخشی
- **اېزگولیک:** یخشی‌لیک
- **اېسیش:** شمال تره‌ماق (اېسماق)
- **اېسکی:** قدیمی، کهنه، باستان
- **اېشیتگچ:** اېشیتگن زهاتی، اېشیتیب
- **ایلیق:** نه ایسیق نه ساووق، شیرگرم، یاقیملی، صمیمی
- **اېسین:** شمال، نسیم.
- **اېگه:** قؤلیده‌گی نرسه‌گه اېگه‌لیک قیلووچی، خؤجیین، صاحب.

- احسان: خیرلی، ثوابلی ایش
- ارمغان: هدیه، تحفه، سوغات
- اداره: باشقریش، یؤلگه سالیش، دولت ایشلری بجریله‌دیگن جای یا بنا
- الحان: سِس‌لر
- اقتصاد: اندازه سیده خرج قیلیش، صرف و خرجه‌گی اعتدال
- الکترونیکی: برقی
- اؤپکه‌لماق: اچّیغله‌ماق، خفه بؤلماق، قهر قیلماق، ناراضلیک کؤرستماق
- اؤزباشیمچه‌لیک: باشقه‌لر بیلن حساب‌لشمسدن فقط اؤز خواهشی بیلن قیلینگن ایش یا حرکت
- اؤتین: یاقیش اوچون یاغاچ
- اؤی: فکر، اندیشه
- ایزچیل: بیر معیارده، بیر یؤنه‌لیشده، منظم تدریجی دوام ایته‌دیگن
- اَیلنه: گرداب
- ایکّی‌لنماق: قیله‌یمی یا قیلمه‌یمی دیب، اؤیله‌نیب تصمیم آلالمه‌ی قالماق، تردد
- ایستک: بیرار نرسه‌نی بجریشگه بؤلگن خواهش، میل، آرزو
- باسیش: باسماق
- باش- باشداقلیک: سرکش‌لیک، نافرمان‌لیک، خودسرلیک
- بایلیک: ۱. ثروت‌مندلیک ۲. ثروت
- باشقرمه: موٌسسه، اداره، رهبرلیک بؤله دیگن یِر
- بلاغت: فصیحلیک، رسالیک، پیتوکلیک
- بوساغه: آستانه، فاصله‌سی، زمانی یا مکانی یقین
- بوستان: درخت و گللر کؤپ بؤلگن باغ
- بورچ: ۱. اِیتیلیشی، بجریلیشی شرط بؤلگن وظیفه یا عمل ۲. اخلاق یا قانونی مجبوریت
- بیچیش: ۱. کییم- کِچیک تیکیش اوچون تکه نی معلوم اندازه و اؤلچملرده کِسماق ۲. بیلگیله ماق، بیر قرارگه کِلماق
- بیرلیک: وحدت، هم‌جهت‌لیک
- بیریکیش: بیریکماق، بیر- بیریگه قؤشیلماق، اویوشماق
- بیلگی: علم و دانش
- بیلگیله‌ماق: ۱. مشخص قیلماق ۲. نشانه قؤیماق، اجرتماق
- بِیرکیتماق: مسدود قیلماق، یاپماق

- بیره‌م: مهم تاریخی واقعه، حادثه شرفیگه یا بیرار مناسبت بیلن طنطنه، شادلیک، جشن
- بِکینماق: یشینماق
- بیع: سودا معامله‌لریده هر ایکی تمان اؤرته سیده‌گی کِلیشوو
- بویوم: اسباب- انجام، وسیله‌لر
- بورکه‌ماق: اؤره‌ب آلماق
- بؤیین سؤنیش: اطاعت قیلماق، تابع بؤلماق و تن بیرماق، کؤنماق
- بؤی: قد- قامت
- برده: قل، غلام
- بیرگه‌لیکده: وحدتده، بیرلیکده
- پارلاق سیما: درخشان چهره
- پارلاق: درخشان، نورانی
- پارلمان: دموکراتیک دولتلرده قانون چیقرووچی عالی ارگان
- تانیقلی: تانیلگن کیشی، مشهور، آشنا، معروف
- تحمل: چیدش، چیدم، صبر، طاقت
- تحصیلات: تحصیل کؤپلیگی، حاصل قیلیش، قؤلکه کیریتیش، اؤقیش
- تخلص: یازووچی، شاعر یا عموماً بیرار شخص نینگ اؤزی قؤیگن ایکینچی آتی
- تفکر: فکرلش قابلیتی، اؤیلش، فکر و اندیشه گه باتیش
- تقدیر: انسان‌نینگ پیشانه‌سیده یازیب قؤییلگن، قسمت، سرنوشت
- تؤش: کؤکرک
- تؤختاوسیز: اوزلوکسیز، وقفه‌سیز
- تواضع: فروتن‌لیک، اؤزینی باشقه‌لرگه اِیگیک و اِیکسیک توتیش، کمترلیک
- توبه: گناه‌دن قؤل تارتیب حق یؤلیگه کیریش
- تورموش: انسان‌نینگ یشش، کون کِچیریش طرزی، کونده لیک حیات
- توزماق: ۱. تشکیل اِیتماق، ترکیب تاپتیرماق ۲. تألیف قیلماق یره تماق
- توزوک: درست، یخشی، بوزیلگن یِیری یؤق
- تولقون‌لنماق: قه ینب تاشماق، جوش اورماق، هیجانلنماق
- تؤله ماق: آلینگن، خرید قیلینگن، استفاده قیلینگن و شو کبی نرسه‌لر عوضیگه تِگیشلی مقدارده پول، حق بِیرماق
- تومشوغ: پوز، (قوشلر نولی) منقار

- **تون:** بیر کېچه- کوندوز نینگ آقشامدن تانگ آترگچه بؤلگن قسمی، کېچه
- **تیارگرلیک:** تیار حالگه کېلتیریش، حاضرلیک، آمادەلیک
- **تیللشماق:** ۱. بیر- بیری بیلن تیل تاپماق، بیر- بیری نینگ تیلی و دلی‌نی توشونماق ۲. مشاجره قیلماق
- **تویغو:** تشقی تأرنی سیزیش، حس اېتیش، قبول قیلیب آلیش قابلیتی، روحی کېچینمەلر، احساس
- **تؤیوب کولیش:** مزه قیلیب کولیش
- **تقوالی:** پرهیزگار، مستحکم دینی اعتقاد گه اېگه بؤلگن
- **تاتلی:** شیرین، مزەلی
- **تیرناق:** آیاق و قؤل برماقلری اوچی‌نینگ آرقه تمانیده‌گی اېتگه یاپیشکن یوپقه سویک
- **تیر:** اؤق، یای اؤقی
- **تفحصات:** اخترماق، جستجو قیلماق
- **تېگیشلی:** هزللشماق، تیگه جکلیک قیلماق ،هزل بیلن گپیر ماق، کنایه قیلماق
- **تینگلەماق:** اېشیتماق، قولاق سالماق
- **تینیم:** آرامش
- **تاتو:** اؤز ارا یقین، دوستانه مناسبت
- **تورکانه:** تورکی، تورکی‌گه اؤخشه‌گن
- **جامعه:** ییغووچی، توپلاوچی، تولیق، کامل
- **جریده:** نشریه، روزنامه
- **جراحت:** زخم، یرەلنگن جای
- **جدل:** تارتیشوو، نزاع، خصومت
- **جنجال:** بیر- بیری بیلن ایتیشیش، اوریشیش، دعوا، حق تلشیش
- **چارلەماق:** چقیرماق، دعوت قیلماق، مهمان قیلماق
- **چیزیش:** چیزیق تارتماق، چیزیق سالماق
- **چیزیلگن:** یازیلگن، رسم قیلینگن
- **چېکله نیش:** محدود بؤلیش، تمام بؤلیش، کفا یت لنیش
- **چنقاق:** سووسیزلیک، سووسیز
- **چیرایلی:** یخشی چیرایگه، حسنگه اېگه، گؤزەل
- **چېک لنتردی:** ۱. محدود قیلدی ۲. تمام قیلدی
- **چؤقی:** تیک، بلند نرسەلرنینگ اېنگ یؤقاری نقطەسی
- **چېچین:** چقان، اېپچیل
- **چوچوک:** شیرین، شیرینگه یقین، مزەلی
- **چیدم:** (آغریق، درد، الم، قیینچیلیک) ده چیدەش، طاقت، برداشت

- **چېگرەسیز:** ۱. مرزی یؤق، چیگره بېلگیسی چیزیغی، خطی یؤق ۲. چېک چېگرەسی یؤق، چېکلنمەگن، بېحد
- **چین:** ۱. حقیقی حال، ایش، گپ، حادثه، تؤغری ۲. اؤگەی اېمس
- **چاپر:** مهم و شاشیلینچ خبرنی یېتکزیش اوچون ییباریلگن کیشی، قاصد
- **چؤکماق:** غرق بؤلماق
- **چنقاقلیک:** تشنه‌لیک، مشتاقلیک
- **چیزیش:** خط تارتیش
- **چېکیش:** تارتماق
- **حدوحدودلر:** اندازەلر
- **حلاوت:** شیرین‌لیک، ذوق، لذت
- **حب:** یخشی کؤریش
- **حذر:** پرهیز قیلماق، قورقماق
- **حرمت:** احترام، اولوغلش، اعزازلش
- **حجرالاسود:** کعبه شریف‌نینگ بنیاد تاشی
- **خلافت:** امیرلیک، خلیفه لیک
- **خدر:** ۱. پرده، چادر، ۲ بی‌حس
- **خدیم:** کؤپ خدمت قیله دیگن
- **فارم:** پاریم- خوشایند، یاقیملی
- **خوش طبع:** یخشی طبیعتلی
- **خزینه:** خزانه، گنجینه
- **درهم:** قدیمی عربی پول
- **دسپلین:** نظم
- **درویش صفت:** تصوف مکتبلریدن بیریگه منسوب کیشی، قلندر، فقیر و یا قلبی پاک آدم نینگ صفتی
- **دلالت:** رهنمالیک، یؤل کؤرستیش، بیرار نرسەنی اثبات‌لش اوچون دلېل کېلتیریش
- **دلیللی:** ۱. دلیل‌لَماق ۲. دلېل‌گه اېگه یا که دلیل‌گه اساسلنگن
- **دېنگیز:** اقیانوس نینگ قوروقلیککه توتشگن یا قوروقلیککه یاریب کیرگن سوو (بحر)
- **دېمک:** بنابرین، بوندن چیقدی که
- **ددل:** باتیر، دلاور، قؤرقمس
- **دهشتلی:** قؤرقینچلی، اینچلی، دهشتگه سالووچی
- **دیجیتال:** الکترونیک بویوملرنینگ بیر سیستمی
- **رمز:** بیرار غایه، اشاره، ایماء، سمبول
- **رشته:** پیوند، ایکّی نرسەنی بیر- بیریگه باغلاوچی واسطه

- **رواج:** بیر حالتدن ایکّینچی، یوقاری حالتگه اؤتیش، اؤسیش، یوکسه‌لیش، رسم و عادت
- **رحلت:** اؤلماق، او دنیاگه کېتماق
- **رسام:** تصویری صنعت بیلن شغلنووچی، نقاش، مصور
- **سان:** آدم وحیوان ایاغی‌نینک تیزه بیلن تاس اورته‌سیده‌گی قسمتی
- **ساوغه:** کیمسه‌نینگ کؤنگلینی آلیش یا خدمتلرینی تقدیرلش اوچون تارتیق قیلیب بېریله‌دیگن نرسه، تحفه، هدیه
- **ساوغه:** تحفه، هدیه، تارتیق
- **ساوچی:** اویلنووچی ییگیت تمانیدن قیز کؤریش و قیز تمان راضیلیگینی سؤره‌ش اوچون وکیل قیلینگن کیشی
- **سجود:** سجده‌لر، عبادتده تز چؤکیب و باش اېگیب پیشانه نی یېرگه تېگیزیش
- **سعادتلی:** اولوغ بختگه اېریشگن، ابزگو تیلکلری اوشلگن، بختلی، خوشبخت
- **سناقسیز:** ۱. سنلمه‌گن، سناغی، نا معلوم ۲. بیحد کؤپ
- **سؤزلاوچی:** سؤزله‌یدیگان کیشی
- **سؤنگره:** کېین، سؤنگ
- **سؤنگی:** آخرگی، آخرگه تېگیشلی
- **سیلجیماق:** تورگن جاییدن قؤزغلماق، سوریلماق، جیلماق، ایاقلرنی حرکت ېېرمه‌ی بیرار تمانگه سیلجیب باریشی
- **سېونیچ:** انسان‌ده بؤله‌دیگن بختیارلیک، حس- تویغوسی، شادلیک، قووانچ
- **سهل:** آسان
- **سیاره:** قویاش اطرافیده ایلنووچی و اوندن نورآلووچی سماوی جسم
- **سیتیرلیش:** تیکیلگن جاییدن، ییرتیلماق
- **سیل:** شدتلی یامغیر، قتیق ژاله‌دن یا قار ایریشیدن حاصل بؤله‌دیکن سووآقیمی، تاشقین، سووتاشقینی
- **سیره‌ش:** سیره ماق، اؤقیش (قوشلرگه خاص)
- **سینگدیرماق:** ۱. شیمیلیب یا سیزیب ایچکی قتلمگه اؤتکزماق ۲. چوقور اؤرنشتیرماق
- **سېویش:** محبت قیلیش، یخشی کؤریش، مفتون بؤلماق
- **سالار:** سرکرده، باشلیغ
- **سخاوت:** سخی‌لیک، بلند همتلیک
- **سورگون:** جزا طریقه‌سیده یشش جاییدن بدرغه قیلیش، هیده‌ب چیقاریش
- **سېکین:** آهسته، عجله قیلمسدن
- **سینه‌ماق:** بیرار بیر یؤل بیلن تیکشیرماق، تیکشیریب تورماق، ارزیابلیک قیلماق
- **سیما:** یوز، چهره، قیافه
- **شانلی:** شاندار، سکوهلی، غرورلی و افتخارلی
- **شیرین:** تاتلی، شکر، عسل، چوچوک
- **شاشیلیب:** تېز و عجله بیلن
- **شغل لنماق:** بیرار ایش گه اؤرینماق
- **شاوقون:** غالمغال، بلند تاووش چقیرماق
- **شهرت:** قیلینگن کتّه خدمت عوضیگه قازانیلگن آبرو، دانگ، داوروغ، یخشی آوازه
- **شهردار:** شاروال
- **شیلماق:** تېری، پوست کبی قاپلمه‌نی اجره‌تیب آلماق، قتیق تیرنه ماق، اوزیب یا بؤلیب آلماق
- **صفت:** ۱. شخص یا نرسه‌گه خاص بېلگی، خصوصیت، خصلت ۲. تیلش نرسه‌لرنینگ بېلگیسینی، خصوصیتینی رنگینی بیلدیروووچی سؤز تورکومی
- **صنایع:** صنعتلر
- **صانع:** یره‌توووچی، صنعت‌گر
- **ضامن:** کفیل، عهده‌دارلیک غرامتی، تعهد بېریش
- **ضیاءلی:** اؤقیمیشلی، بیلیملی، معرفتلی
- **طبیعت:** ۱. بوتون بارلیق، عالمده گی برچه نرسه لر، موجودات، ۲. تېگره ک- اطراف، تاغ، ادیر، باغ، دشت، دله، دریا وشوکبی منظره لر
- **ظریف:** ۱. زیرک، خوش طبع، گؤزه‌ل ۲. نازک، یومشاق
- **عبهر:** نرگس گلی
- **عفو:** کېچیریش، گناهیدن اؤتیش، کېچیریم
- **علاقه:** میل، رغبت، محبت، دؤستلیک
- **غضب‌لنماق:** غضبی قؤزغه‌ماق، قتیق اچیغی کېلماق
- **فصاحت:** روان و واضح سؤزلش
- **فضا کېمه سی:** فضا سفینه‌سی
- **فقیرانه:** فقیرلرگه خاص
- **فیلسوف:** حکمت اېگه‌سی، متفکر، دانا، برچه علم‌لردن خبردار
- **فیض:** برکت
- **فراست:** زیرکلیک، هوشیارلیک
- **فضیلت:** برترلیک، آرتیقلیک

- **قضائیه:** دولت نینگ اوچ اورگانیدن بیری
- **قاپله‌گن:** اوستینی یا همه یاغینی اؤره‌گن، بورکه‌گن، پوش قیلگن
- **قووانچ:** سیوینچ، شادلیک، خرسندچیلیک
- **قووناق:** چهره سی دایم آچیق، شاد
- **قؤینیده:** بغریده
- **قووانیب:** خورسند بؤلیب، شاد بؤلیب
- **قوللـه نیله دیگن:** ایشله‌تیله‌دیگن نرسه
- **قاپله‌گن:** اوستینی یا همه یاغینی بورکه گن
- **قاعده:** یؤریق، بنیاد، اساس ، پایه، اصل، قانون
- **قماق:** محبس، زندان، قماقخانه
- **قایم:** محکم
- **قره شلی:** تېگیشلی، قره‌یدیگن، مربوط
- **قره‌لماق:** ۱. بېلگیله‌ماق، نشانی قیلماق ۲. محکوم قیلماق ۳. یازماق
- **قیزیل صلیب:** اؤزگه یورتلرده‌گی قیزیل یریم آی موسسه نینگ آتی
- **قدس:** پاک‌لیک، ستره‌لیک
- **قیزیقیش:** ۱. توجه قیلماق، اعتبار بېرماق، دقت بیلن قره ماق ۲. میل قیلماق، رغبت کؤرستماق
- **قشّاق:** اؤته کمبغل، فقیر، مسکین، بېچاره
- **قطعه:** بېر کرّه‌سی‌نینگ دېنگیز و اوقیانوس‌لر بیلن اؤره‌لگن بییریک بؤلکلری، قوروقلیک، براعظم
- **قمره ب آلیش:** اؤره‌ب آلیش، محاصره قیلیش، اؤز ایچیگه آلیش
- **قؤناق:** مهمان
- **قؤمسه ماق:** بیرار کیمسه یا نرسه‌نی ایسلب، ساغینیب، اونی کؤریشگه اونگه ابریشیشگه مشتاق بؤلماق
- **قورغاقچیلیک:** قوروقچیلیک، یاغینگرچیلیک کم بؤلگن پیله
- **قوتقه‌ریش:** نجات بېریش
- **قتله:** ۱. بوکله، بیغ ۲. نوبت، مراتبه، دفعه
- **قویاش:** آفتاب، گونش، کون
- **قورال:** اوروش اسبابی، اسلحه
- **قیزل آی جمعیتی:** حلال احمر جمعیتی
- **قویاش سیستمی:** آفتاب تیزیمی
- **قورت:** میده جانورلر، حشره‌لر، توت برگی بیلن باقیله‌دیگن پیلّه قورت
- **قیزیقیش:** توجه قیلیش، اعتبار بېریش، دقت بیلن قره‌ماق، بېفرق بؤلمسلیک
- **کاینات:** بو تون بارلیق، یېر و آسمان، عالم
- **کرم:** اولوغوارلیک، بخشش، سخاوت
- **کمایی:** فایده لنش، پول تاپیش، فایده
- **کمبغل:** فقیر، مسکین، بی پول
- **کلفت:** مشقت، قیین حالت، رنج
- **کؤنگیللی روشده:** اؤز اختیاری بیلن، داوطلبانه
- **کولیم سیره ب:** لبخند، جیلمه‌ییش، تبسم
- **کوتیش:** ۱. استقبال قیلیش، بدرقه قیلیش، ۲. انتظار بؤلیش
- **کېچکی طعام:** آقشام یېیله‌دیگن طعام
- **کون باتر:** غرب، قویاش نینگ باتر چاغی
- **کېمه:** کشتی
- **کېله‌جک:** آینده، حاضرگی پیتدن سؤنگ کېله‌دیگن، کېلگو سیده‌گی
- **کیپریک:** مژه
- **کیهان:** فضاء
- **کېکسه:** ۱. قرّی، قرّیگن، یاشی اولوغ ۲ قدیمی، اېسکی، کهنه
- **کېچیریم:** عفو، عذر، کېچیریش
- **کؤنیش:** قناعت قیلیش
- **کېچیتمه‌ی:** کېچ قیلمه‌ی
- **کؤلم:** بیرار ایش- فعالیت نینگ یاییلیش حجمی، مقیاسی
- **کېتمه- کېت:** دواملی، آرقه‌مه- آرقه، ایزمه- ایز
- **کؤیینیش:** قتّیق خفه بؤلماق، تشویش، سؤز آرقه‌لی نارضایت‌لیگی‌نی اظهار ایتیش
- **کیم:** شخص حقیده سؤراقنی انگلته‌دی، قیسی آدم
- **گلبانگ:** بلند تاووش، یخشی سېس
- **لین:** قطار
- **لال قالیش:** حیرتده قالیش
- **مدح:** آرتیق مقته ماق
- **مدرس:** درس بېرووچی، اؤقیتووچی
- **موزیم:** تورلی ساحه‌لرگه منسوب بؤلگن نرسه‌لرنینگ نمونه‌لری یا تاریخی علمی– طبیعی اهمیتگه ایگه بؤلگن نرسه‌لرنی تؤپلب و سقلب قؤیه‌دیگن بنا
- **موز:** سوونینگ صفر درجه‌ده قاتگن حالتی، یخ
- **مشام:** بورون، هیدلرنی حس اېته‌دیگن عضو
- **مشروطیت:** بیر کیشی رأیی‌گه ایمس، قانون‌گه استوار حکومت، ملی حکومت، پارلمان‌گه ایگه دولت

- **معرفت:** کیشیلرنینگ آنگینی، مدنیتینی آشیریشگه قره‌تیلگن تعلیم وتربیه، بیلیم
- **مقناطیس:** تېمیر یا فولاد کبی نرسه‌لرنی اؤزیگه تارتیب آله‌دیگن جسم
- **مغنی:** هنرمند، آوازخوان، مطرب، اشوله‌چی
- **مقدس:** عزیز، تبرک، قدرلی
- **مقننه:** دولت نینگ قانون توزوچی بؤلیمی، پارلمان
- **مصور:** نقاش، رسام
- **منتدارلیک:** ممنونلیک، خورسندلیک افاده سی
- **منجم لر:** یولدوزلر حقیده معلوماتی بار عالملر (ستاره شناس‌لر)
- **منشی:** یازووچی، سکرتر
- **منظوم:** شعر، نظم بؤلگن
- **موسم:** پیت، فصل
- **مؤذن:** آذان آیتووچی
- **محدث:** حضرت پیغمبر (صلی الله علیه وسلم) حدیثلری بؤییچه عالم، حدیث شناس
- **مینگباشی:** مینگ کیشیلیک بیر نظامی دسته نینگ باشلیغی، مینگ کیشی نینگ رئیسی
- **میکروب:** میکروسکوپ وسیله‌سیده کؤریش ممکن بؤلگن کسللیک‌لرگه سببچی جوده کیچیک ارگانیزملر
- **مدرن:** ینگی، جدید
- **معتاد:** عادت قیلگن، بیرار ایش یا نرسه گه اؤرگنگن
- **مناسب:** اؤخشش، بیر- بیرگه یقین، تؤغری کېله دیگن
- **موشوک:** سیچقانلرنی آوله‌یدیگن اوی حیوانی (پشک)
- **مکان:** جای، یشش جایی
- **مدرس:** درس بېروچی، اؤقیتووچی
- **نادم:** پشیمان
- **نثار:** فداکارلیک
- **نثری:** منظوم بؤلمه‌گن سؤز
- **نستعلیق:** عرب- دری خطی‌نینگ بیر توری
- **نظافت:** پاک لیک
- **نقاش:** هنرمند، رسام، رسم چیزوچی
- **نفقه:** اولاد و عیال نینگ معیشتی اوچون صرف بؤله‌دیگن پول
- **هاردیق:** چرچاق، خسته‌لیک
- **هدایت:** رهنمالیک، تؤغری یؤل کؤرسه‌تیش
- **هلال احمر:** قیزل یریم- آی
- **همدم:** هم نفس، دؤست
- **هیده‌ماق:** بیرار یؤنه‌لیش بؤییچه یوریشگه قیسته‌ماق، ییبارماق، قووماق
- **هید:** ایس، گل، عطر یا نرسه‌لردن بورون‌گه کېله‌دیگن یخشی یا یمان ایس
- **وجیبه:** دین، بورچ، مکلفیت
- **وحدت:** اتحاد، بیرلیک
- **وقف:** اؤز مال و ملکیدن عام المنفعه ایشلر اوچون اجره‌تیلگن ملک یا بایلیک
- **واز کېچیش:** ۱. ابگه‌لیک یا فایده‌لنیش حقوقی‌دن کېچماق، ۲. یوز اوگیرماق
- **یاقیملی:** کیشنی اؤزیگه تارته‌دیگن، ستاره‌سی ایسیق، کؤزگه یقین
- **یانداشیش:** یقینلشماق، حمایه یا یاردم قیلیش
- **ییره‌لیش:** ترقه‌لیش
- **یاووزلیک:** یمانلیک
- **یاغمیر:** بولوت‌دن تامچی- تامچی یاغه‌دیگن سوو
- **یایماق:** یازماق، هموار قیلماق، یوویلگن کییم لرنی یایماق، پخش قیلماق
- **ییراق:** اوزاق، آلیس
- **یره مس:** صفتینی یؤقاتگن، استعمال‌گه یراقسیز
- **یورت:** اهالی یشب تورگن جای، اولکه، مملکت، وطن
- **یوتوق:** بیرار ساحه‌ده ابریشیلگن موفقیت، غلبه، محنت و اینتیلیشیدن قؤلگه کېلگن نرسه
- **یوکسک:** بلند، یوقاری
- **یؤلوقماق:** دوچ کېلماق، اوچره ماق، دچار بؤلماق، مبتلا بؤلماق
- **یؤللنتیریش:** یؤل کؤرستماق، رهنمالیک قیلماق
- **یؤل:** یؤریق، حرکت طرزی
- **یؤقاتماق:** احتیاطسیزلیکدن بیرار نرسه نینگ قه‌یېرده لیگینی بیلمه‌ی قالماق، ییتیرماق
- **ییغین:** کیشیلر نینگ اؤز ارا فکر المه‌شیش یا بیرار مسأله‌نی حل قیلیش اوچون تؤپله نیشی، ییغیلیش، مجلس
- **یسه‌ماق:** بیرار نرسه‌نی یوزه‌گه کېلتیرماق، توزه‌تماق، تیارلماق
- **یېمکلی:** یېگولیک نرسه
- **یېتوک:** ۱. جسمانی جهتدن تؤله رواجلنگن، کمالاتگه ابریشگن، ۲. بیلیملی، علملی، تجربه‌لی
- **یازو:** بیتیک، یازیش، خط
- **یانغین:** بنا، اؤرمان، خرمن و شو کبیلرگه اؤت توشیش نتیجه‌سیده حاصل بؤله‌دیگن کوچلی النگه
- **یؤلیقیش:** دوچ کیلیش، دوچار بؤلیش، اوچره‌ماق
- **یېچیش:** مسأله، معضله و شو کبیلرنینگ جوابی
- **یېل:** شمال، باد، هوا